

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

**KULTURNI KRAJOLICI U DJELU „*STATUS FAMILIAE PATACHICH*“
I NJIHOVE DANAŠNJE PERCEPCIJE**

Diplomski rad

mentor: doc. dr. sc. Hrvoje Petrić

studentica: Martina Draganić

U Zagrebu, svibanj 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD	2
2. <i>STATUS FAMILIAE PATACHICH</i> – IZVOR ZA PROUČAVANJE POVIJESTI OKOLIŠA	6
3. OBITELJ PATAČIĆ – USPON I PROPAST UNUTAR HABSBURŠKE MONARHIJE	9
3. 1. Obitelj Patačić u hrvatskoj historiografiji.....	9
3.2. Temeljne karakteristike plemstva austrijskih zemalja, prostora Ugarske i sjeverozapadne Hrvatske u ranom novom vijeku	10
3.3. Položaj obitelji Patačić u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu i sustavu Habsburške Monarhije	14
4. POSJEDI U VLASNIŠTVU OBITELJI PATAČIĆ U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA	25
5. ANALIZA KULTURNIH KRAJOLIKA U DJELU <i>STATUSU FAMILIAE PATACHICH</i>	35
5.1. Prirodne sastavnice kulturnih krajolika	38
5. 1. 1. Vegetacija.....	38
5. 1. 2. Vodene površine.....	47
5.2. Antropogene sastavnice.....	51
5. 2. 1. Korištenje prostora	51
5. 2. 2. Ograđivanje posjeda	61
5. 2. 3. Naseljenost	69
5. 3. Estetske sastavnice krajolika	71
5. 3. 1. Uređeni vrtovi.....	72
5. 4. Čovjek u krajoliku	79
5. 5. (Ne)Postojanje životinja na prikazima u <i>Statusu familiae Patachich</i>	81
5. 6. Čovjekov negativan utjecaj na krajolik – onečišćenje zraka	85
6. KOMPARACIJA KULTURNIH KRAJOLIKA HRVATSKO-SLAVONSKOG KRALJEVSTVA S KRAJOLICIMA MLETAČKE DALMACIJE I DUBROVAČKE REPUBLIKE.....	86
7. DANAŠNJE PERCEPCIJE KRAJOLIKA U DJELU <i>STATUS FAMILIAE PATACHICH</i>	92
7.1. <i>Nepromijenjen</i> krajolik: Zajeзда	93
7. 2. Konzervirani krajolici: Bežanec i Maruševac	95
7. 3. Transformacija kulturnih krajolika: Vrbovec i Vinica	98
7. 4. Pretvaranje kulturnog u <i>prirodni</i> krajolik: Bisag	102
7. 5. (Ne)Valorizacija kulturnih krajolika u današnjem društvu	106
8. ZAKLJUČAK	107
9. SUMMARY	109
Bibliografija.....	110

1. UVOD

„Kulturni krajolici vrsta su nepokretnog kulturnog dobra koje sadržava povijesno karakteristične strukture što svjedoče o čovjekovoj nazočnosti u prostoru, a predstavljaju zajedničko djelo čovjeka i prirode, ilustrirajući razvitak zajednice i pripadajućeg teritorija kroz povijest.“¹ Oni su *proizvod* triju velikih epoha – sakupljačko-lovačke, sjedilačke (odnosno poljoprivredne) te industrijske epohe.² Različiti čimbenici, poput porasta stanovništva, urbanizacije, kultiviranja prirode, ekonomske dinamike te znanosti, utjecali su na njihove promjene. S obzirom na njihov karakter, mogu se izdvojiti dva tipa krajolika: Objektivni, koji se odnosi na materijalne, te Subjektivni, koji se odnosi na vrijednosne strukture.³

Krajolik izražava kulturnu vezu društva s okolišem (skupom elemenata i prirodnih uvjeta koji svojim vezama čine okolinu u kojoj egzistiraju organizmi i/ili populacija) koji ga okružuje.⁴ Njegov značaj, posebice estetski, prepoznat je još u antičko doba. Prvi medij njegove estetike bilo je slikarstvo.⁵ Najraniji prikazi krajolika nalaze se na minojskim te freskama i mozaicima iz Pompeja. Tijekom srednjeg vijeka umjetnička djela, prvenstveno likovna, bila su fokusirana na prikazivanje istaknutih pojedinaca i sakralnih građevina, a zanemarivala prirodne segmente. Krajolik je bio u funkciji pozadine poznatih scena iz Biblije te objekt eksploatacije na likovnim djelima.⁶ Humanističke vrijednosti, te nova ideja o čovjeku, uvjetovale su novi odnos prema prirodi. Za predmoderna društva priroda je bila izvor divljenja i straha te mjesto obitovanja duhova, čovjekovih predaka pa i bogova.⁷ U Novom vijeku dolazi do njezine desakralizacije, odnosno više se ne percipira kao Stvoriteljevo remek-djelo već čovjekova, ljudska kreacija. Prekretnica je 16. stoljeće, kada u zapadnim društvima doživljaj okoliša postaje predmetom proučavanja i djelovanja.⁸ Uz novo, znanstveno, sve veći naglasak stavljao se i na subjektivno poimanje svijeta koji okružuje ljudska bića. Ideja

¹ *Kulturni krajolik*, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske < www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7242 *Kulturna baština – Nepokretna kulturna baština* > (28. 11. 2012.)

² Ivan Cifrić, *Pojmovnik kulture i okoliša*. (Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti „Baltazar Adam Krčelić“, 2009.): 132. (dalje: Cifrić, *Pojmovnik kulture i okoliša*)

³ Ivan Cifrić, *Kultura i okoliš*. (Zaprešić: Visoka škola za poslovanje, s pravom javnosti, „Baltazar Adam Krčelić“, 2012.): 18. (dalje: Cifrić, *Kultura i okoliš*)

⁴ Robert Delort, François Walter, *Povijest europskog okoliša*. (Zagreb: Barbat, 2002.): 64. (dalje: Delort, Walter *Povijest europskog okoliša*)

⁵ Cifrić, *Kultura i okoliš*: 28.

⁶ Gerhard Jaritz, „Nature images – image nature. Visual representations and their function in the late Middle Ages.“ U: *People and Nature in Historical Perspective*, Laszlovsky, József, Péter Szabó. (Budapest: Central European University, Department of Medieval Studies & Archeolingua, 2003.): 54.

⁷ Cifrić, *Kultura i okoliš*: 7.

⁸ Delort, Walter *Povijest europskog okoliša*: 55.

krajolika predstavljala je umjetničku i književnu reprezentaciju vidljiva svijeta. Implicirala je partikularni senzibilitet, način doživljavanja i ekspresioniranja osjećaja prema vanjskome svijetu, prirodnom i konstruiranom od strane čovjeka, artikulaciju ljudske veze s njime.⁹

Razvoj ideje krajolika te tehnika njegova prikazivanja započela je na talijanskom području. Na slavnoj fresci Ambrogia Lorenzettija, „Buon Governo,“ oko 1337. – 1339. godine, prvi puta nalazimo naznake prikazivanja krajolika.¹⁰ Zatim, oko 1420. godine, dijelovi krajolika mogu se iščitati na platnu Madona s djetetom ispred ognjišta majstora Roberta Campina.¹¹ No, tek je na poznatoj slici Giorgionea „La Tempesta“ (Oluja) krajolik u glavnom fokusu.¹² Nizozemski umjetnici doveli su do savršenstva prikazivanje krajolika u svojim djelima u 17. stoljeću. Europska elita postupno je razvila novu dimenziju svijesti prema krajoliku. Za nju je ono postalo sredstvom pokazivanja političkih, moralnih i društvenih aproprijacija te reflektiralo svijest o dobrom ukusu. Specifičan način života i socijalni „ugled“ svakako su bivali prezentirani i u okolišu koji ih je okruživao.

Razvojem ekohistorije¹³ krajem šezdesetih godina 20. stoljeća, porastao je interes za proučavanja i istraživanja tema okoliša i njegovih sastavnica. O fenomenu krajolika počelo se intenzivnije pisati osamdesetih i devedesetih godina 20. stoljeća kada su nastala relevantna djela. Naročito su to bili članci i knjige iz disciplina poput antropologije, sociologije te povijesti. Pritom je nastala temeljna literatura i za današnja istraživanja pojedinih segmenata krajolika. Smatram da su neizostavna sljedeća djela koja su napisali Keith Thomas, *Man and the natural world – changing attitudes in England 1500 – 1800*.¹⁴, Denis E. Cosgrove, *Social Formation and Symbolic Landscape*,¹⁵ te Simon Schama *Landscape and Memory*.¹⁶

U hrvatskoj znanstvenoj literaturi problematici krajolika uglavnom se pristupalo s arhitektonskog, sociološkog, geografskog i aspekta povijesti umjetnosti. Krajem devedesetih godina 20. stoljeća, nastalo je prvo opsežnije djelo *Krajolik. Sadržajna i metodska podloga*.

⁹ Denis E. Cosgrove, *Social Formation and Symbolic Landscape*. (Winsconsin: The University of Winsconsin Press, 1998.): 9 (dalje: Cosgrove, *Social Formation and Symbolic Landscape*)

¹⁰ Delort, Walter, *Povijest europskog okoliša*: 64.

¹¹ Ibidem, 64.

¹² Ian G. Simmons, *Globalna povijest okoliša*. (Zagreb: Disput, 2010.): 113.

¹³ Ekohistorija ili povijest okoliša bavi se proučavanjem prošlih ekosistema te interakcijom čovjeka i prirode na različitim razinama.

¹⁴ Keith Thomas, *Man and the natural world – changing attitudes in England 1500 – 1800*. (England: Penguin Books, 1983.) (dalje: Thomas, *Man and the natural world*)

¹⁵ Cosgrove, *Social Formation and Symbolic Landscape*

¹⁶ Simon Schama, *Landscape and Memory*. (New York: Vintage Books, 1996.) (dalje: Schama, *Landscape and Memory*)

*Krajobrazne osnove Hrvatske*¹⁷ koje, u vidu niza članaka, donosi pregled ključne terminologije, čimbenika te metoda zaštite i upravljanja krajolikom. Ivan Cifrić u svojim radovima, poput *Okoliš i održiv razvoj – ugroženost okoliša i estetika krajolika*¹⁸ te *Kultura i okoliš*,¹⁹ sa sociološkog i filozofskog aspekta, problematizira pojmove, povijesne mijene te percepcije krajolika. Navedena djela na pregledan i sažet način pružaju teorijsku osnovicu i smjernice za buduća istraživanja, naročito praktična karaktera. Ostali postojeći članci i monografije (in)direktno vezani uz temu krajolika, bave se njegovim današnjim sastavnicima – od prirodnih, antropogenih do estetskih.

Dragocjen primjer umjetničkih prikaza krajolika sadržan je u rodoslovnom albumu *Status familiae Patachich sive notia illius universalis honorifica aequae ac utilis ex archivis et documentis authenticis desumpta ac Viennae in hunc librum anno MDCCXXX redacta*,²⁰ djelu čije se autorstvo pripisuje grofu Aleksandru Patačiću. U rukopisu je opisana povijest obitelji Patačić te je prikazana karta obiteljskih posjeda sa slikama pojedinih obiteljskih rezidencija. Četrdeset i devet posjeda, stambenih objekata s okolišem koji ih okružuje, koji su u određenim vremenskim periodima bili u vlasništvu obitelji Patačić, vizualno su prikazane. Premda njihov izgled uvelike ovisi o viđenju umjetnika koji ih je slikao, tj. njegovu osobnom doživljaju, jedinstven su vizualni izvor za proučavanje.

Iako je *Status familiae Patachich* objavljen u Beču 1740. godine²¹, ne postoji literatura u kojoj je to djelo bilo predmetom proučavanja i/ili analiziranja. Svjesna mogućnosti koje *Status familiae Patachich* ima za istraživanje, posebice njegovi slikovni dijelovi, odlučila sam u svom diplomskom radu s ekohistorijskog aspekta analizirati kako je reprezentiran krajolik – njegove prirodne, antropogene (kulturne) i estetske sastavnice. Budući da krajolik obuhvaća sve što raste na zemlji, pokušat ću problematizirati kakav je bio odnos plemićke obitelji Patačić prema prirodnim dobrima i okolišu koji su okruživali njihove rezidencije. Pitanja na koje ću pokušati dati odgovor su kolik je stupanj ljudske intervencije na okoliš u neposrednoj blizini stambenih objekata te jesu li slijeđeni europski trendovi u uređenju prostora. Pored vrijednosti krajolika kao simboličkog kapitala, problematizirat ću i njegov ekonomski značaj. Naime, (ne)uređenost pojedinih imanja svjedoči o financijskim ulaganjima, a time i

¹⁷ *Krajolik. Sadržajna i metodska podloga. Krajobrazne osnove Hrvatske*. (Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja stanovanja; Agronomski fakultet u Zagrebu, 1999.) (dalje: *Krajolik. Sadržajna i metodska podloga*)

¹⁸ Ivan Cifrić, *Okoliš i održivi razvoj – ugroženost okoliša i estetika krajolika*. (Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta, 2002.) (dalje: Cifrić, *Okoliš i održivi razvoj*)

¹⁹ Cifrić, *Kultura i okoliš*

²⁰ Vidi: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>

²¹ Ibidem

ekonomskoj moći njihovih vlasnika, odnosno u ovom slučaju pojedinih članova obitelji Patačić. Prikazane neobrađivane ili obrađivane površine, u okolici posjeda, upućuju na ekonomsku iskoristivost i potencijalnu dobit koju su vlasnici od pojedinih imanja imali.

Važno sredstvo staleške identifikacije bila je materijalna kultura. Rezidencije s (ne)uređenim eksterijerom, kakve su prikazane u *Statusu familiae Patachich*, bile su relevantan segment autoreprezentacije plemićkog statusa i položaja obitelji Patačić. Njihovi sadašnji ostaci signifikantni su elementi materijalne kulture i baštine. Komparirajući današnji izgled i percepciju odabranih posjeda s onima iz *Statusa familiae Patachich*, problematizirat ću eventualne prostorne izmjene nastale intervencijom prirode ili čovjeka. Uz to, pokušat ću odgovoriti kakvo je povijesno pamćenje obitelji Patačić na temelju njihove materijalne ostavštine.

Nakon početnih poglavlja u kojima ću kritički analizirati *Status familiae Patachich* kao izvor za proučavanje povijesti okoliša te iznijeti kratak pregled povijesti obitelji Patačić, njihov uspon i propast unutar Habsburške Monarhije, pokušat ću dati što detaljnije odgovore na prethodno determinirana istraživačka pitanja.

2. STATUS FAMILIAE PATACHICH – IZVOR ZA PROUČAVANJE POVIJESTI OKOLIŠA

Aleksandar Patačić (1697. – 1747.) bio je sin Baltazara (*1663. – 1719.) i Tereze Gereczy. U *Statusu familiae Patachich* zapisani su podaci o njegovu obrazovanju i dužnostima koje je obavljao.²² Nakon završene sintakse u varaždinskoj i zagrebačkoj gimnaziji, nastavio se školovati u Grazu gdje je studirao humanističke studije te primio dvostruku nagradu za uloženi trud u učenje. U Trnavi apsolvirao je logiku, a fiziku u Zagrebu 1714. godine.²³ Pravne znanosti studirao je u Beču, zatim u Louvainu te Strassbourgu od 1715. do 1717. godine. Boraveći s ocem u Požunu (danas: Bratislava), u dvorani Pravnog fakulteta s uspjehom je obranio pravnu temu o pogodbama, koju je analizirao u knjizi *Libertas necessitati adstricta* i prikazao vladaru Karlu. Grof Nikola Illesházy, ugarski dvorski kancelar, uručio je Aleksandru, u znak priznanja, zlatan lanac s carevim likom.²⁴ Povratkom na prostor hrvatskih zemalja, vršio je funkcije prisjednika Banskog stola²⁵, velikog župana Srebreničke županije²⁶, savjetnika Ugarske dvorske kancelarije²⁷ te velikog župana Šimeške županije.

Njegovom inicijativom rodoslovni album naslova *Status familiae Patachich sive notia illius universalis honorifica aequae ac utilis ex archivis et documentis authenticis desumpta ac*

²² U djelu *Diarium particulare actorum et vitae memorabilium baronis Alexandri Patachich* detaljnije je opisan Aleksandrov život za vrijeme školovanja te njegova putovanja diljem Zapadne Europe.

²³ „... post absoluta humaniora Studia, inclusivè usque Syntaxim Varasdini, et Zagrabiae, annò 1710: Profectùs ulterioris causà ivit Graecium, ibique Trienniò ita se applicuit, qvòd bina Proemia, in publico conspectu recipere promeruerit: Annò 1713: Tyrnaviae Logicam absolvens, ac ob grassantem Pestem, Physicam Zagrabiae annò 1714...” Vidi: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.), broj digitalizirane stranice: 114.

²⁴ „... ac annò 1718; 20.a Junij in Publico Facultatis Juridicae Auditorio, Disputationem Juris Augustissimo oblatam, laudabiliter sustinuit, Aureum Torqvem cum Imagine de manibus Cancellarj Aulico Hungarici Comitis Nicolai Illesházy, qvā Commissarj, nomine Caesaris recipiens, Materia autem Juris in oblatum Librum redacta, et disceptata, fuit de Contractibus in Folio, Titulum LIBERTAS NECESSITATI ADSTRICTA praeseferens.” U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.), broj digitalizirane stranice: 117.

²⁵ „Annò 1726: Baro ALEXANDER pro Assessore, et Barone Tabulae Judiciariae Banalis proprio motu per Cancellariam Aulicam Hungaricam propositus...” U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.), broj digitalizirane stranice: 130.

²⁶ „Annò eòdem [1729.] Baro Alexander Resolutus est per Suam Majestatem pro Supremo Comite in Szreberník, Regno Bosniae adjacente.” U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.), broj digitalizirane stranice: 134.

²⁷ „... qvòd Baro Alexander sit locò defuncti Baronis Georgj Száraz à Sua Majestate Aulicus in Cancellaria Hungarica Consiliarius 25.â Aprilis resolutus...” U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.), broj digitalizirane stranice: 141.

Viennae in hunc librum anno MDCCXXX redacta objavljen je u Beču 1740. godine. Barun Emil Kavanaugh preko svog odvjetnika Šaufa darovao je album Zemaljskom muzeju. Danas je pohranjen u Zbirci rukopisa i starih knjiga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.²⁸ Osim toga, svih 258 stranica dostupno je na Internetu u digitaliziranom obliku.²⁹

Status familiae Patachich sastoji se od pisanih i slikovnih elemenata. Tekstualni dio, pisan na latinskom jeziku, sadrži podatke o članovima obitelji, započevši sa Stjepanom Patačićem i zbivanjima 1490. godine, a završava događajima te smrću Aleksandra Patačića početkom 1747. godine. Također, sadrži informacije o hrvatskom javnom životu u prvoj polovici 18. stoljeća. Dopunjava se kratkim bilješkama od 1747. do 1814. godine.³⁰ Primjećuje se da je pet ili šest osoba nadopunjavalo album jer je toliko različitih rukopisa. Budući da djelo još uvijek nije kritički analizirano te prevedeno na hrvatski jezik, moguća je pogreška u pretpostavci o broju osoba koje su naknadno zapisivale događaje. Da je autor djela grof Aleksandar Patačić, ne može se tvrditi sa sigurnošću. Naime, nije navedena osoba koja je sastavila prikaz povijesti obitelji na temelju dokumenata iz vlastitih arhiva. Postoji mogućnost da je netko blizak obitelji bio zadužen za taj posao. Međutim, sklona sam mišljenju da je Aleksandar Patačić sam koncipirao tekst djela. Potpis ispod predgovora navodi da je upravo on autor djela. Njegovo vrhunsko obrazovanje, popraćeno brojnim pohvalama, te afiniteti za povijest, koju je pokazao u svom dnevniku opisujući njemačke, belgijske i francuske gradove kroz koje je putovao, činili su ga dovoljno kvalificiranim i kompetentnim za pisanje djela o prošlosti svojih predaka.

Tehnikom akvarela prikazani su posjedi u vlasništvu Patačića, rodoslovna stabla obitelji te insignije – grbovi i zastave. U pravilu su to slike manjeg formata te se nalaze i do dva prikaza posjeda na jednoj stranici, izuzevši Vrbovec i Rakovec koji su oslikani na dvije stranice.³¹ U *Statusu* se nalazi četrdeset i devet slika rezidencija s okolišem koji ih okružuje. Važno je napomenuti da tekst ne sadrži informacije o slikama, odnosno da u njemu nema deskripcije prikaza posjeda. Nije poznato tko je autor slikovnih dijelova jer se u čitavom djelu ne navodi da li je jedna ili više osoba bila zadužena za njihovo stvaranje. Neophodne odgovore mogla bi dati detaljna kritička analiza s aspekta povijesti umjetnosti. Nažalost, zbog

²⁸ Vidi: <<http://db.nsk.hr/HeritageDetails.aspx?id=481>>

²⁹ *Status familiae Patachich*,

<http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>

³⁰ Naknadne bilješke vidljive su od 204 do 208. digitalizirane stranice.

³¹ Vidi: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>

nedovoljne kompetentnosti na tom području, likovnom raščlambom slika neću se baviti u ostatku rada.

Zašto proučavati okoliš na temelju slika iz *Statusa familiae Patachich*? Svaki prikazani posjed okružuje određeni krajolik – gradski ili ruralni. S obzirom na to da panoramske slike imanja daju uvid u (ne)obrađene površine, koje su okruživale postojeće rezidencijalne objekte, pružaju informacije o *interakciji* plemićke obitelji i prirode. Na temelju njih, može se problematizirati u kojoj je mjeri postojeći krajolik reflektirao društvene svjetonazore doba u kojem su unikatne slike nastale.

Kako proučavati okoliš na temelju dragocjenih prikaza iz *Statusa familiae Patachich* ključno je pitanje. W. J. T. Mitchell kaže da tvrditi da posjedujemo savršenu sliku prirode bila bi idolotarija, značilo bi da zamjenjujemo sliku za ono što predodžuje.³² Vjerodostojnost prikaza krajolika, iz određenog vremenskog perioda, u slikarstvu karakteristična je problematika jer je nerijetko okoliš naslikan u skladu s određenim slikarskim pravilima. Pored toga, „postavlja se pitanje umjetnikovih namjera: da li je htio vjerno predočiti ono što je vidio, ili to idealizirati, štoviše alegorizirati?“³³ Problem lažnosti ili stupanj vjernosti slike uvijek će ostavljati nedoumice prilikom proučavanja prikazanog okoliša uz rezidencije na imanjima u vlasništvu obitelji Patačić. Erwin Panofsky u svojim radovima koji se bave ikonografijom i ikonologijom, izdvojio je tri razine na kojima treba proučavati umjetnička likovna djela – primarnoj ili prirodnoj, sekundarnoj ili konvencionalnoj te suštinskoj ili sadržajnoj.³⁴ Smatram da su njegov pristup i metoda prilikom bavljenja slikama adekvatni i primjenjivi na vizualne izvore iz *Statusa familiae Patachich*. Pritom, fokusirat ću se na prvi, primarni ili prirodni, te posljednji nivo, unutarnje značenje ili sadržaj. Odnosno, na prijelaz s motiva na sadržaj.³⁵

Vodeći se postavkom da se proučavanje slike mora baviti njezinim podudaranjem s kulturnom shemom koja postoji u razmatranom društvu,³⁶ cilj je analizirati je li okoliš predodžen u skladu s osamnaestostoljetnim praksama.

³² W. J. T. Mitchell, *Ikonologija. Slika, tekst, ideologija*. (Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2009.): 102.

³³ Peter Burke, *Očevid – Upotreba slike kao povijesnog dokaza*. (Zagreb: Antibarbarus, 2003.): 100. (dalje: Burke, *Očevid – Upotreba slike kao povijesnog dokaza*)

³⁴ Erwin Panofsky, *Meaning in the Visual Arts*. (London: Penguin Books, 1993.): 53 – 57.

³⁵ Erwin Panofsky, *Umetnost i značenje: ikonološke studije*. (Beograd: Nolit, 1975.): 24.

³⁶ Daniel-Henri Pageaux, „Od kulturnog imaginarija do imaginarnog,“ U: Dukić, Davor – Blažević, Zrinka – Plejić Poje, Lahorka – Brković, Ivana (prir.) *Kako vidimo strane zemlje*. (Zagreb, 2009.): 128.

3. OBITELJ PATAČIĆ – USPON I PROPAST UNUTAR HABSBURŠKE MONARHIJE

3. 1. Obitelj Patačić u hrvatskoj historiografiji

Plemićka obitelj Patačić relativna je *nepoznanica* u hrvatskoj historiografiji. Razlog tome je nedovoljna istraženost očuvanih dokumenata koji sadrže elementarne informacije o pojedinim članovima. Osim toga, nema radova koji se bave cjelokupnom poviješću na temelju kojih bi se mogle analizirati pojedine faze u *životu* te obitelji. Najpotpunije dosadašnje djelo o podrijetlu grofova Patačić, s izvornom građom o genealogiji, jest „Prilog genealogiji Patačića“ Josipa Matasovića.³⁷

Postoji nekoliko kraćih članaka koji su vezani uz razne aspekte djelovanja Patačića – političkog, društvenog i kulturnog. *Gazophylacium*, časopis za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku, posvetio je jedno izdanje tematici plemićke obitelji Patačić.³⁸ Treba konstatirati da se ni u jednome od njih ne ulazi dublje u razmatranu problematiku, već daje njezin sažet pregled. Jedino opsežnije djelo na čijim se temeljima može započeti s istraživanjima, kako arhivske građe tako i određene problematike, je *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava* autora P. Mačeka.³⁹ Premda za proučavanje obitelji Patačić ne postoji recentna literatura, postoje dragocjeni izvori pojedinih članova obitelji na temelju kojih je moguće analizirati i *rekonstruirati* segmente povijesti Patačića. Najvažniji izvor svakako je *Status familiae Patachich sive notia illius universalis honorifica aequae ac utilis ex archivis et documentis authenticis desumpta ac Viennae un hunc librum anno MDCCXXX redacta*, rodoslovni album koji je objavljen na inicijativu grofa Aleksandra Patačić u Beču 1740. godine.⁴⁰ On sadrži kratku kronološku i genealošku povijest istaknutih članova obitelji te slikovne prikaze rezidencija s dobrima u njihovu vlasništvu. Osim toga, sačuvan je *Dnevnik grofa Aleksandra Patačića*⁴¹ kao i dnevnik njegova oca Baltazara.⁴² Oslanjajući se

³⁷ Vidi: Matasović, Josip. „Prilog genealogiji Patačića.“ U: *Narodna starina*, 24 (1930.).

³⁸ Najviše članaka nalazi se u sklopu časopisa za znanost, umjetnost, gospodarstvo i politiku *Gazophylacium*, God. IX, br. 1/2, (Zagreb, 2004.) str. 1-128.

³⁹ Pavao Maček, *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava*. (Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, 2004.)

⁴⁰ Vidi: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>

⁴¹ *Diarium particulare actorum et vitae memorabilium baronis Alexand[ri] Patachich, comprehendens res gestas ab ineunte aetate usque ad ... annum inclusive.*

⁴² Ivan Kukuljević Sakcinski je 1869. u *Arkivu za jugoslavensku povjesnicu* (X, 232-244) po rukopisu, koji je dobio od Eduarda Zdenčaja, izdao latinski spis Baltazara Patačića „Ex diario vitae Balthasaris Pattachich (propria manu conscripto)“. Kao dopunu tome, objavio je E. Laszowski u *Starinama* (XXVII, 194-207)

prvenstveno na izvor *Status familiae Patachich*, u nastavku rada dat će se kratak pregled povijesti obitelji i analizirati njihovo mjesto unutar Habsburške Monarhije.

3.2. Temeljne karakteristike plemstva austrijskih zemalja, prostora Ugarske i sjeverozapadne Hrvatske u ranom novom vijeku

Formiranje plemstva bilo je višestoljetni proces koji je trajao od kasne antike pa sve do kraja 14. stoljeća.⁴³ Taj društveni sloj prvenstveno se oblikovao iz skupina koje su obavljale različite vojne dužnosti. *Karijera ratnika*, odanog gospodararu ili vladaru omogućavala je progres pojedinaca te njihovo uzdizanje na društvenoj ljestvici. Za razliku od srednjeg vijeka kada se plemstvo kao takvo još uvijek koncipiralo, u ranom novom vijeku ono je manje-više definirana skupina koja podliježe određenim modifikacijama. Temeljne su karakteristike plemstva u vidu obavljanja vojnih, političkih i crkvenih funkcija, raspolaganja s najviše materijalnog i kulturnog kapitala te vrhovne pozicije u društvenoj hijerarhiji zadržane. Bitna promjena koja se odvija tijekom ranog novog vijeka povezana je s mentalitetom i načinom života. Naime, plemstvo napušta stari ratnički i prelazi na dvorsko-civilizirani način života čije se temeljne karakteristike očituju u tjelesnoj kontroli i ceremonijalnom stilu ponašanja. Životni ideal *dvorjanina* naročito postaje prepoznatljiv tijekom 17. i 18. stoljeća.⁴⁴ Također, reprezentacija plemićke moći i kulture očituje se uređenjem eksterijera uz pojedina dobra i rezidencije.

Pogibija ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika II. kod Mohača, 1526. godine⁴⁵, postala je prekretnicom za ugarsko i hrvatsko društvo. *Izborom* Habsburgovaca na prijestolje i njihovom afirmacijom, koja je bila predmetom sukoba *političke elite*, pojedine staleške grupacije morale su se prilagoditi nastaloj situaciji – novom vladaru i centru političke moći. Ugarsko i hrvatsko plemstvo našlo se na raskrižju dva puta, opstanku na političkoj sceni adaptacijom novim društvenim, kulturnim i političkim zahtjevima ili potpunom nestanku sa svih životnih sfera uslijed neprihvatanja istih. Upravo je (ne)odabir jednog od tih dvaju pravaca bio ključan za napredak na vojnom, crkvenom, političkom, gospodarskom i kulturnom planu. Ekstremni

„Diarium baronis Balthasaris Patachich de Zajeza annorum 1687.-1690.“ Vidi: Tomo Matić, *Rukopisi Aleksandra Patačića*. (Zagreb, 1955.): 105.

⁴³ Damir Karbić, „Plemstvo – definicija, vrste, uloga.“ U: *Povijesni prilozi*, 31 (2006.), 31: 16.

⁴⁴ Otto Gerhard Oexle, „Aspekte der Geschichte des Adels im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit.“ U: *Europäischer Adel 1750-1950*. Hans-Ulrich Wehler, ur. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990): 40.

⁴⁵ Géza Pálffy, *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526. - 1711.)* (Samobor: Meridijani, 2010.): 278 (dalje: Pálffy, *Povijest Mađarske*)

primjeri nesnalaženja unutar novog političkog sustava očituju se u izumiranju pojedinih plemićkih obitelji poput Kanižaja, Ernušta, Svetojurski Bazina, Korlátkövyja, Bebeke i Drágffyja.⁴⁶

Kako bi se bolje shvatio položaj plemstva i samih plemića kao društvenih jedinica unutar Habsburške Monarhije, potrebno je izložiti temeljne procese, sa svojim specifičnostima, kojima je ono eksponirano. Naravno, pritom komparirajući plemstvo austrijskih zemalja s ugarskim i hrvatskim.

Svojevrsna prekretnica između vladara i plemstva austrijskih zemalja nastupila je za vrijeme Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.). Konfesionalne tenzije, neposredno prije izbijanja rata, prouzročile su zahlađivanje odnosa između Krune i Nasljednih Zemalja.⁴⁷ Određeni segment plemstva koji je prihvatio protestantizam bio je katolički orijentiranim Habsburgovcima politički i konfesionalni izazov. Kako bi spriječili jačanje moći tog dijela plemstva kao i potencijalne pobune protiv vladara, a samim time i Monarhije, vješto su iskoristili svoju vlast u njihovu isključivanju s dvorskih pozicija te kraljevske teritorijalne administracije.⁴⁸ Posljedice tih postupaka bile su ekonomsko slabljenje moći vitezova i znatan priljev stranaca među austrijsko plemstvo. Zbog svog geopolitičkog položaja Habsburška Monarhija bila je izložena brojnim vojnim izazovima tijekom ranog novog vijeka. Osmanska prijetnja, protestantski izazov unutar samog Carstva, teritorijalne ambicije Luja XIV. i Fridrika Velikog bili su *izvor karijera* za sve one koji su htjeli napredovati na društvenoj i političkoj sceni kroz vojne službe.⁴⁹ Zahvaljujući tome, pojedincima porijeklom iz irskog, škotskog, španjolskog, talijanskog i njemačkog područja bilo je omogućeno napredovanje na društvenoj ljestvici, a u konačnici i uzdizanje među austrijsko plemstvo. Primjeri takvih osoba su Ottavio Piccolomini, Walter Leslie i Walter Butler.⁵⁰ Posljedica toga bilo je poprimanje internacionalnog karaktera za austrijsko plemstvo.⁵¹ Opisani procesi militarizacije i nobilitacija, zajedno sa kombinacijom bioloških, socijalnih i političkih faktora⁵² bili su

⁴⁶ Ibidem, 80.

⁴⁷ James Van Horn Melton, „The Nobility in the Bohemian and Austrian Lands 1620-1780.“ U: *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries – Northern, Central and Eastern Europe*. Scott, H. M., ur. (London, New York: Longman, 1995.: 110 – 143.): 111 (dalje: Van Horn Melton, „The Nobility in the Bohemian and Austrian Lands 1620-1780.“)

⁴⁸ Ibidem, 111.

⁴⁹ Ibidem, 116.

⁵⁰ Ibidem, 115.

⁵¹ Ibidem, 116.

⁵² Thomas M. Barker, *Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society and Government in Austria 1618-1780*. (New York: Columbia University Press for Social Science Monographs, Boulder, 1982.): 27 (dalje: Barker, *Army, Aristocracy, Monarchy*)

rezultat izumiranja određenog dijela *starog* plemstva te izdizanja *novog* iz građanskog društvenog sloja.

Plemićki status, po uzoru na ostalo europsko plemstvo, bio je povezan s tradicijom ratovanja i nošenja oružja na ugarskom prostoru. Plemstvo pod krunom Svetog Stjepana uživalo je četiri specifična prava, kako je naveo István Werbőczy u zbirci srednjovjekovnog građanskog i javnog prava *Tripartitum opus iuris consuetudinarii inclyti regni Hungariae*: pripadnici plemićkog staleža nisu smjeli biti uhićeni ili zatvoreni bez prethodno održanog legalnog procesa, mogli su slobodno živjeti na svojim posjedima bez kmetskih obaveza, dužnost im je bila vršenje vojne službe i obrana Kraljevstva, a u slučaju kraljeve povrede zakletve prema poštivanju plemićkih sloboda, plemstvu je bilo dopušteno pobuniti se i ustati protiv Monarha.⁵³ Teoretski, ta fundamentalna prava ono je nastavilo uživati kroz 17. i 18. stoljeće, ali s jednom iznimkom. Nakon oslobođenja centralnog dijela Ugarske od Osmanlija, tj. velike pobjede Leopolda I., plemstvo se odreklo prava na oružani otpor protiv vladara 1687. godine.⁵⁴

Zbog osiromašenja i naoružavanja ljudi u velikom razmjeru, gotovo svatko pokušao je ostvariti povlastice koje bi ga djelomice ili u potpunosti spasile od poreznih tereta. Velik broj pograničnih vitezova, zahvaljujući vojnoj službi, te brojne obitelji niskog podrijetla uz posredovanje utjecajnih velikaša i podmićivanja došlo je do plemićkog statusa.⁵⁵ Habsburgovci su i na ugarskom prostoru primjenjivali istu praksu kao i u drugim zemljama koje su imali pod svojom vlašću – podjeljivanje titula pojedincima kao nagrade za iskazanu lojalnost i dobro obavljanje svojih dužnosti, najčešće vojničkih. Na taj način stvarali su sebi odan sloj ljudi i istovremeno umanjivali šanse ugarskog plemstva u bilo kakvoj vrsti ugrožavanja vlasti i moći austrijske kuće. Povećana podjeljivanja povlastica te nobilitacija, uzrokovala su povećanje broja plemstva tijekom 17. i 18. stoljeća.

Plemstvo današnje sjeverozapadne Hrvatske, odnosno tadašnjeg Hrvatsko-Slavonskog Kraljevstva⁵⁶, činili su velikaši, među koje su se ubrajali nasljedni knezovi i crkveni dostojanstvenici, zatim srednji i niži plemići, koji su ujedno bili brojčano najzastupljenija

⁵³ Peter Schimert, „The Hungarian Nobility in the Seventeenth and Eighteenth Centuries.“ U: *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries – Northern, Central and Eastern Europe*. Scott, H. M., ur. (London, New York: Longman, 1995.: 144 – 182.): 144-146. (dalje: Schimert, „The Hungarian Nobility in the Seventeenth and Eighteenth Centuries.“)

⁵⁴ Ibidem, 146.

⁵⁵ Pálffy, *Povijest Mađarske*, 200.

⁵⁶ Pod terminom Hrvatsko-Slavonsko Kraljevstvo podrazumijevam Kraljevstvo Hrvatske i Kraljevinu Slavoniju tijekom ranog novog vijeka.

skupina, plemići-jednoselci i predijalci.⁵⁷ Primarna uloga plemstva bila je vojna, uslijed konstantne opasnosti od osmanskih napada tijekom ranog novog vijeka. Neprekidne i intenzivne borbe protiv Osmanlija zahtijevale su sposobno ljudstvo na važnim vojničkim funkcijama pa su ujedno omogućavale pojedincima da, svojom službom ili pak iskazanom lojalnošću vladaru, steknu plemićku titulu i napreduju na društvenoj ljestvici. Ratno stanje i nemiri pogodovali su migracijama nižeg plemstva iz unutrašnjoaustrijskih zemalja na hrvatska područja. Također, doseljavalo se srednje i niže plemstvo te građanstvo iz ostalih dijelova Habsburške Monarhije, koji su nerijetko dobivali različite povlastice i privilegije. Završetkom ratovanja s Osmanlijama počinje rasti broj plemstva koji svoj vrhunac doseže sredinom 18. stoljeća. Mnogobrojna skupina plemića *armalista* pojavila se u 18. stoljeću. Njih je potkraj 16. stoljeća bilo samo dvadesetak, a oko 1800. čak 800-900 obitelji.⁵⁸ „Armalistima su postojali bogati građani i seljaci koji su za novac ili službu od vladara dobivali grbovnice (*litterae armales*), a Sabor ih prihvaćao u plemićki stalež.“⁵⁹ Do vladavine Habsburgovaca plemstvo u Hrvatskoj nije se razlikovalo u časničkom stupnjevanju. „Istom nakon 1527. godine, uvedeni su plemićki naslovi – knez, grof, barun, vitez i plemić.“⁶⁰ Postojeće kao i *novonastalo* plemstvo nastojalo je na razne načine steći što viši status unutar stratificiranog plemićkog staleža.

Iz ovog sažetog pregleda može se zaključiti da plemstvo Habsburške Monarhije karakterizira proces „socijalnog vertikalnog mobiliteta.“⁶¹ Naime, vladar konstantno stvara novo plemstvo kao supstituent starom plemstvu koje izumire tijekom ratnih zbivanja u 16. i 17. stoljeću, ali i zbog izgradnje administracije te isticanja u ratovima. Stvaranjem novog plemstva, vladar ujedno stvara sebi odan sloj ljudi koji podupiru njegovu vlast i mjere koje poduzima. Na taj način smanjuje utjecaj velikih magnatskih obitelji i ujedno ih onemogućava u ozbiljnijem narušavanju njegove vladavine i propitivanju odluka koje donosi. Podjeljivanje nobilitacija bilo je povezano s procesom militarizacije. Za razliku od starog plemstva koje je gubilo interes za vojnu službu, ambiciozni pojedinci iz srednjeg i nižeg društvenog sloja svojom istaknutom vojnom službom mogli su promijeniti svoj socijalni status. No, važno je

⁵⁷ Vazalni plemići na velikim crkvenim vlastelinstvima. Vidi: „Plemstvo“, s. v. U: *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*. Igor Karaman, ur. (Zagreb: Školska knjiga, 1980.): 461.

⁵⁸ Ibidem, 461.

⁵⁹ Neven Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*. (Zagreb: Leykam International, 2007.): 132 (dalje: Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*)

⁶⁰ Mirko Marković, *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo – njihova uloga u političkom, kulturnom i nacionalnom životu Hrvata*. (Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003.): 19. (dalje: Marković, *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo*)

⁶¹ Budak, *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*: 161.

istaknuti da su stečene titule bile nasljedne za razliku od vojnih i političkih funkcija koje su pojedinci unutar neke obitelji obavljali.

3.3. Položaj obitelji Patačić u Hrvatsko-slavonskom Kraljevstvu i sustavu Habsburške Monarhije

Kakvu je ulogu imala plemićka obitelj Patačić unutar kompleksnog sustava Habsburške Monarhije?

Što se tiče samog porijekla obitelji, u početnom dijelu *Statusa familiae Patachich* zabilježeno je da je najstarije doba i porijeklo obitelji Patačić nepoznato jer su zbog različitih nesreća, koje su zadesile Hrvatsku i Slavoniju, propali arhivi pomoću kojih bi bilo moguće rasvijetliti to doba obitelji.⁶² Međutim, uvriježeno je mišljenje u hrvatskoj historiografiji da je obitelj Patačić porijeklom iz srednjovjekovne Bosne, odnosno prostora između Une i Vrbasa, koji je u periodu osmanske vlasti bio poznatiji pod imenom Turska Hrvatska. Tu tezu potkrjepljuje i Baltazar Adam Krčelić u svojem djelu *Annuae ili historija: 1748. – 1767.*:

„Obitelj Patačić došla je iz Bosne, podigla se dobivši ženidbama imanja obitelji Herkffy i drugih i bila je uopće slavna i vrlo korisna našoj domovini...“⁶³ Kakav je bio njihov društveni položaj na području Bosne te jesu li zaista najraniji istaknuti članovi obitelji migrirali na prostor Slavonije i Ugarske uslijed osmanskih osvajanja, ostaju otvorena pitanja.

Iz *Statusa* saznajemo da je kralj Rudolf II. diplomom 1608. obnovio obitelji stari grb i priznao joj plemstvo za četiri koljena njenih predaka u muškoj i ženskoj lozi.⁶⁴ Nadalje, da je Bartol Patačić imao sina Stjepana, za kojega privilegij od g. 1490., izdan od Beatrice, udovice Matije Korvina, kaže da je imao više imanja u Ugarskoj.⁶⁵ Stjepanov sin Nikola prebjegao je

⁶² „ORIGO, atqve PRIMA FAMILIAE HUIUS NOTITIA, ob tot publicas clades (quibqdudum, & continuō Regna Croatiae, & Slavoniae praesertim subjecta fuēre) & ex hinc subsecutas Archivorum ruinas; desideratur etiamnum: Ejus tamen Vetustas vel exinde elicatur, siquidem diruti Castelli GRACHECZ dicti, in Comitatu de Posega siti superextantia adhuc rudera, & qvadrato Lapidi incisum cujusdam BARTHOLOMAEI PATACHich Nomen, hanc jam eotūm omninō Nobilem, & famā conspicuam Familiam, qvōdve Ipse dicti Castelli, & Bonorum indubius Possessor fuerit, remonstrarent.“ U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.)

⁶³ Baltazar Adam Krčelić, *Annuae ili historija: 1748. – 1767.* (Zagreb: JAZU, 1952.): 478. (dalje: Krčelić, *Annuae ili historija: 1748. – 1767.*)

⁶⁴ „Et hinc est qvōd RUDOLPHUS II. Divae memoriae olim Imperator, & Rex renovando Familiae huic antiqva Insignia, eam tum etiam pro Vetusta, & ex Qvatuor praecedentibus tam Paternis, qvām Maternis indubitatae Nobilitatis Avis descendente recognoverit...“ U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.)

⁶⁵ „STEPHANUS Annō 1490.

poslije bitke kod Mohača sa svojih obiteljskih dobara, koja su se nalazila u donjoj Slavoniji, u Hrvatsku i tu se 1536. oženio Katarinom iz obitelji Herkffy, dobio s njome Zajezdu s još nekim imanjima u Varaždinskoj županiji te je po toj Zajezdi obitelj stekla plemićki predikat.⁶⁶ Iz toga braka potekli su svi kasniji Patačići, pa se Nikola spominje kao prvi Patačić u *Arbor generationis et successionis de et in castro ac bonis Melen aliter Zaieszda. Anno 1728.*⁶⁷ Dakle, ključni moment za povijest obitelji Patačić bila je Mohačka bitka 1526. godine. Novonastala situacija, ispražnjeno prijestolje, borba za vlast te izbor i konačno etabliranje Habsburgovaca na političkoj i društvenoj sceni, otvorili su „vrata“ Patačićima za uspon. Pristajanje uz habsburšku vladarsku kuću i davanje podrške njezinim članovima, rezultiralo je dobivanjem brojnih povlastica i privilegija. Zahvaljujući njima, obitelj Patačić se unutar plemićkog sloja uspela do najvišeg, velikaškog, nivoa.

Tijekom 16. stoljeća dolazi do procesa socijalnog raslojavanja. Rod Patačića se u četvrtom koljenu s Nikolinim sinovima podijelio u dvije velike grane: Petar (*1534. – 1566.) je utemeljitelj stare, a Ivan (*1538. – 1595.) mlađe grane. U petom koljenu starija se grana ugasila s Pavlom. Putencijana Barbara, koja je umrla 1745., bila je posljednji potomak te grane. Mlađa grana bila je podijeljena s Nikolinim (1617. -1674.) sinovima u tri ogranka: Ladislav (1651. – 1705.) bio je utemeljitelj barunskog ogranka, Baltazar (1663. – 1719.) grofovskog, a Matija (*1665. – 1715.) je osnovao ogranak koji je stekao barunat 1735.

Sub MATTHIA Corvino olim Rege Hungariae in diversis arduis, & difficillimis Belli Expeditionibus, Eidem Regi, & Domino suo, Sacraeque Coronae fidelia non minūs ac utilia exhibuit servitia, quorum intuitu etiam post fata Regis per Viduam Ejus Reginam BEATRICEM Possessionariā Bonorum Collatione, & quidem in Comitatibus: Zarand, Possessionibus Zarand, Zekrovar, Mathakrothaz, & Kováchháza; In Csanadiens Bekenfalva; Aradiens Szent-Demeter, Hodos, Kebles; Temessiensi Kopath, Kerth; Békeessiensi Castellis, & Possessionibus: Czaba, & Berla, universim itaque Possessionibus Tredecim, in praedictis Comitatibus quinque remuneratus extitit, testantibus idipsum Privilegialibus Literis Annō 1490. desuper emanatis, ubi idem STEPHANUS HORVATH PATACHICH de Zarand compellatur.“ U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.)

⁶⁶ „Hujus rursūs Filius NICOLAUS Annō 1520.

Post cladem Mohachianam Sede, & Possessione Bonorum Haereditaria in Sclavonia Inferiore habita, ac in se devoluta, propter Turcarum Tyrannidem exclusus ad Regnum Croatiae transivit, ibique Nobilem CATHARINAM celebris aeqvē ac vetustae HERKFFIORUM Prosapiae, ex GEORGIO prognatam Filiam sibi Matrimonio jungens, acquisivit cum eadem Castrum Melen aliter Zajezda in Comitatu Varasdiensi Annō 1536: ac tandem ab hac, vel alia in Bosnia sita (de qua Bosnenses Franciscani referunt) hoc Praedicatum Familia assumens, alia qvōqve Bona ad Castrum hoc spectantia, ut sunt: Vidovecz, Szent-Elie, Beretinecz participavit, quod posterius per Catharinam Mattko de Mattkeu (cujus Parens Comitatum Zagrabiensis, & Varasdinensis Comes fuerat) Herkffiana Familia accessit, qui Herkffy praterea Bona Chressnyevo ā Familia Gottal Jure Perennali comparata, Ivankovecz, & Velkovecz Jure suo possederunt, Jakopovecz autem per Familiam Szent-Jakop in se devoluta transmiserunt in reliquos modernos Sexūs Foemnineo Herkffiani Descendentes...“ U: *Status familiae Patachich*,

<http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.)

⁶⁷ Vidjeti: *Arbor generationis et successionis de et in castro ac bonis Melen aliter Zaieszda. Anno 1728*, U: *Status familiae Patachich*,

<http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> broj digitalizirane stranice: 166 - 167

godine, ali je izumro 1737. s Antunom Bernardom.⁶⁸ Ovakva stratifikacija bila je djelomice posljedica izuzetnog vršenja određenih političkih i vojnih dužnosti pojedinih članova obitelji. Kako bi se dobio što bolji uvid u funkcije koje su muški pripadnici obitelji Patačić obavljali, sastavila sam popis koji navodi sve dužnosti evidentirane u dokumentima:

Tablica 1: *Funkcije muških članova obitelji Patačića*⁶⁹

Ime	Godina rođenja i smrti	Funkcija
Adam	(~1370.)	Magister
Nikola st.	(-1400.)	
Tuirico, Tajko	(-1402., 1403.)	
Bartol	(-1440.)	
Stjepan	(1483., 1490.)	Kraljevski vicepronotar
Mihael	(1492., 1495.)	
Tomo	(1492.)	
Nikola	(-1538./41.)	
Petar st.	(-1555./58.)	
Pavao	(1527., 1529.)	
Luka	(1521.)	
Petar	(1534.-1566.)	Konjanički kapetan u Sigetu
Nikola	(-1536.)	Vojnik u Đulu
Ivan	(1538.-1595.)	
Juraj	(-1588./96.)	
Baltazar	(1557., 1588.)	
Pavao	(*1525. - 1579.)	
Franjo	(-1588.)	
Ladislav	(1562.-1599.)	Plemićki podsudac Zagrebačke županije
Baltazar	(*1564.-1616.)	Plemićki podsudac Varaždinske županije
Ivan	(*1592.-1647./48.)	Kapetan konjanika u Ivaniću
Juraj	(*1594. - 1641./47.)	
Ladislav	(*1596.-1623.)	<i>Zagrebački kanonik</i>
Petar, st.	(*1610.-1668./69.)	Kapetan Letovanića, kraljevinski potkapetan Slavonije, kraljevinski potkapetan Donjokupske krajine, potkapetan Kraljevstva
Mojsije	(* - 1612.)	

⁶⁸ Vidi: Pavao Maček, „Rod Patačića od Zajezde – pregled rodoslovlja.“ U: *Gazophylacium*, God. IX, br. 1/2, (Zagreb, 2004.) str. 113-117.

⁶⁹ Popis je rađen prema podacima sadržanim u djelu Pavla Mačeka, *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava*. (Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, 2004.).

Stjepan	(*1614.)	
Juraj	(*1630. - 1679.)	Ductor militium
Adam Antun	(*1660. - 1696./1700.)	Potkapetan tvrđave Sv. Jurja
Pavao	(*1664. - 1732.)	Član Banskog stola, zapovjednik Zrina, kapetan Zrina, potkapetan Kraljevstva za Gornjokupsku krajinu i zapovjednik Sredičkog, zapovjednik Gline, prisjednik Banskog stola, pukovnik
Ivan	(*1666. - 1728./29.)	<i>Regiminis supremus vigiliarum magister</i> , kraljevinski blagajnik, <i>supremus perceptor Regni</i> , bojnik u hrvatskoj pukovniji
Petar	(*1668. - 1707.)	
Stjepan	(*1576. - 1629.)	Plemički sudac Varaždinske županije, podžupan Varaždinske županije, vicepronotar, prabilježnik i kraljevinski blagajnik, banski namjesnik, kraljevinski personal
Petar	(* - 1586. - 1608.)	
Ivan	(*1588. - 1589./95.)	
Stjepan	(*1590. - 1595./99.)	
Franjo	(*1616.)	
Nikola	(*1617. - 1674.)	Konjanički potkapetan u Križevcima, kraljevinski potkapetan Pokupske krajine, kapetan Sredičkog, kraljevinski potkapetan Gornjokupske krajine, podžupan Varaždinske županije, prabilježnik
Petar	(*1619.)	
Vitalij	(*1620. - 1635.)	
Mihael	(*1622.)	
Stjepan mlađi	(*1624. - 1652./53.)	
Ivan Josip	(*1649. - 1700.)	Isusovac, profesor zagrebačke gimnazije, ravnatelj isusovačkog zavoda u Zagrebu, nadstojnik nižih i viših nauka
Ladislav	(*1651. - 1705.)	Potpukovnik Križevačke krajine
Stjepan	(*1656. - 1685.)	Kapetan banskih konjanika
Baltazar	(*1663. - 1719.)	Podžupan Varaždinske županije i kontraskriba tridesetnice u Nedelišću, podžupan Zagrebačke županije, podžupan Križevačke županije, savjetnik Ugarske dvorske kancelarije, blagajnik Kraljevstva, veliki župan Virovitičke županije

Matija	(*1665. - 1715.)	Kapetan banske vojske u Brkiševini, kraljevinski blagajnik, potpukovnik
Juraj	(1670. - 1716.)	Isusovac, kanonik zagrebački, ravnatelj bolonjskih zavoda, arhidakon varaždinski, biskup bosanski, arhidakon dubički
Franjo Petar	(*1650. - 1689./91.)	
Mihael Nikola Antun	(1687. - 1733.)	Potkapetan, bojnik i kapetan čete oklopnika na Karlovačkoj krajini, bojnik i kapetan u Karlovcu, zamjenik zapovjednika karlovačke tvrđave
Ivan Josip Ladislav	(1691.)	
Vuk Ignjat	(1692.)	
Stjepan Josip Ivan	(1699. - 1758.)	Prisjednik Sudbenog stola Kraljevine, zapovjednik Kostajnice i potkapetan Kraljevstva u Letovaniću, pukovnik, savjetnik Ugarske dvorske kancelarije, vrhovni komesar kraljevske Krajine
Ladislav Ignjat	(1704. - 1750.)	Potkapetan križevački, konjanički kapetan u Križevcima, konjanički kapetan u Ivaniću, pukovnik
Adam Aleksandar	(1716. - 1784.)	Župnik u Vrbovcu, opat BDM od Abrahama, kanonik zagrebački, prepošt Sv. Benedikta od Kaposfeva, zapovjednik Dubice, apostolski prabilježnik, naslovni biskup novljanski, savjetnik Ugarske dvorske kancelarije, arhidakon bekšinski, biskup novljanski, biskup velikovarski, nadbiskup kaločki
Franjo Antun	(1720. -)	
Ivan Josip	(1721. - 1764.)	Cistercit u Kostanjevici
Franjo Stjepan	(1738. - 1776.)	Prisjednik Banskog stola
Nikola Antun Ignjat	(1741. -)	
Friderik Vinko Marija	(*1765. - 1810.)	Kapetan u banskoj pukovniji
Adam Ferdinand Rok	(1767. - 1768.)	
Kazimir Ignjat	(1771. - 1771.)	
Ignjat Kajetan	(1774. - 1775.)	
Stjepan	(1690. - 1690.)	
Mirko Ladislav	(*1692. - 1695.)	
Antun Aleksandar Marija	(1697. - 1747.)	Prisjednik Banskog stola, veliki župan Srebreničke županije, savjetnik Ugarske dvorske kancelarije, veliki župan Šimeške županije
Gabrijel Herman Antun	(1699. - 1745.)	Prepošt Sv. Petra od Požege, župnik Sv. Nikole u Varaždinu, zagrebački kanonik, opat Sv. Duha od Hrapkoa,

		prisjednik Banskog stola, arhidakon komarnički, biskup srijemski, nadbiskup kaločki, veliki župan Bačke županije, prisjednik Stola sedmorice Bačke županije, carski tajni savjetnik, kraljevinski personal
Ljudevit (Ludovik)	(*1700. - 1766.)	Prisjednik Sudbenog stola Kraljevine, namjesni podžupan Križevačke županije, veliki župan Virovitičke županije, veliki župan Križevačke županije
Žigmund	(*1701. - 1726.)	
Stjepan	(*1704.)	
Kazimir	(*1705./07. - 1726.)	
N	(*1720. - 1728.)	
Antun Aleksandar Marija	(*1726. - 1728./29.)	
Josip	(*1729. - 1729.)	
Antun	(*1727. - 1732.)	
Ivan Nepomuk Juraj	(1729. - 1773.)	Prisjednik Banskog stola, administrator Križevačke županije, administrator Virovitičke županije, predsjedavajući Sudbenog stola Kraljevine, veliki župan Križevačke županije, vijećnik Kraljevinskog vijeća za Hrvatsku
Franjo Ksaver Žigmund Ljudevit Irinej	(1762. - 1762.)	
Bartol Franjo Serafin Žigmund Ivan	(1766. - 1817.)	Prisjednik Sudbenog stola Varaždinske županije, upravitelj Zagrebačke županije, veliki župan Požeške županije, prisjednik Banskog stola
Vitalij Stjepan	(1769. - 1770.)	
Grgur	(1769. -)	
Leopold Marija Engelbert	(1772. - 1772.)	
Gabrijel Marija Ivo	(1779. -)	
N. Marija Baltazar	(1800. -)	
Antun Bernard	(*1693. - 1737.)	Kapetan Sredičkog, kapetan u Križevcima, konjanički kapetan u Ivaniću, konjanički kapetan u Koprivnici
Ladislav	(1700. -)	
Baltazar	(1700. -)	
Petar Antun	(*1689. - 1716.)	Pavlin u Remetama

Na temelju ove tablice može se konstatirati da je većina muškaraca iz obitelji Patačić obavljala vojne, političke i crkvene funkcije što je ujedno i temeljna karakteristika europskog

plemstva. Zahvaljujući sačuvanim podacima o dužnostima, može se pratiti trend napredovanja od nižih do vrlo visokih položaja unutar određenog područja. Prema podacima iz *Tablice 1.* evidentan je progres u obavljanju vojnih dužnosti: Petar (1534. - 1566.) je bio konjanički kapetan u Sigetu, nekoliko desetljeća kasnije njegov potomak i imenjak Petar, st. (*1610. - 1668./69.) vršio je funkcije kapetana Letovanića, kraljevinskog potkapetana Slavonije, kraljevinskog potkapetana Donjokupske krajine i potkapetana Kraljevstva dok je Pavao (*1664. - 1732.) u prvoj polovici 18. stoljeća obavljao dužnosti člana Banskog stola, zapovjednika Zrina, kapetana Zrina, potkapetana Kraljevstva za Gornjokupsku krajinu i zapovjednika Sredičkog, zapovjednika Gline te prisjednika Banskog stola.⁷⁰ Primjer političkih napredovanja vidljiv je kod sljedećih članova obitelji Patačić: Stjepan (*1576. - 1629.) bio je na funkciji plemićkog suca Varaždinske županije, podžupana Varaždinske županije, vicepronotara, prabilježnika i kraljevinskog blagajnika, banskog namjesnika te kraljevinskog personala, a Baltazar (*1663. - 1719.) je tijekom svog života vršio dužnosti podžupana Varaždinske županije i kontraskriba tridesetnice u Nedelišću, podžupana Zagrebačke županije, podžupana Križevačke županije, savjetnika Ugarske dvorske kancelarije, blagajnika Kraljevstva i velikog župana Virovitičke županije.⁷¹ Progres na kleričkim funkcijama vidljiv je na primjerima Ladislava (*1596. - 1623.), zagrebačkog kanonika, Ivana Josipa (1649 - 1700.) te Adama Aleksandra (1716. - 1784.) koji je za vrijeme svog života obavljao funkcije župnika u Vrbovcu, opata BDM od Abrahama, kanonika zagrebačkog, prepošta Sv. Benedikta od Kaposfeva, zapovjednika Dubice, apostolskog prabilježnika, naslovnog biskupa novljanskog, savjetnika Ugarske dvorske kancelarije, arhiđakona bekšinskog, biskupa novljanskog, biskupa velikovaradinskog i nadbiskupa kaločkog.⁷²

Iz nekoliko slučajeva proizlazi zaključak da se dužnosti nisu međusobno isključivale, već da su nerijetko pojedinci istovremeno vršili vojno-političke crkveno-političke ili pak vojno-crkvene funkcije. Gabrijel Herman Antun Patačić (1699. – 1745.) obavljao je visoke funkcije:

a) crkvene: prepošt Sv. Petra od Požege, župnik Sv. Nikole u Varaždinu, zagrebački kanonik, opat Sv. Duha od Hrapkoa, arhiđakon komarnički, biskup srijemski, nadbiskup kaločki

b) političke: prisjednik Banskog stola, veliki župan Bačke županije, prisjednik Stola sedmorice Bačke županije, carski tajni savjetnik, kraljevinski personal.

⁷⁰ Prati podatke iz *Tablice 1: Funkcije muških članova obitelji Patačića.*

⁷¹ Ibidem.

⁷² Usporediti s podacima iz *Tablice 1: Funkcije muških članova obitelji Patačića.*

Dominantna karijera Patačića ipak je bila vojna te je bila vezana za krajiške prostore. Pritom se često izdvaja obavljanje dužnosti kapetana. Kako vidimo iz tablice, najmanje članova bavilo se crkvenim zanimanjima. No, oni koji su se bavili duhovnim zvanjima vršili su najviše kleričke dužnosti – biskupske i nadbiskupske. Najviše političke funkcije koje su Patačići obavljali na nivou Hrvatsko-slavonskog kraljevstva bile su: banski namjesnik, kraljevinski blagajnik i kraljevinski personal. Obnašanje dužnosti savjetnika Ugarske dvorske kancelarije te carskog tajnog savjetnika svjedoče o poštovanju i lojalnosti koju su imali naspram Monarha te značaju koji su uživali među samim političkim vrhom moći.

Mnoštvo informacija (povijest obitelji, imenovanja i razrješenja s dužnosti, smrt) o članovima obitelji Patačić, napose svojim suvremenicima, donosi Baltazar Adam Krčelić u djelu *Annuae*.⁷³ Iz perspektive pristrane osobe, koja je bila bliska s pojedinim pripadnicima te plemićke obitelji i neizmjereno ih cijenila, saznajemo o njihovim postupcima u brojnim situacijama. Primjerice, u dijelu u kojem Krčelić piše o bunama 1755. godine svjedoči o odnosu prema kmetovima na posjedima: „...gospodin grof Ludovik Patačić kao i gospodin Antun Janković čak ni pred komisijom nisu pronađeni krivima zbog okrutna postupka, a nisu ni mogli biti pronađeni, jer, dok su tuđi kmetovi jadikovali zbog podavanja ili troškova, oni su svoje kmetove zaštićivali.“⁷⁴ Nadalje, pišući o smrti grofa Ludovika Patačića (*1700. – 1766.), iznosi da on „kao vlastelin bio je umjeren, svećenstvu i fratrima vrlo odan, pa je zato i bio glavni franjevački sindik, prema nikome nije bio oštar, stalno je molio i uvijek kod svoje kuće nosio krunicu, prema svima je bio dobronamjeran i ljubezan...“⁷⁵ B. A. Krčelić pozitivno karakterizira i Ivana Patačića (1729. – 1773.) navodeći da je „čestit i razborit grof.“⁷⁶

Osim što su muški članovi obitelji Patačić bili prepoznati i cijenjeni u društvu svojim političkim, vojnim i kleričkim zaslugama, istaknuli su se znanstvenom i kulturnom djelatnošću. Središte interesa pripadnika obitelji Patačić bilo je u obrani zemlje protiv osmanskih napada te ratovanju za vladareve interese diljem europskih bojišta u 16. i 17. stoljeću. Stabilizacijom stanja na području Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva i počecima procesa modernizacije Patačići su sve aktivnije sudjelovali u znanstvenoj i kulturnoj sferi. Bili su pokrovitelji kulturnih događanja, dobrotvori, ali i autori teoloških, književnih te povijesnih djela. O tome svjedoči i zagrebački kanonik Baltazar Adam Krčelić u djelu *Annuae*: „Ta se

⁷³ Detaljnije o odnosu Baltazara Adama Krčelića prema obitelji Patačić pisao je Zoran Velagić u članku „Krčelićevi Patačići,“ koji je objavljen u: *Gazophylacium*, God. IX, br. 1/2, (Zagreb, 2004.) str. 108 – 112.

⁷⁴ Krčelić, *Annuae ili historija: 1748. – 1767.*: 197.

⁷⁵ Ibidem, 523.

⁷⁶ Ibidem, 230.

obitelj ističe ljudima, koji su podupirali književni rad i sami bili pisci.⁷⁷ Uloga pojedinih Patačića u kulturnoj sferi znatno je istraženija od ostalih domena. Bila je predmetom istraživanja čiji su rezultati prezentirani u nekoliko članaka od kojih bih posebno istaknula „Tragom kulturne i književne baštine znamenitih pl. Patačića“ autora Alojza Jembriha.⁷⁸ Unatoč tome, kako bih istaknula *kulturni kapital* koji su Patačići posjedovali, u nastavku donosim pregled relevantnih djela koja predstavljaju intelektualnu baštinu signifikantnih članova.

Ivanu Josipu Patačiću (1649. – 1700.), iz perioda kad je vršio dužnost profesora i dekana Filozofskog fakulteta u Trnavi, pripisuje se autorstvo sljedećih radova: *Infulata Hungariae Sanctis, sive Sancti Praesules in Hungaria, mundo aut coelo nati, Invective sacra seu Orationes veterum ecclesiae procerum nomine in coronatos orthodoxae religionis aut pietatis hostes* i *Elogia illustrium virorum*.⁷⁹ Adam Patačić (1716. – 1784.), veliki mecena, autor je remek-djela *Dictionarium latino illyricum et germanicum*.⁸⁰ Baltazar Patačić (*1663. – 1719.), uz istaknute vojne te političke, bavio se i kulturnim djelatnostima. Osnovao je „Društvo vinskih doktorah od Pinte“, na imanju u Vidovcu 1696. godine⁸¹, koje je okupljalo mnoge uglednike poput zagrebačkog biskupa Martina Borkovića, podbana Stjepana Jelačića, Pavla Rittera Vitezovića i zagrebačkog biskupa Jurja Branjuga.⁸² Različite vijesti o zbivanjima u zemlji i Monarhiji, od 1687. do 1717. godine, ostavio je zapisane u dnevniku – *Ex Diario vitae Balthasari Patachich*. Njegov brat Juraj (1669. – 1716.) zajedno sa svojim učenicima priredio je školsku dramu *Instabilis fortunae ludus sive Alvarus Luna, sortis variantis singulare e/c typon*. Pripisuje mu se i autorstvo djela, *Gloria Collegi Hungaro-Illyrici Bononiae fundati sub cura venerabilis capituli almae cathedralis ecclesiae Zagrabiensis, sive Viri honoribus, & gestis illustres, qui ex hoc Collegio prodiverunt, ac in*

⁷⁷ Ibidem, 478.

⁷⁸ Alojz Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine znamenitih pl. Patačića.“ U: *Gazophylacium*, God. IX, br. 1/2, (Zagreb, 2004.) str. 62 - 97. (dalje: Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine znamenitih pl. Patačića.“)

⁷⁹ Mijo Korade, „Plemićka obitelj Patačić u hrvatskoj kulturi i znanosti.“ U: *Gazophylacium*, God. IX, br. 1/2, (Zagreb, 2004.) str. 99. (dalje: Korade, „Plemićka obitelj Patačić u hrvatskoj kulturi i znanosti.“)

⁸⁰ Agneza Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajeze s osvrtom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti.“ U: *Gazophylacium* 9 (2004.), 1/2: 56. (dalje: Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajeze s osvrtom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti.“)

⁸¹ Annô 1696: Die 16: Julij in Vidovecz apud MATTHIAM PATACHICH in Consortio, et Amica Conversatione Ladislai Patachich, Com. Stephani Druskoczy, Adami Gereczy, adeoque Fratrum, et Affinium, BALTHASAR PATACHICH qvampiam, sic vocatam, Doctorum (: qvi ferendo mediocriter potum, et electo sibi nomine unius Medicinae Doctoris, Leonino Versu aggregari scelebant :) Facultatem instituit, et fundavit sequenti Versu: Per Pintas multas diu vivat clara Facultas, Candorem morum, Concordia jungat amorum. U: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html > (1.08.2011.)

⁸² Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajeze s osvrtom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti.“ 56.

perennis observantiae testimonium, izdanog u Bologni krajem 17. stoljeća.⁸³ Baltazarov sin, Aleksandar Antun (1697. – 1747.) poput svojih predaka bio je eminentna osoba, u Habsburškoj Monarhiji, koja je postala prepoznatljiva i po svojem inetelektualnom djelovanju. Ostavio je u nasljeđe dva rukopisa: *Diarium particulare actorum et vitae memorabilium baronis Alexandri Patachich*, u kojem je opisao svoje školovanje, putovanje na studij u Belgiju te bilješke o njemačkim gradovima kroz koje je prolazio, i već spomenuti *Status familiae Patachich sive notia illius universalis honorifica aequae ac utilis ex archivis et documentis authenticis desumpta ac Viennae un hunc librum anno MDCCXXX redacta*. Također, očuvana je njegova zbirka izvadaka iz kraljevinskih protokola, od 1565. godine, naziva *Extractus rerum magis memorabilium ex Prothocolo sive Actis regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae*.⁸⁴ Ivan Patačić (1729. – 1773.), Aleksandrov nećak, za vrijeme studija blisko je surađivao sa svojim profesorom filozofije, Josipom Zanchijem, sudjelovao u brojnim filozofskim diskusijama i pomogao u objavljivanju radova svojeg mentora.⁸⁵ Između ostalog, njegovom inicijativom utemeljena je pučka škola u Vrbovcu za djecu oba spola.⁸⁶

Pripadnice ženskog spola, majke, sestre ili supruge, obitelji Patačić također su imale značajne funkcije u tadašnjem društvu. O njihovoj obrazovanosti svjedoči i Baltazar Adam Krčelić na primjeru barunice Pudencijane Barbare: „Prilično je govorila latinski, a pisala je i latinska pisma.”⁸⁷ Prvenstveno su se bavile karitativnim aktivnostima i financijski pomagale crkvene institucije. Kćer Stjepana Patačića (1576. – 1636.), Helena (Jelena) bila je supruga zagrebačkog podžupana Ivana Ručića. Pridonijela je ukrašavanju crkve sv. Katarine u Zagrebu i izgradnji kapele Majke Božje Loretske unutar nje, darovala isusovačkoj zakladi za uzdržavanje mladih bogoslova novac i obradive površine i podigla kapelu na čast sv. Josipu.⁸⁸ Katarina Keglević (1743. – 1811.), supruga Franje Patačića (1721. - 1776.) bila je poznata po svojim književnim aktivnostima. Ona je priredila zbirku pjesama naziva *Pesme Horvatske* „koju se može smatrati prvom izrazito svjetovnom pjesmaricom u kajkavskoj književnosti.”⁸⁹ Grofica Eleonora Patačić (1770. – 1834.), kći grofa Franje Patačića i Katarine Keglević, te supruga Bartola Patačića (1766. – 1817.), nakon smrti djece posvetila se dobrotvornom radu te brizi za nemoćne i siromašne. Bila je predsjednica dobrotvornog društva *Varaždinska*

⁸³ Opširnije o kulturnoj i znanstvenoj djelatnosti Jurja Patačića vidjeti: Korade, „Plemićka obitelj Patačić u hrvatskoj kulturi i znanosti:“ 100-102.

⁸⁴ Korade, „Plemićka obitelj Patačić u hrvatskoj kulturi i znanosti:“ 104.

⁸⁵ Ibidem, 105-106.

⁸⁶ Szabo, „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde s osvrtom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti:“ 59-60.

⁸⁷ Krčelić, *Annuae ili historija: 1748. – 1767.*:441.

⁸⁸ Ibidem, 53 -54.

⁸⁹ Jembrih, „Tragom kulturne i književne baštine znamenitih pl. Patačića:“ 79.

dobročinstva složnost. Oporukom je financijski osigurala kmetove i sluge na imanjima, a obiteljsku knjižnicu darovala Kraljevskoj akademskoj knjižnici u Zagrebu.⁹⁰

Budući da je plemstvo svoju snagu i moć iskazivalo posjedovanjem brojnih dobara, važno je razmotriti što i gdje obitelj Patačić posjeduje. U njihovu vlasništvu su imanja ili dijelovi imanja: Vidovec, Sv. Ilija, Beretinec, Orehovica, Velika, Marčinkovo, Demerje, Kaštel, Lović, Slavetić, Salinci i Vinica. Poslije, prilikom dobivanja potvrde plemstva od kralja Rudolfa II. stječu Bračak, Hum, Gredence, Stručljevo, Zleč, Završje i Kebeš. Kasnije su im pripali Gorica, Jurketinec, Trnovec, Bežanec, Šikad, dio Bisaga, dio posjeda Bistrice, Grana, Vrbovec i Rakovec. Dalje im pripadaše Maruševec i Budislavec, kuće u Varaždinu i Zagrebu te manji posjedi u Hrvatskoj i Štajerskoj.⁹¹ Smatram da je najvažniji trenutak za obitelj Patačić bilo stjecanje posjeda Vrbovec, Rakovec i Preseka koji su prethodno bili u posjedu obitelji Zrinski. Nakon smrti Adama, Kraljevska komora konfiscirala je imovinu obitelji Zrinski. Budući da ova tri posjeda nisu bila zaplijenjena, Baltazar Patačić (*1663. – 1719.) mogao ih je kupiti. Kako saznajemo iz *Statusa familiae Patachich*, za dobivanje vlasništva nad njima isplatio je sumu od 53 500 forinti 1710. godine. Stjecanjem Vrbovca, Rakovca i Preseke dobivena su regalna prava i obveze: pravo mača, sudovanja, držanja banderija, lova i naplaćivanja maltarine.⁹² Dobivene povlastice omogućile su etabliranje obitelji Patačić kao važnog faktora ondašnje društvene i političke elite. Vrhunac afirmacije unutar velikaškog sloja dogodio se kada je kralj Karlo Baltazarovim sinovima Aleksandru (1697. – 1747.), Gabrijelu (1699. – 1745.) i Ludoviku (*1700. – 1766.) dodijelio titulu grofova 1735. godine.⁹³

U doba vladavine Habsburgovaca obitelj Patačić proživjela je uspon do vrlo visokih društvenih pozicija. Krajem 15. stoljeća počela je stjecati materijalni kapital, da bi se pomoću njega uspela do kruga elitnih velikaških obitelji u 18. stoljeću. Zahvaljujući odanosti vladaru i

⁹⁰ Ibidem, 85.

⁹¹ Ibidem, 63.

⁹² „Annô 1710. Dominia Verbovecz, et Rakovecz post ultimi Comitis Adami à Zrinio Annô 1691: ad Szalankamen caesi, et defficientis obitum, ad Sacram Coronam devoluta, impetravit BALTHASAR PATACHICH Perennaliter, et cum omnibus Actis, et Regalibus Juribus, uti sunt: Patronatus Jus gladij, Banderia producenda, Telonia item terna ad Castellum Rakovecz, Pagnum Lonycza, et sub Zelina...” Vidi: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.): broj digitalizirane stranice: 90.

⁹³ Annô 1735: Baro ALEXANDER cum Fratribus Gabriele, Ludovico, ac respectivè suis Haeredibus utriusque Sexûs Universis, Comitis Titulô; Residui porro ex Familia, utpote: Antonius, Stephanus, Ladislaus, et defuncti Nicolai Proles, nempe Adamus, et Franciscus Baronis Honore donati à Sua Majestate, duobus desuper confectis Diplomatribus; Comes ALEXANDER Diploma super Nundinis in Oppido Verbovecz, bis per Annum celebrandis à Sua Majestate obtinuit. Vidi: *Status familiae Patachich*, <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.): broj digitalizirane stranice: 147.

marljivom izvršavanju svojih političkih, vojnih te crkvenih dužnosti, afirmirala se kao važan društveni faktor ne samo na nivou Hrvatsko-slavonskog kraljevstva već i na razini Monarhije. *Propast* obitelji uslijedila je smrću posljednjeg muškog potomka roda Patačića, Bartola Franje Serafina Žigmunda Ivana 1817. godine. Glavni razlog izumiranja obitelji bilo je loše vođenje prokreacijske politike. Većina muških članova najčešće je imala od tri do pet potomka. Uglavnom je dio djece umro u mladenačkoj dobi, a dio je posvetio svoj život Božjoj službi. Na taj način, obitelj je ostajala bez potencijalnih potomaka. Desetljeće po desetljeće smanjivao se broj članova dok u konačnici nije umro i posljednji potomak plemićke obitelji.

4. POSJEDI U VLASNIŠTVU OBITELJI PATAČIĆ U PRVOJ POLOVICI 18. STOLJEĆA

U prethodnom poglavlju obrazloženo je na koji su način pripadnici obitelji Patačić stjecali materijalni kapital, odnosno postajali vlasnici brojnih imanja. Da bi se dobio što bolji uvid u imovinsko stanje pripadnika obitelji Patačić, u prvoj polovici 18. stoljeća, izradila sam tablicu na temelju tekstualnih i slikovnih dijelova u djelu *Status familiae Patachich* koji sadrže informacije o nazivima posjeda, periodu stjecanja te njihovim vlasnicima. Pomoću karte s ucrtanim imanjima te podacima iz *Popisa i obračuna poreza u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću*⁹⁴, rekonstruirala sam njihove lokacije.

⁹⁴ Josip Adamček, Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću*. (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1976.)

Tablica 2. Posjedi obitelji Patačić

Posjed		Vrijeme stjecanja imanja (prema podacima u SFP-u)	Vlasnik posjeda (prema podacima ispod slika u SFP-u)	Lokacija (prema podacima iz SFP-a i Popisa i obračuna poreza)
(lat.)	(hrv.)			
Mellen	Melen	1536. god.	Ludovik Patačić	Varaždinska županija
Zajezda	Zajezda	1536. god.	Ludovik Patačić	Varaždinska županija
Vidovecz (antiqua)	Vidovec	1608. god.	Gabrijel Patačić	Varaždinska županija
Vidovecz (novo)	Vidovec	oko 1720. god.	Gabrijel Patačić	Varaždinska županija
S. Eliae/ Szeketin	Sv. Ilija / Seketin	1666. god.	Ludovik Patačić	Varaždinska županija
Orehovicza	Orehovica	1521. god.	Barbara Pudencijana Patačić	Varaždinska županija
Bellovar	Belovar	1566. god.	Ana Patačić	Varaždinska županija
Velika	Velika	1659. god.	Ivan Patačić	Križevačka županija
Demerie	Demerje	1659. god.	Ivan Patačić	Zagrebačka županija
Marchinkovo	Marčinkovo	1659. god.	Ivan Patačić	Zagrebačka županija
Kastell	Kaštel	1697. god.	Nikola Patačić (udovica)	Zagrebačka županija
Lovics	Lović	1697. god.	Nikola Patačić (udovica)	Zagrebačka županija
Szlavetich	Slavetić	1697. god.	Nikola Patačić (udovica)	Zagrebačka županija
Salincz	Salinci	1709. god.	Ivan Patačić	Varaždinska županija
Marusevcz	Maruševec	1709. god.	Pavao Patačić	Zagrebačka županija
Vinicza	Vinica	1628. god.	Ivan Patačić, st.	Varaždinska županija
Kristanovcz	Kristanovec	1702. god.	Ivan Patačić, st.	Varaždinska županija
Vinicza	Vinica	1709. god.	Ivan Patačić, st.	Varaždinska županija
Novi Maroff/Greben	Novi Marof	1666. god.	Ludovik Patačić	Križevačka županija
Saurich	Saurić	1648. god.	Franjo Patačić	Štajerska
Goricza	Gorica	1704. god.	Ladislav Patačić	Varaždinska županija
Glagovecz (Chaszarvar)	Glagovec	1704. god.	Stjepan Patačić	Varaždinska županija

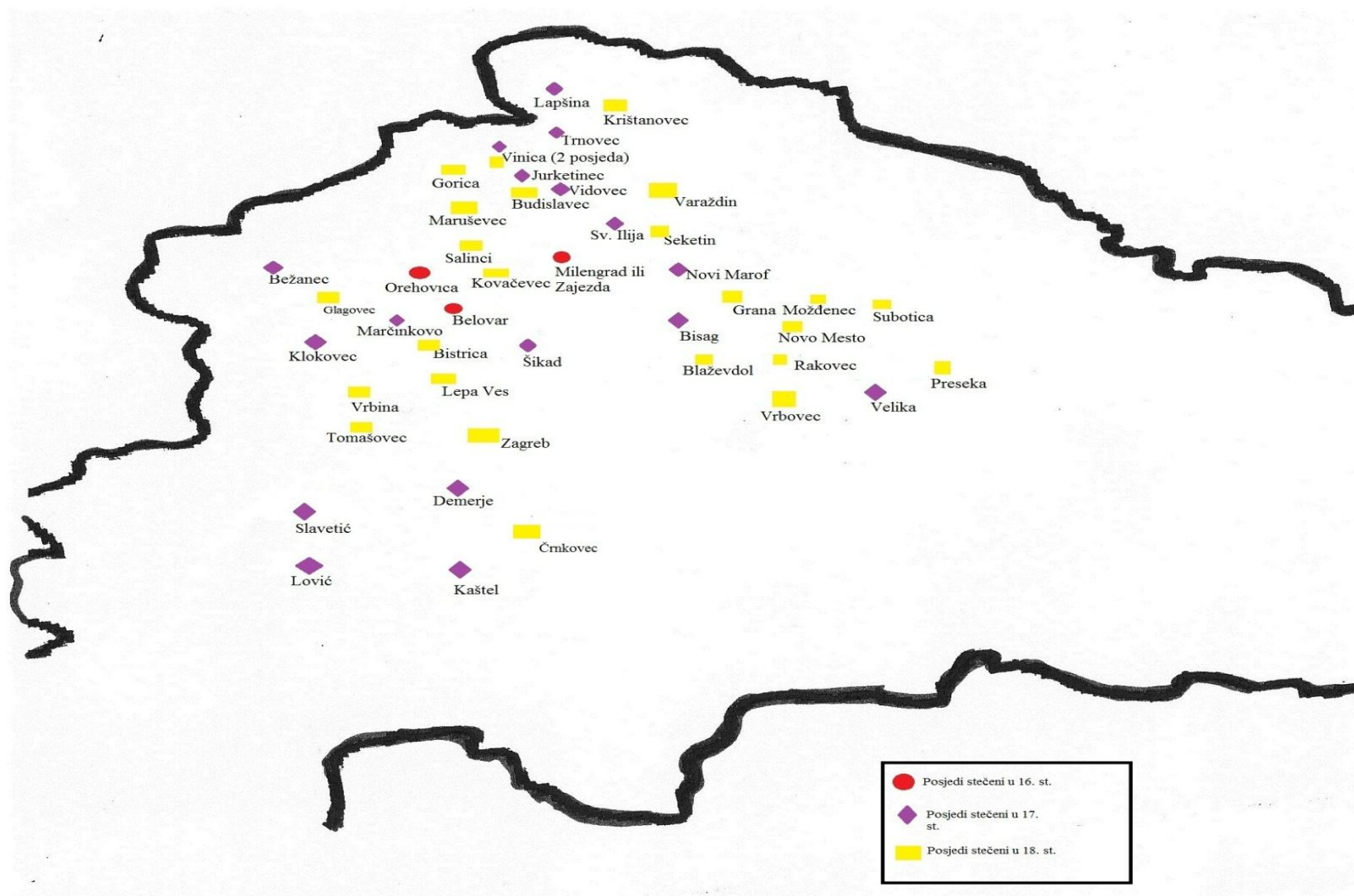
Lepa Vesz	Lepa Ves	1704. god.	Barbara Pudencijana Patačić	Zagrebačka županija
Verbina	Vrbina	1704. god.	Barbara Pudencijana Patačić	Zagrebačka županija
Kovachevecz	Kovačevac	1704. god.	Barbara Pudencijana Patačić	Varaždinska županija
Jurketincz	Jurketinec	1704. god.	Stjepan Patačić	Varaždinska županija
Ternovecz	Trnovec	1662. god.	Stjepan Patačić	Varaždinska županija
Besancz	Bežanec	1662. god.	Stjepan Patačić	Varaždinska županija
Sikad	Šikad	1662. god.	Tereza Patačić	Zagrebačka županija
Biszak/Bikszad	Bisag	1687. god.	Aleksandar Patačić	Križevačka županija
Novo Meszto	Novo Mesto	1717. god.	Aleksandar Patačić	Križevačka županija
Klokovecz	Klokovec	1691. god.	Baltazar Patačić	Zagrebačka županija
Lapsina	Lapšina	1698. god.	Baltazar Patačić	Varaždinska županija
Bisztrica	Bistrica	1700. god.	Baltazar Patačić	Zagrebačka županija
Grane	Grana	1708. god.	Ludovik Patačić	Križevačka županija
Moschenczi	Moždenec	1708. god.	Ludovik Patačić	Križevačka županija
Szoboticza	Sobotica	1708. god.	Ludovik Patačić	Križevačka županija
Verbovecz	Vrbovec	1710. god.	Aleksandar Patačić	Križevačka županija
Rakovecz	Rakovec	1710. god.	Aleksandar Patačić	Križevačka županija
Blasevdol	Blaževdol	1725. god.	Aleksandar Patačić	Križevačka županija
Preszeka	Preseka	1725. god.	Aleksandar Patačić	Križevačka županija
Budiszlavec	Budislavec	1718. god.	Aleksandar Patačić	Varaždinska županija
Civitate Varasdiensi (domus)	Grad Varaždin (kuća)	1718. god.	Aleksandar Patačić	Varaždinska županija
Rottenthurn	Rottenthurn	1732. god.	Marta Patačić	Štajerska
S. Jochen	S. Jochen	18. st.	Marta Patačić	Štajerska
Liechtenvaldt	Liechtenvaldt	1708. god.	Tereza Patačić	Kranjska
Civitate Zagrabiensi (domus)	Grad Zagreb (kuća)	18. st.	Tereza Patačić	Zagrebačka županija
Tomassovecz	Tomašovec	1725. god.	Baltazar Patačić	Zagrebačka županija

Chernkovecz	Črnkovec	1725. god.	Gabrijel Patačić	Zagrebačka županija
-------------	----------	------------	------------------	---------------------

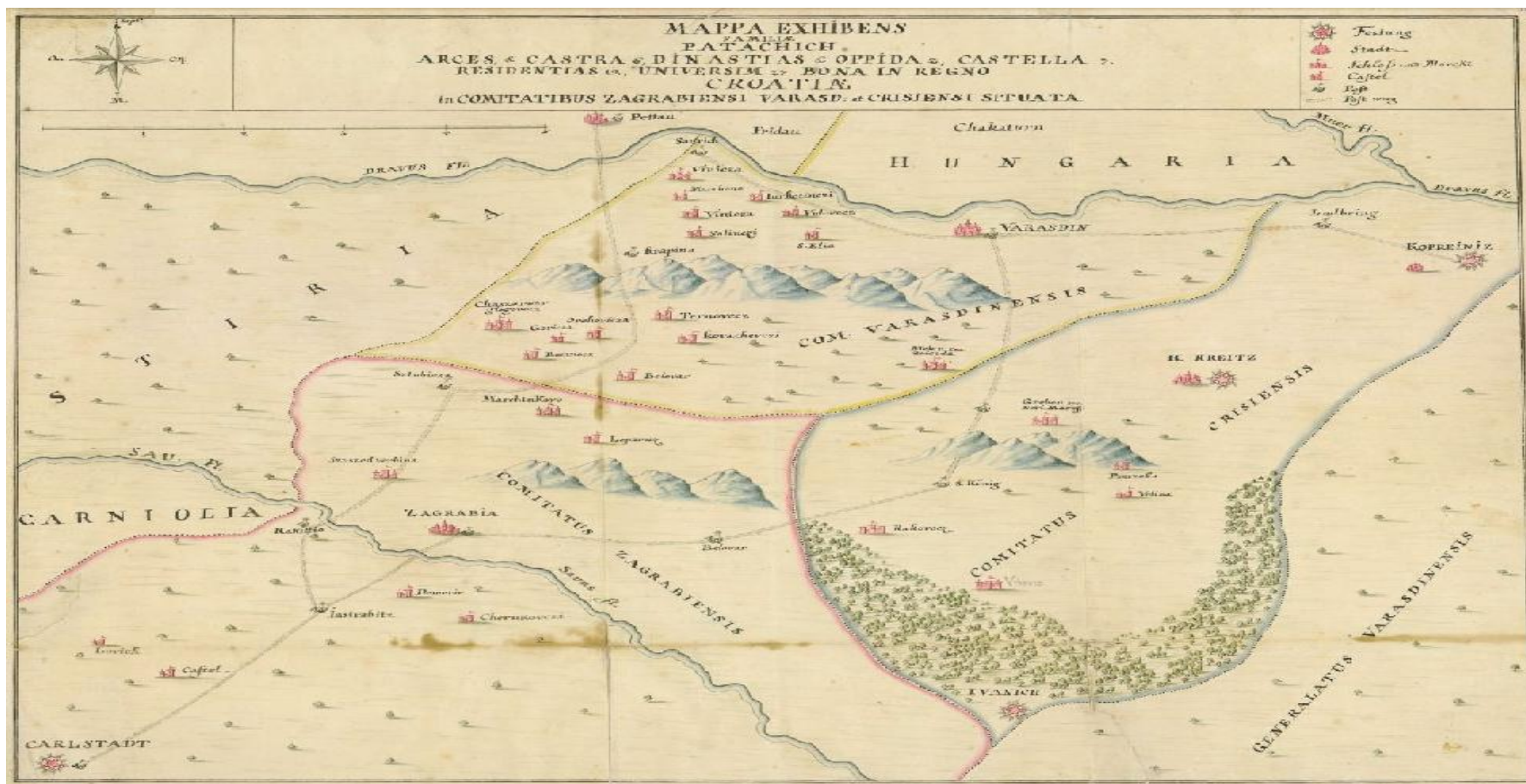
Prije nego se započne s analizom podataka predloženih u *Tablici 2.*, potrebno je upozoriti na određene specifičnosti. Imanja u Zajezdi i Vidovcu prikazana su dva puta. Naime, umjetnik je naslikao njihove stare i nove rezidencije. Na temelju dviju slika posjeda u Vinici, s različito prikazanim krajolicima, evidentno je da su Patačići na tom području posjedovali više dobara. Zbog toga će se u nastavku rada često spominjati kaštel s dobrima u Vinici i rezidencija ispod tvrđave u Vinici.

Prema zapisima ispod slika posjeda u *Statusu*, saznajemo da su u Gorici, Šikadu, Bisagu, Novom Mestu, Klokovcu, Lapšini i Bistrici Patačići bili vlasnici samo dijela (portionem), a ne čitavog imanja. No, da bi dodatno reprezentirali svoju ekonomsku moć, naslikani su cjeloviti posjedi s pripadajućim okolišima. Iduća osobitost vezana je za period vlasništva nad pojedinim imanjima. Naime, slike posjeda kompletiraju genealogiju znamenitih članova obitelji pa prikazuju imovinu koja je u datom trenutku bila u posjedu neke pripadnice ili pripadnika plemićkog roda Patačića. Usprkos tome, a zahvaljujući podacima navedenim u rodoslovnom albumu *Status familiae Patachich*, moguće je odrediti kada su u periodu od 16. do 18. stoljeća stekli određeni posjedi. Kako bi se dobio jasan pregled stjecanja dobara, ucrtala sam ih. *Karta 1.* prikazuje da su Milengrad kasnije Zajezda, Orehovica i Belovar činili jezgru nepokretne imovine obitelji Patačić.⁹⁵ Poslije su Patačići širili svoju imovinu, sjeverno, južno, zapadno i istočno od imanja u čijem su vlasništvu bili od 16. stoljeća. Na temelju Karte 1. može se zaključiti da su najviše posjeda članovi obitelji Patačić stekli u *galantnom stoljeću* kada su bili na vrhuncu moći.

⁹⁵ Vidi: *Karta 1. Posjedi obitelji Patačić stečeni u razdoblju od 16. do 18. stoljeća*. Crvenom bojom označeni su posjedi Milengrad kasnije Zajezda, Orehovica i Belovar koji su ujedno bila prva imanja u vlasništvu obitelji Patačić.

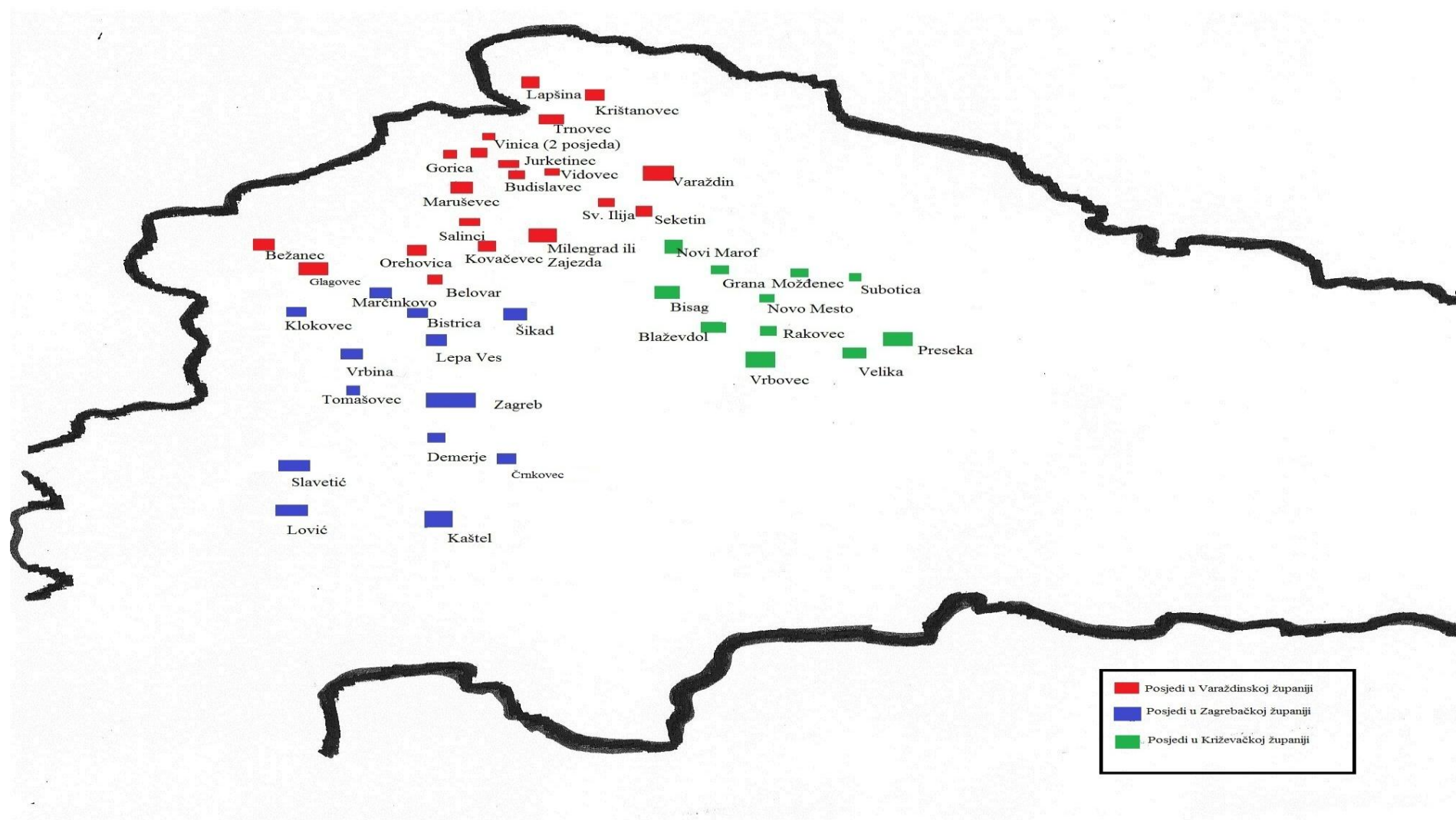

Karta 1. Posjedi obitelji Patačić stečeni u razdoblju od 16. do 18. stoljeća

Karta 2. Ucertani posjedi obitelji Patačić u djelu Status familiae Patachich⁹⁶

⁹⁶ Preuzeto iz: *Status familiae Patachich* <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (21.12.2012.); broj digitalizirane stranice: 252 -253

Karta 3. Posjedi obitelji Patačić u Varaždinskoj, Zagrebačkoj i Križevačkoj županiji

Na kraju *Statusa familiae Patachich* nalazi se karta koja prikazuje posjede smještene na teritoriju Hrvatsko-Slavonskog Kraljevstva.⁹⁷ Kašteli, dvorci, imanja kartirani su na području Zagrebačke, Varaždinske i Križevačke županije. Na karti nisu ucrtani svi posjedi, čije se slike nalaze u *Statusu*, stoga se ona ne može u potpunosti uzimati egzaktnom. Njezina je primarna funkcija prikazati u kojim je dijelovima Kraljevstva obitelj Patačić imala najviše imovine. Zbog toga sam napravila kartu u kojoj sam ucrtala sve posjede obitelji Patačić s obzirom na županije u kojima su se nalazili.

Kako je prethodno navedeno te kako slijedi iz karte s posjedima u *Statusu familiae Patachich* te *Karte 3.*, imanja obitelji Patačić uglavnom su bila koncentrirana na prostoru triju županija – Varaždinske, Zagrebačke i Križevačke. Pritom je najveći broj dobara bio na području Varaždinske, a najmanji u Križevačkoj županiji. Ne iznenađuje činjenica da je najviše posjeda bilo na varaždinskom području, s obzirom na to da je najranija stečevina Patačića, Zajezda, smještena unutar granica Varaždinske županije. Logična je bila ekspanzija dobara, koja je na kraju i rezultirala posjedovanjem gotovo polovice imovine, u njezinoj neposrednoj okolini.

Većinom su to bila imanja u ruralnim dijelovima, izuzev navedenih kuća u Zagrebu i Varaždinu. Budući da su Zagreb i Varaždin bili najvažniji centri političkog i društvenog života, ne iznenađuje podatak da su tamo posjedovali nekretnine. Impozantne rezidencije u seoskim predjelima bile su mjesta u kojima se najviše boravilo. Na taj način lakše se upravljalo imanjima te nadzirala proizvodnja dobara. Povratak selu plemićkih slojeva karakteristika je Zapadne Europe. Fernand Braudel istaknuo je da „promjenom smjera konjunktura u 18. stoljeću, on postaje ludost koja osvaja.“⁹⁸ Primjer obitelji Patačić koja boravi na impresivnim ruralnim zdanjima potvrđuje konstataciju kako „18. stoljeće prezire gradske palače u korist seoskih vila.“⁹⁹

Ukoliko usporedimo *Tablicu 1.* i *Tablicu 2.*, uočiti ćemo da je većina vojničkih funkcija vezana uz prostor Gline, Zrina i Pokuplja, a da nema evidentiranih posjeda u vlasništvu Patačića na tim mjestima. Postavlja se pitanje gdje su ti kapetani bili smješteni i je

⁹⁷ Vidi: *Karta 2 Ucertani posjedi obitelji Patačić u djelu Status familiae Patachich*
<http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html> (1.08.2011.): broj digitalizirane stranice: 252 -253

⁹⁸ Fernand Braudel, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od 15. do 18. stoljeća. Strukture svakidašnjice*, sv.1. (Zagreb: August Cesarec, 1992.): 298.

⁹⁹ Ibidem, 298.

li zaista tamo nisu imali kuće ili nekakva imanja. Ako pretpostavimo da su financijski bili sposobni podnijeti teret kupovanja dobara, pitanje postaje intrigantnije.

Četiri posjeda nalazila su se izvan Kraljevstva, na području Štajerske i Kranjske – Saurić, Rottenthurn, S. Jochen i Liechtenvaldt. Interesantno je da su žene iz obitelji Patačić bile njihove vlasnice, izuzev Saurića koji je bio u nadležnosti Franje Patačića. Primjerice, Marta upravljala je Rotthenthurnom i S. Jochenom, a Tereza Patačić Liechtenvaldtom. Nadalje, iz *Tablice 2.*, vidljivo je da žene posjeduju imanja i unutar Hrvatsko-Slavenskog Kraljevstva. Barbara Pudencijana upravlja Sv. Ilijom / Seketinom, Lepom Vesi, Vrbinom i Kovačevcom, a udovica Nikole Patačića Kaštelom, Lovićem i Slavetićem. Na temelju toga, može se zaključiti da su sestre, kćeri ili supruge muških članova mogle raspolagati i upravljati dobrima. U većini slučajeva, to bi se ipak događalo nakon smrti muškaraca.

Vlasnik najvećeg broja imanja, prema podacima iz *Tablice 2.*, bio je Aleksandar Patačić, *autor Statusa*. Raspolagao je s osam posjeda – dijelom Bisaga, Novim Mestom, Vrbovcem, Rakovcem, Blaževdolom, Presekom, Budislavcem i kućom u Varaždinu. Odmah iza njega, po broju nekretnina je njegov brat Ludovik koji je imao pod svojom ingerencijom njih šest – Milengrad, Zajezdu, Novi Marof, Granu, Moždenac i Bežanec. Navedene informacije indiciraju da najvećim brojem posjeda Patačići raspolazu u doba kada Baltazarovi (*1663. – 1719.) sinovi Aleksandar (1697. – 1747.), Gabrijel (1699. – 1745.) i Ludovik (*1700. – 1766.) upravljaju obiteljskim dobrima. Najvjerojatnije je to bilo u periodu kada su izdignuti na položaj grofova 1735. godine.¹⁰⁰

¹⁰⁰ Vidi str. 24.

5. ANALIZA KULTURNIH KRAJOLIKA U DJELU *STATUSU FAMILIAE PATACHICH*

Prethodna poglavlja, u kojima su bili izloženi povijest obitelji Patačić te nepokretna dobra, odnosno posjedi, u njihovu vlasništvu, bila su svojevrsan uvod za analizu okoliša koji je okruživao imanja. Za razliku od prirodnih, koji su produkt prirodnog razvoja, kulturni krajolici nastali su čovjekovim djelovanjem. Zahvaljujući očuvanim prikazima u djelu *Status familiae Patachich*, mogu se problematizirati i analizirati kulturni krajolici. Budući da ne postoji rad u kojem se na sličan način pristupalo analiziranju krajolika, smatram potrebnim obrazložiti metodologiju koju ću primijeniti.

Krajolici su kao fizionomija materijalnog okruženja formirani od materijalnih i nematerijalnih čimbenika pa ih racionalnim metodama nije moguće sagledati kao cjelinu već ih se promatra i vrednuje kroz njihove komponente.¹⁰¹ Svaki krajolik ima prirodne, antropogene i estetske sastavnice na temelju kojih ga se treba proučavati. Unatoč tome što se radi o prikazima kulturnih krajolika, moguće je izdvojiti navedene sastavnice. Zbog preglednosti te jednostavnije raščlambe pojedinih čimbenika krajolika, zajedničke elemente navest ću u nekoliko kategorija u tablici.

Preostale specifičnosti analizirat ću zasebno, deskripcijom prikazanog okoliša na slikama u *Statusu*.

¹⁰¹ Biserka Dumbović Bilušić, Mladen Obad Šćitaroci, „Kulturni krajolici u Hrvatskoj – identifikacija i stanje zaštite.“ u: *Prostor* 2 [34] 15 (2007): 264. (dalje: Dumbović Bilušić, Obad Šćitaroci, „Kulturni krajolici u Hrvatskoj“)

Tablica 3. Temeljne sastavnice kulturnih krajolika u djelu Status familiae Patachich

Posjed	Vegetacija i poljoprivredne površine	Vodene površine	Uređeni vrt	Ograđenost - tip ograde
Milengrad ili Zajezda	zelene površine, šume	nema	DA	zidana ograda
Zajezda	drveće	nema	ne	drvena ograda
Vidovec (stari posjed)	nisko raslinje, nekoliko stabala	rijeka	ne	zidana ograda
Vidovec (novi posjed)	oranice, šume	rijeka	ne	zidana ograda
Sv. Ilija / Seketin	vinogradi	nema	ne	drvena ograda
Orehovica	vinograd	nema	ne	zidana ograda
Belovar	oranice, vinograd, šuma	nema	ne	nije ograđeno
Velika	drveće	nema	ne	drvena ograda
Demerje	oranica, brežuljci	nema	ne	drvena ograda
Marčinkovo	oranica	nema	ne	zidana ograda
Kaštel	drveće	rijeka	ne	drvena i zidana ograda
Lović	oranice, drvored	nema	ne	nije ograđeno
Slavetić	drveće, vinogradi	nema	ne	nije ograđeno
Salinci	drveće, oranice	nema	ne	drvena ograda
Maruševec	oranice, drveće	jezero, vodeni opkop	DA	drvena i zidana ograda
Vinica (kaštel s dobrima)	bjelogorično drveće	nema	ne	drvena ograda
Krištanovec	oranice, livade	rijeka	ne	drvena i zidana ograda
Vinica (ispod tvrđave)	vinogradi, drveće	jezero	ne	zidana ograda
Novi Marof	oranice, drveće	nema	ne	drvena i zidana ograda
Saurić	oranice, drveće	nema	ne	drvena ograda
Gorica	oranice, šuma	nema	ne	drvena ograda
Glagovec	drveće	nema	ne	drvena ograda
Lepa Ves	oranice, drveće	nema	ne	drvena ograda

Vrbina	livade, drveće	nema	ne	drvena ograda
Kovačevac	oranice, šuma, crnogorično i bjelogorično drveće	nema	ne	drvena ograda
Jurketinec	oranice, drveće	nema	ne	drvena ograda
Trnovec	oranice, šuma	nema	ne	drvena ograda
Bežanec	šuma	nema	ne	zidana ograda
Šikad	drveće, livade	nema	ne	drvena ograda
Bisag	livada, drveće	nema	ne	drvena ograda
Novo Mesto	livade	nema	ne	zidana ograda
Klokovec	livada, šuma	nema	ne	drvena ograda
Lapšina	oranica, livada, drvored	rijeka	ne	drvena ograda
Bistrica	livada, drveće	nema	ne	drvena ograda
Grana	oranice, šume, drveća	nema	ne	drvena ograda
Moždenec	šuma, livada	nema	ne	drvena ograda
Subotica	oranice, vinogradi, livada	nema	ne	drvena ograda
Vrbovec	ukrasno bilje, cvijeće	vodeni opkop	DA	drvena ograda
Rakovec	oranice	vodeni opkop, jezera	DA	drvena ograda
Blaževdol	drveće	nema	ne	drvena ograda
Preseka	šume	nema	ne	drvena ograda
Budislavec	drveće	rijeka	ne	drvena ograda
Grad Varaždin (kuća)	ukrasno bilje	nema	DA	zidana ograda
Rottenthurn	oranice, drveće, livade	rijeka	ne	zidana ograda
S. Jochen	oranice, šuma	nema	ne	drvena ograda
Liechtenvaldt	šuma	rijeka	ne	nije ograđeno
Grad Zagreb (kuća)	nekoliko stabala	rijeka	ne	nije ograđeno
Tomašovec	livada, drveće, oranica	nema	ne	drvena i zidana ograda
Črnkovec	livada, drveće, oranica	nema	ne	drvena ograda

5.1. Prirodne sastavnice kulturnih krajolika

Pod prirodnim čimbenicima kulturnih krajolika podrazumijevaju se reljef, vegetacija te vodene površine. Na temelju podataka iz potonjih dviju kategorija u *Tablici 3.*, mogu se donijeti zaključci o njima. Što se tiče položaja posjeda u djelu *Status familiae Patachich*, većina ih se nalazi u nizinskim predijelima, a manji broj na brežuljcima. Osim što je to rezultat takvog terena područja Varaždinske i Križevačke županije na kojem se većina posjeda nalazi, smještaj plemićkih rezidencija na mjestima niže nadmorske visine omogućavao je jednostavniju obradu zemlje. Imanja (Sv. Ilija / Seketin, Orehovica, Slavetić, Vinica, Saurić, Blaževdol, S. Jochen, Liechtenvaldt) na višim nadmorskim visinama pružala su bolju kontrolu i nadzor imovine te zaštitu od potencijalnih neprijatelja.

5. 1. 1. Vegetacija

Govoreći o vegetacijskim komponentama krajolika, u prvom planu svakako je šumovitost i njezine strukture. Vrlo je malo prikazanih posjeda na kojima nema barem nekoliko stabala. Naslikanu vrstu drveća uglavnom je teško raspoznati, ali se prema nijansama zelene boje koje dominiraju može zaključiti da pripadaju bjelogoričnim stablima. Takav šumski pokrov karakterističan je za područja Varaždinske, Križevačke i Zagrebačke županije gdje su se nalazili posjedi obitelji Patačić. Broj prikazanih stabla varira od nekolicine, primjerice uz rezidenciju Vidovec¹⁰² ili na posjedu Saurić¹⁰³ u Štajerskoj, zatim drvoreda koji su vrlo simetrično prikazani u odnosu na građevinske objekte, a nalaze se na posjedima Lović¹⁰⁴ i Salinci¹⁰⁵, pa sve do čitavih šuma koje ponekad okružuju cijeli posjed, što posebice dolazi do izražaja kod rezidencije Šikad.¹⁰⁶

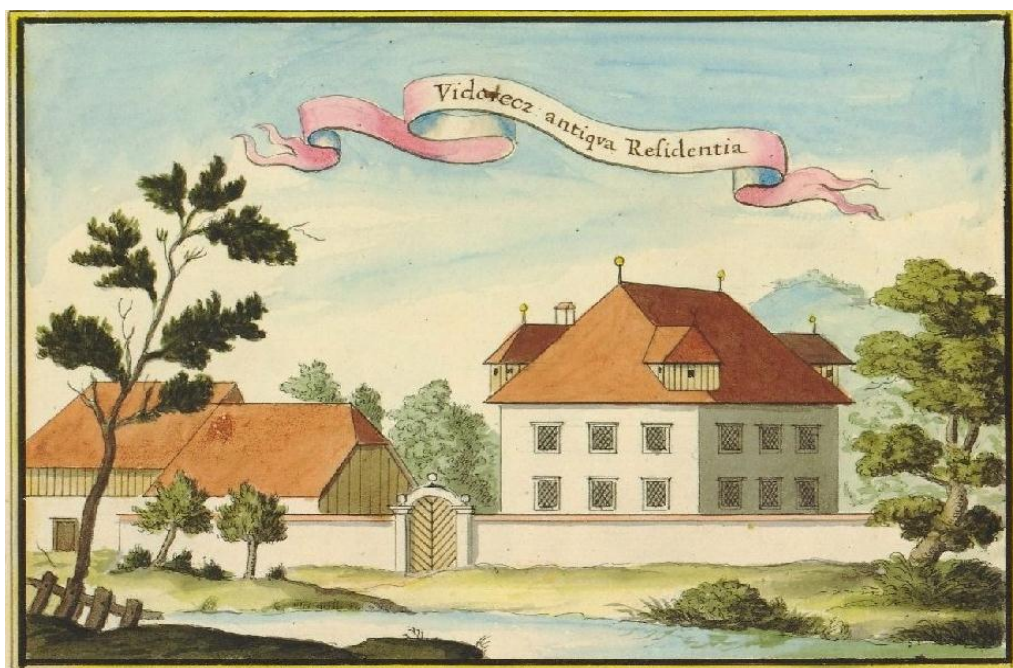
¹⁰² Vidi: *Slika 1. Vidovec (stara rezidencija)*

¹⁰³ Vidi: *Slika 30. Saurić*

¹⁰⁴ Vidi: *Slika 5. Lović*

¹⁰⁵ Vidi: *Slika 6. Salinci*

¹⁰⁶ Vidi: *Slika 7. Šikad*

Slika 1. Vidovec (stara rezidencija) – Primjer prikaza nekoliko stabala¹⁰⁷

Slika 2. Slavetić – Primjer prikazanih stabala uz rezidencijalni objekt¹⁰⁸

¹⁰⁷ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 13

¹⁰⁸ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 25.

Slika 3. Lepa Ves – Primjer disperziranih stabala na posjedu¹⁰⁹

Slika 4. Bistrica – Primjer prikazanog drveća na posjedu¹¹⁰

¹⁰⁹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 51.

¹¹⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 77.

Slika 5. Lović – Primjer drvoreda¹¹¹

Slika 6. Salinci – Primjer drvoreda¹¹²

¹¹¹ Ibidem, 25.

¹¹² Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 27.

Slika 7. Šikad – Primjer šuma koje okružuju posjed¹¹³

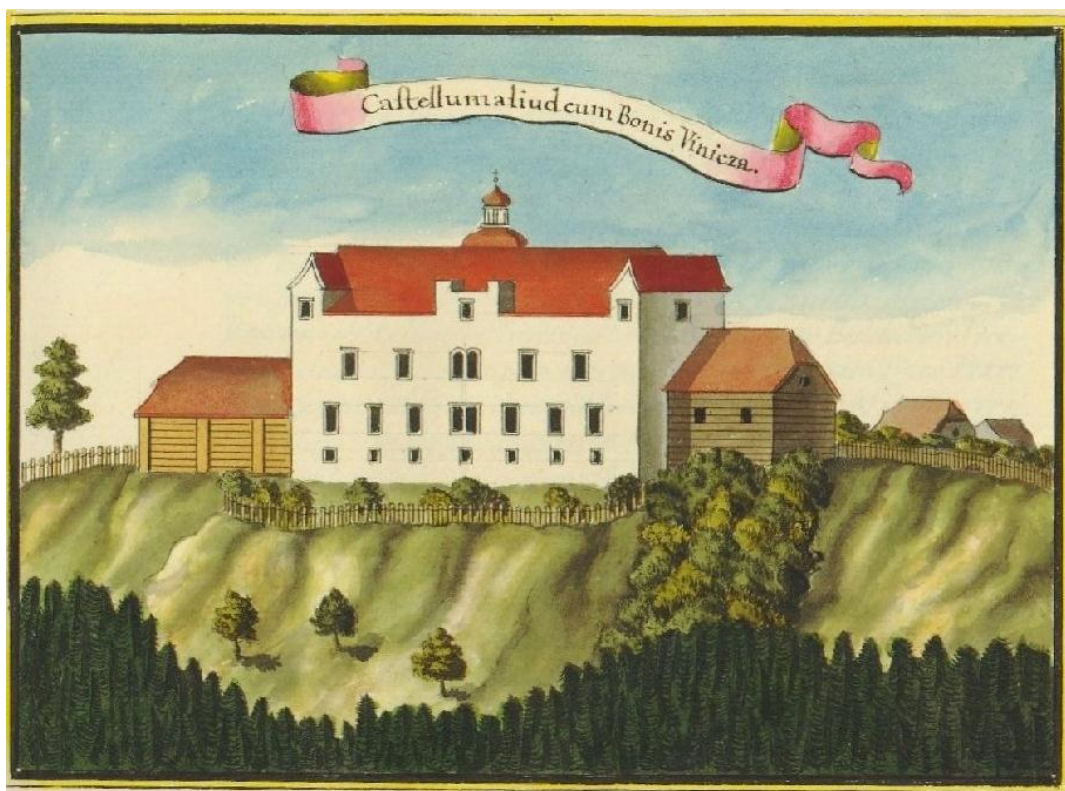

Slika 8. Preseka – Primjer šumske vegetacije u blizini posjeda¹¹⁴

¹¹³ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 59.

¹¹⁴ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 13

No, na posjedima Vinica¹¹⁵ i Kovačevac¹¹⁶ mogu se prepoznati crnogorična stabla – borovi (lat. *Pineus sylvestris*). Budući da su ovi prikazi okoliša iz prve polovice 18. stoljeća jedinstveni, uvijek će postojati stanovita sumnja o tome jesu li izraz realnog stanja na terenu ili umjetničke slobode.

Slika 9. Vinica (kaštel s dobrima) – Primjer crnogorične šume u podnožju slike¹¹⁷

¹¹⁵ Vidi: *Slika 9. Vinica*

¹¹⁶ Vidi: *Slika 10. Kovačevac*

¹¹⁷ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 93.

*Slika 10. Kovačevac – Primjeri borova (lat. *Pineus sylvestris*)*¹¹⁸

¹¹⁸ Ibidem, 53.

Primjer biljke koja se još može raspoznati na slikama je vinova loza (lat. *Vitis vinifera*). Ona je jedna od najstarije uzgajanih biljnih kultura. Njezino postojanje vidljivo je na posjedu Seketin¹¹⁹, Belovar i Subotica. Doduše, prikazana je vrlo simplificirano u obliku krivudavih crta na kolcima. Međutim ona upućuje na iskorištavanje površina u vinogradarske svrhe i proizvodnju vina.

Slika 11. Sv. Ilija/Seketin – Primjer vinove loze¹²⁰

Ukrasno bilje primjećuje se u uređenom vrtu na posjedu Vrbovec. Zbog njegova pojednostavljena prikaza, teško je precizirati o kakvim je vrstama riječ. No, detaljnije o problematici sadnje ukrasnih biljaka i uređivanju vrtova osvrnut ću se u idućim segmentima rada.

¹¹⁹ Vidi: *Slika 11. Sv. Ilija/Seketin*

¹²⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 15.

Potrebno je istaknuti da jedini primjer posjeda na kojem vegetacije zapravo i nema jest kuća u Zagrebu.¹²¹ Na tom prikazu vidljivo je samo nekoliko stabala u pozadini. U takvoj urbaniziranoj sredini cilj je bio maksimalno iskoristiti ograničen prostor za stambene objekte pa su luksuzne rezidencije bile samodostatne i bez potrebe za okućnicama s raskošnim vrtovima. Dakako da se na temelju ovog primjera ne može isključiti eventualno postojanje privatnih *oaza zelenila* unutar građevinskih objekata.

Slika 12. Kuća u Zagrebu – Primjer posjeda u gradskoj sredini¹²²

¹²¹ Vidi: *Slika 12. Kuća u Zagrebu*

¹²² Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 123.

5. 1. 2. Vodene površine

Voda je temelj života i elementarna sastavnica zemaljskog okoliša.¹²³ Čovjekov život uvijek je bio vezan uz vodu. Često je nastanjivao prostore u blizini mora, rijeka ili jezera kako bi osigurao brojne materijalne resurse; primjerice hranu. Zbog toga potrebno je osvrnuti se i na prikaze vodenih površina uz imanja obitelji Patačić. One su, kako je i navedeno u *Tablici 3.*, vidljive na sljedećim posjedima: Vidovec¹²⁴ (stari i novi posjed), Kaštel¹²⁵, Maruševac, Vinica (rezidencija u blizini rijeke), Krištanovec, Lapšina¹²⁶, Vrbovec, Rakovec, Budislavec¹²⁷, Rotthenthurn, Liechtenvaldt¹²⁸ i Grad Zagreb¹²⁹. Poglavitito je riječ o rijekama, osim u slučajevima Vinice¹³⁰, Maruševca¹³¹, Vrbovca i Rakovca gdje se radi o vodenim opkopima uz rezidencije i/ili jezera.

Slika 13. Liechtenvaldt – Primjer posjeda na brežuljku iznad rijeke¹³²

¹²³ Delort, Walter, *Povijest europskog okoliša*: 113.

¹²⁴ Vidi: *Slika 1. Vidovec*

¹²⁵ Vidi: *Slika 46. Kaštel*

¹²⁶ Vidi: *Slika 14. Lapšina*

¹²⁷ Vidi: *Slika 15. Budislavec*

¹²⁸ Vidi: *Slika 13. Liechtenvaldt*

¹²⁹ Vidi: *Slika 12. Kuća u Zagrebu*

¹³⁰ Vidi: *Slika 17. Vinica*

¹³¹ Vidi: *Slika 18. Maruševac*

¹³² Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 111.

Slika 14. Lapšina – Primjer rijeke koja omeđuje jednu stranu posjeda¹³³

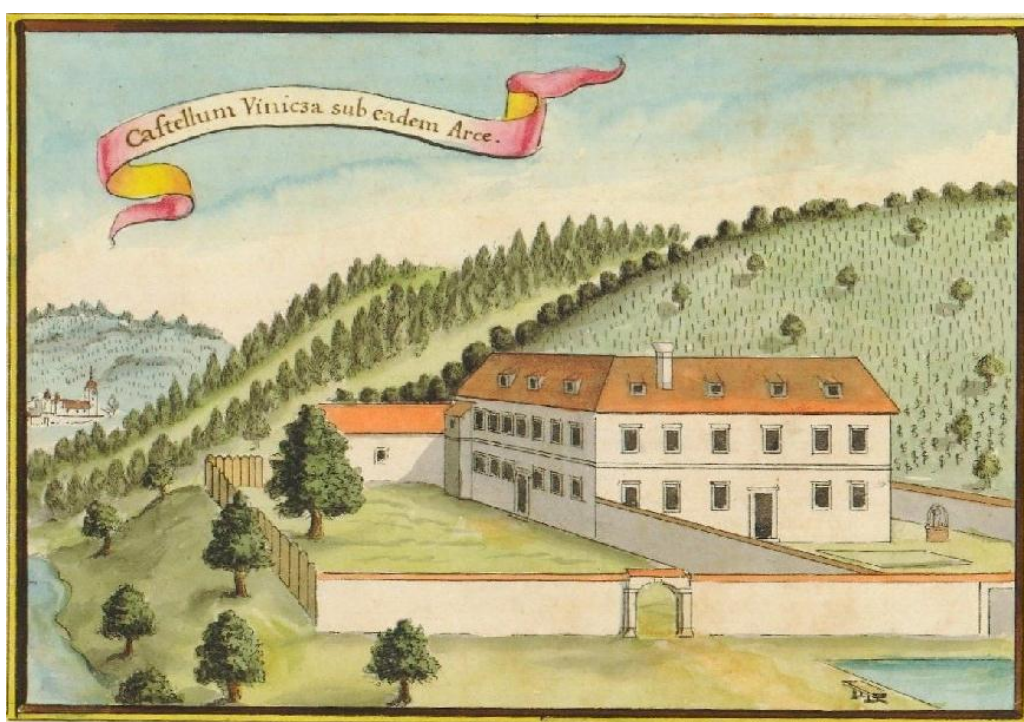
Slika 15. Budislavec – Primjer posjeda uz vodu¹³⁴

¹³³ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 69.

¹³⁴ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 97.

*Slika 16. Črnkovec – Primjer posjeda u blizini rijeke*¹³⁵

*Slika 17. Vinica – Primjer rijeke i jezera u donjim kutevima slike*¹³⁶

¹³⁵ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 128.

¹³⁶ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 35.

Slika 18. Maruševci – Primjer vodenog opkopa uz rezidenciju i jezera¹³⁷

Na temelju ovih primjera posjeda na kojima su prikazane vodene površine prvenstveno je naglasak na njihovoj estetskoj funkciji. To se najbolje očituje na slikama Vinice i Maruševca. U desnom donjem kutu imanja Vinice¹³⁸ nazire se dio koji svojim pravokutnim oblikom upućuje da nije riječ o rijeci, nego tipu vodene površine koji je najvjerojatnije nastao ljudskim djelovanjem. Može se pretpostaviti da je riječ o jezeru. Najzanimljiviji je svakako detalj koji se nalazi pokraj njega – klupica za sjedenje. Najvjerojatnije je služila kao mjesto odmora od šetnji po imanju te kao mjesto s kojeg se može uživati u pogledu na jezero. Također, njezino postojanje upućuje da se voda percipirala kao sredstvo koje svojom estetikom opušta i potiče na promišljanja. Jezero na kojem je čamac s dvoje ljudi, kao što je vidljivo na slici posjeda Maruševci¹³⁹, upućuje na korištenje vodenih površina u rekreativne svrhe. Ako se uzme u obzir da se s jezera pruža pogled na vrt i ostatak okoliša, ponovno imamo primjer estetsko-osjetilnih doživljaja krajolika.

Analizirane slike posjeda primjeri su ranonovovjekovnih percepcija vodenih površina kao mjesta koja estetski nadopunjuju *zelenilo* i zajedno s njime kompletiraju vrhunski estetski i osjetilni doživljaj. Također, reflektiraju nove načine iskorištavanja tog prirodnog dobra -

¹³⁷ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 27.

¹³⁸ Vidi: *Slika 17. Vinica*

¹³⁹ Vidi: *Slika 18. Maruševci*

voda je prestala biti samo mjesto koje pruža materijalne resurse, prvenstveno hranu, već je postala *kultivirano dobro* (jezera) koje služi za rekreaciju.

5.2. Antropogene sastavnice

Osnovno korištenje, prevladavajuće djelatnosti u prostoru te naseljenost antropogene su sastavnice krajolika.¹⁴⁰ U razdoblju baroka pa i rokoka prostor, a time i krajolik, podređen je sistematizaciji i hijerarhizaciji objekata. Služi promociji vlasništva i određenog društvenog statusa.¹⁴¹

5. 2. 1. Korištenje prostora

Prostor je konstituiran ljudima i dobrima koji ga čine prepoznatljivim. Zahvaljujući njima, on se formira kroz procese stvaranja, te realiziranja ideja i njegova percipiranja.¹⁴² Henri Lefebvre formulirao je konceptualnu trijadu spacijalnih praksi: formiran, percipiran i reprezentiran prostor.¹⁴³ Slijedeći Lefebvreov pristup, analizirat ću slikovne prikaze posjeda obitelji Patačić na temelju tri prethodno navedene razine. No, prvo je potrebno objasniti njegovu uporabu.

Uporaba prostora reflektira elemente društvenih praksi. Naime, odnos prema prostoru preslikava socijalne, tj. društvene statuse. Grupe, klase ili frakcije staleža ne mogu se konstituirati kao subjekti, ili se međusobno prepoznati, ako ne *proizvode* prostor.¹⁴⁴ Stoga prostor mora reflektirati njihove ideje, vrijednosti ili autoreprezentaciju. Viši slojevi, prvenstveno plemstvo, koriste ga kao alat moći, a zanemaruju njegove ostale upotrebe. Nižim staležima on je sredstvo koje služi za proizvodnju dobara, najvećim dijelom poljoprivrednih. Budući da su oni zaduženi za njegovo obrađivanje, prostor je odraz njihova rada. Krajolik reprezentira relacije pojedinih klasa prema prirodi, svijetu koji ih okružuje, a samim time i prostoru. On je ideologijski koncept. Imajući to sve na umu, može se reći da je krajolik

¹⁴⁰ *Krajolik. Sadržajna i metodska podloga krajobrazne osnove Hrvatske.* (Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, 199.): 9.

¹⁴¹ François Walter, „Perception des paysages, action sur l'espace: la Suisse au XVIIIe siècle.“ U: *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations.* 1(1984.): 7.

¹⁴² Martina Löw, „The Constitution of Space. The Structuration of Spaces Through the Simultaneity of Effect and Perception. U: *European Journal of Social Theory* 11 (1): 35.

¹⁴³ Vidi: Henri Lefebvre, *The Production of Space.* (Oxford: Blackwell, 1991.) (dalje: Lefebvre, *The Production of Space*)

¹⁴⁴ Lefebvre, *The Production of Space*: 416.

socijalni produkt, posljedica kolektivne ljudske intervencije na okoliš, odnosno transformacije prirode.¹⁴⁵

Prema vizualnim prikazima te podacima iz *Tablice 3.*, može se zaključiti da je prostor posjeda bio korišten za stanovanje (rezidencijalni objekti) te gospodarske djelatnosti. Područje uz imanja bilo je korišteno na dva načina, odnosno za dvije namjene – eksploataciju površina u poljoprivredne svrhe, za dobivanje dobara, te kultiviranje zemlje u estetske svrhe.

Primjere rezidencija izvan gradskih sredina, tj. u ruralnim dijelovima, nalazimo još u antičko doba. *Villa rustica* bila je karakteristična za visoke društvene slojeve. Takvi objekti bili su rašireni diljem dalmatinske obale. Tijekom srednjeg vijeka nastale su impozantne utvrde i dvorci vlastelina na perifernim mjestima. Imućniji feudalci posjedovali su imanja u ruralnim mjestima koja su im nerijetko služila za odlazak u lov. Razdoblje ranog novog vijeka te perioda renesanse i baroka bilo je jako plodonosno što se tiče izgradnje rezidencijalnih objekata. Naime, plemstvo podiže novu vrstu objekata u kojima živi – palače. Diljem europskog područja nastali su monumentalni stambeni objekti. Trend izgradnje seoskih vila nije zaobišao prostor Hrvatsko-Slavonskog Kraljevstva. Potvrdu toga nalazimo u slikovnim prikazima posjeda u vlasništvu plemićke obitelji Patačić.

Slika 19. Vrbina – Primjer rezidencijalnih i gospodarskih objekata¹⁴⁶

¹⁴⁵ Cosgrove, *Social Formation and Symbolic Landscape*: 14, 15.

Slika 20. Blaževdol – Primjer zidane rezidencije i gospodarskih zgrada¹⁴⁷

Rezidencije i gospodarski objekti, kao što je vidljivo iz svih dosadašnjih prikaza posjeda, a posebice slika (19. i 20.) Vrbine i Blaževdola bili su napravljeni od tvrdog materijala. S obzirom na to da su svi stambeni, a uglavnom i gospodarski objekti oslikani bijelom bojom, zaključuje se da su bili zidani i kasnije fasadirani. Crvena boja krovova označava da su građevine bile natkrivene crijepovima od opeke. Stambeni dijelovi su uz prizemlje imali jedan¹⁴⁸ ili dva¹⁴⁹ kata. Prozori u potkrovlju rezidencija koji se dobro mogu uočiti na posjedima Maruševac (slika 18.), Vrbina (slika 19.) ili Blaževdol (slika 20.) svjedoče u prilog činjenici da je prostor namijenjen za stanovanje bio maksimalno iskorišten.

¹⁴⁶ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 51.

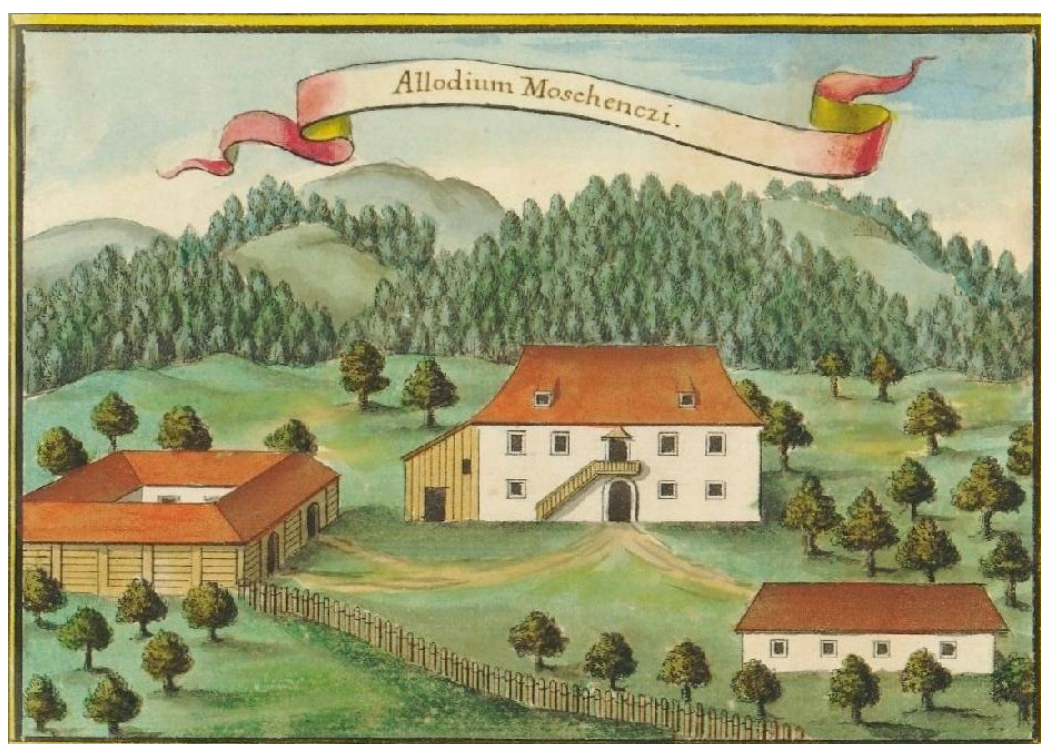
¹⁴⁷ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 91.

¹⁴⁸ Slika 12. posjeda Vinica te slika 14. Vrbine primjeri su rezidencijalnih objekata jednokatnica.

¹⁴⁹ Na primjeru slike 13. Maruševca i slike 15. Blaževdola uočavaju se dvokatnice.

Slika 21. Glagovec – Primjer kombinacije građevinskih materijala¹⁵⁰

Slika 21. Moždenac – Primjer korištenja različitih građevinskih materijala¹⁵¹

¹⁵⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 49.

Slika 23. Marčinkovo – Primjer korištenja različitih građevinskih materijala¹⁵²

Kombinacija različitih građevinskih materijala u izgradnji vidljiva je na slikovnim prikazima rezidencije Glagovec, alodija Moždenac te rezidencije i dobra Marčinkovo.¹⁵³ Dominantnim zidanim dijelovima na stambenim objektima suprotstavljeni su drveni potpornji (Slika 21. Glagovec) i stubište (Slika 22. Moždenac). Osim toga, na možđeničkom imanju prepoznaju se gospodarski objekti i ograde napravljene od drva. Ukoliko se uzmu u obzir crveno prikazani krovovi, koji upućuju na crijepove izrađene od opeke, može se zaključiti kako su se upotrebljavali materijali (drvo) iz prirode, ali i iz *proizvodnje* u građevinskom sektoru.

¹⁵¹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 79.

¹⁵² Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 21

¹⁵³ Vidi: Slika 21. Glagovec, slika 22. Moždenac i slika 23. Marčinkovo

Slika 24. Subotica – Primjer posjeda s drvenim rezidencijalnim i gospodarskim objektima¹⁵⁴

Jedina rezidencija s pripadajućim gospodarskim zgradama koje su konstruirane isključivo od drveta smještena je na posjedu Subotica (slika 24.). Ujedno to je primjer imanja koji svjedoči o korištenju drva kao osnovnog materijala za gradnju kuće i gospodarskih zgrada.¹⁵⁵ Na centralnom objektu uočava se *crveni krov* koji sugerira da je bio natkriven crijepovima od opeke. Zbog toga je taj slikovni prikaz posebice interesantan. Vrlo je intrigantno pitanje zašto je to jedini primjer imanja čiji objekti nisu zidani. Prvi razlog tome može biti ekonomske naravi. Profit ovog posjeda zasigurno nije bio velik i toliko signifikantan za njegove vlasnike. Drugo, njegovi posjednici najvjerojatnije nisu imali naviku zadržavati se na njemu dulje od eventualnog vremena potrebnog za inspekciju njegova materijalnog funkcioniranja pa nije bilo potrebe da na njemu budu podignuti impozantni rezidencijalni dijelovi.

¹⁵⁴ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 81.

¹⁵⁵ O korištenju drva vidjeti: Hrvoje Petrić, *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. (Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012.): 66-67. (dalje: Petrić, *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*)

Smatram da je za ovaj jedinstven prikaz važnija njegova uklopljenost s okolišem koji ga okružuje. Poput ostalih slika imanja, rezidencija je u središtu pozornosti, a krajolik koji ju okružuje u drugom planu. No, ovdje su drvene konstrukcije *uklopljene* u okoliš ovog ruralnog mjesta. Nema kontrasta između zidanih objekata i prirodnih elemenata koji ih okružuju. Štoviše, drvo koje je upotrijebljeno kao građevinski materijal u skladu je s poljoprivrednim površinama i vegetacijom.

Ako se pogledaju *Tablica 3.* i podaci iz kategorije vegetacija i poljoprivredne površine, dolazi se do zaključka kako je većina krajolika koji okružuju posjede prikazivala eksploataciju prostora u poljoprivredne svrhe. Naime, oranice su vidljive na sveukupno dvadeset i tri imanja: Vidovec (novi posjed)¹⁵⁶, Belovar¹⁵⁷, Demerje¹⁵⁸, Marčinkovo¹⁵⁹, Lović¹⁶⁰, Salinci¹⁶¹, Maruševec¹⁶², Krištanovec¹⁶³, Novi Marof¹⁶⁴, Saurić¹⁶⁵, Gorica¹⁶⁶, Lepa Ves¹⁶⁷, Kovačevac¹⁶⁸, Jurketinec¹⁶⁹, Trnovec¹⁷⁰, Lapšina¹⁷¹, Grana¹⁷², Subotica¹⁷³, Rakovec¹⁷⁴, Rottenthurn¹⁷⁵, S. Jochen¹⁷⁶, Tomašovec¹⁷⁷ i Črnkovec.¹⁷⁸ Ako tome pribrojimo šest posjeda (Sv. Ilija/Seketin, Orehovica, Belovar, Slavetić, Vinica, Subotica)¹⁷⁹ na kojima se prepoznaje vinogradarska djelatnost, dobivamo nesporne podatke da je na dvije trećine imanja u vlasništvu plemićke obitelji Patačić bila zastupljena poljoprivredna djelatnost.

¹⁵⁶ Vidi: *Slika 32. Vidovec (nova rezidencija)*

¹⁵⁷ Vidi: *Slika 29. Belovar*

¹⁵⁸ Vidi: *Slika 26. Demerje*

¹⁵⁹ Vidi: *Slika 23. Marčinkovo*

¹⁶⁰ Vidi: *Slika 5. Lović*

¹⁶¹ Vidi: *Slika 6. Salinci*

¹⁶² Vidi: *Slika 18. Maruševec*

¹⁶³ Vidi: *Slika 38. Krištanovec*

¹⁶⁴ Vidi: *Slika 28. Novi Marof*

¹⁶⁵ Vidi: *Slika 30. Saurić*

¹⁶⁶ Vidi: *Slika 34. Gorica*

¹⁶⁷ Vidi: *Slika 3. Lepa Ves*

¹⁶⁸ Vidi: *Slika 10. Kovačevac*

¹⁶⁹ Vidi: *Slika 44. Jurketinec*

¹⁷⁰ Vidi: *Slika 25. Trnovec*

¹⁷¹ Vidi: *Slika 14. Lapšina*

¹⁷² Vidi: *Slika 27. Grana*

¹⁷³ Vidi: *Slika 24. Subotica*

¹⁷⁴ Vidi: *Slika 42. Rakovec*

¹⁷⁵ Vidi: *Slika 39. Rottenthurn*

¹⁷⁶ Vidi: *Slika 40. S. Jochen*

¹⁷⁷ Vidi: *Slika 37. Tomašovec*

¹⁷⁸ Usporedi s podacima iz *Tablice 3. Temeljne sastavnice kulturnih krajolika u djelu Status Familiae Patachich*, str. 36-37.

¹⁷⁹ Ibidem

Slika 25. Trnovec – Primjer obrađenih poljoprivrednih površina¹⁸⁰

Slika 26. Demerje – Primjer obrađenih poljoprivrednih površina¹⁸¹

¹⁸⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 57.

¹⁸¹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 19.

Slika 27. Grana – Primjer obrađenih i neobrađenih poljoprivrednih površina¹⁸²

Slika 28. Novi Marof – Primjer oranica¹⁸³

¹⁸² Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 77.

Slika 29. Belovar – Primjer kontrasta kultiviranih i prirodnih površina¹⁸⁴

Slika posjeda Belovara¹⁸⁵ primjer je eksploatacije prostora u poljoprivredne svrhe. Oranice upućuju na razvijenost sadnje kultura poput žita ili kukuruza. Drvoredima su odijeljene oranice. Pretpostaviti se mogu dva razloga – volja umjetnika da naglasi kontrast između obrađene zemlje prikazivanjem stabala ili prirodno razgraničavanje posijanih kultura. Važan kontrast na slici posjeda primjećuje se u vegetaciji koja prekriva brežuljke u pozadini: vinogradima i šumi. Trsovima vinove loze na brežuljku s lijeve strane suprotstavljena je šuma. Dakle, postoji oprečnost između kultiviranog, koji je nastao čovjekovim djelovanjem, u ovom slučaju krčenjem šuma, te prirodnog prostora. Refleksija je to ranonovovjekovnih pristupa prirodi koji ističu *sukob* kultivirane i divlje prirode, tj. okoliša. Ne treba zanemariti još jedan vrlo važan aspekt prikazanog kontrasta. Očito je da je prostor s vinovom lozom površina koja je nastala krčenjem šuma.

Još jedan način percepcije prikazanog područja posjeda Belovar jest reprezentacija prostora kao odraza ekonomske, tj. proizvodne moći. Priroda kreira, ona ne proizvodi; samo

¹⁸³ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 41.

¹⁸⁴ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 17.

¹⁸⁵ Vidi. *Slika 29. Belovar*

pruža resurse za proizvodne aktivnosti.¹⁸⁶ Čovjek je taj koji različitim djelatnostima eksploatira u njemu važne svrhe; konkretno, na ovom primjeru, za produkciju dobara esencijalnih za život. Obradene poljoprivredne površine (oranice) i prikazani vinogradi služili su za dobivanje hrane i pića. Korištenje šuma imalo je veliku važnost jer se dobivalo drvo koje je bilo nezamjenjivo u ljudskoj svakodnevici zbog svoje upotrebe kao građevinski materijal, za ogrjev, izradu oruđa za rad, namještaja, predmeta u kućanstvu, itd.¹⁸⁷

O korištenju vodenih površina na posjedima ili u njihovoj neposrednoj okolini bilo je već riječi u prethodnom poglavlju pa se neću ponovno baviti time. Samo ću podsjetiti da nema direktnih naznaka iskorištavanja vodenih površina u poljodjelske svrhe.

5. 2. 2. Ograđivanje posjeda

Ograđivanje posjeda tipično je za poljodjelsku Europu; kamenjem, zemljanim nasipima, jarcima s nasipom, isprepletenim granjem ili sadnjom grmlja i drveća prostor se zatvarao.¹⁸⁸ Granice su se stvarale kako bi se separirao privatan posjed, regionalni ili nacionalni teritorij, eklezijastičke od sekularnih domena te sfere utjecaja.¹⁸⁹ Također, svrha ograđivanja bila je obrana od vanjskih elemenata, domaćih životinja, vjetrova, magle, poplava, nadiranja močvare ili zaštita od pretenzija susjedova pluga.¹⁹⁰ Kategorija ograđenost – tip ograde iz Tablice 3. (*Temeljne sastavnice kulturnih krajolika u djelu Status Familiae Patachich*) jasno pokazuje da je većina posjeda u vlasništvu obitelji Patačić bila ograđena. Prostore koji nisu bili zaštićeni ogradom nalazimo na slikovnim prikazima Belovara, Lovića, Slavetića, Liechtenvaldta i kuće u Zagrebu. Na ostalim imanjima vidljive su:

- a) prirodna – Lović, Maruševac, Saurić

¹⁸⁶ Henri Lefebvre, *The Production of Space*. (Oxford: Blackwell, 1991.): 70. (dalje: Lefebvre, *The Production of Space*)

¹⁸⁷ Petrić, *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*: 66.

¹⁸⁸ Delort, Walter *Povijest europskog okoliša*: 182.

¹⁸⁹ Martin Warnke, *Political Landscape – The Art History of Nature*. (Cambridge: Harvard University Press, 1995.): 10. (dalje: Warnke, *Political Landscape – The Art History of Nature*)

¹⁹⁰ Delort, Walter, *Povijest europskog okoliša*: 184.

Slika 30. Saurić – Primjer grmlja i drveća u funkciji prirodne ograde¹⁹¹

Na primjeru naslikanog krajolika na posjedu Saurić, te Loviću¹⁹² i Maruševcu,¹⁹³ vidljive su *prirodne granice* između poljoprivrednih površina. Grmlje, nisko raslinje te drveće razgraničavaju obrađene površine koje su najvjerojatnije bile u posjedu različitih gospodara. Ovakav način zaštite nepokretne imovine bio je financijski najpristupačniji za vlasnike slabije ekonomske moći. Osim toga, raslinje ili drveće se u nekoj kasnijoj fazi moglo iskoristiti za ogrjev ili neku drugu svrhu. Bez obzira radilo se o volji slikara da naglasi geometriju zadanog područja ili o odrazu realnog stanja, poruka je očita – obrana prostora od neprijatelja.

- b) zidana – Milengrad ili Zajezda, Vidovec (stari i novi posjed), Orehovica, Marčinkovo, Vinica (rezidencija u blizini rijeke), Bežanec, Novo Mesto, kuća u Varaždinu

¹⁹¹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 43.

¹⁹² Vidi: *Slika 5. Lović*

¹⁹³ Vidi: *Slika 18. Maruševac*

Slika 31. Milengrad ili Zaježda– Primjer ograđivanja zidanom ogradom¹⁹⁴

Slika 32. Vidovec (nova rezidencija) – Primjer ograđivanja zidanom ogradom¹⁹⁵

¹⁹⁴ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html >, digitalizirana stranica: 11.

Podizanje zidane, odnosno čvrste i neprobojne ograde podrazumijevalo je investiranje određenog novčanog kapitala. Najvjerojatnije je zbog toga sagrađena samo na posjedima gdje je bila nužna.

- c) drvena – Zajezda, Sv. Ilija/Seketin, Velika, Demerje, Salinci, Vinica, Saurić, Gorica, Glogovec, Lepa Ves, Vrbina, Kovačevac, Jurketinec, Trnovec, Šikad, Bisag, Klokovec, Lapšina, Bistrica, Grana, Moždenec, Subotica, Vrbovec, Rakovec, Blaževdol, Preseka, Budislavec, S. Jochen, Črnkovec

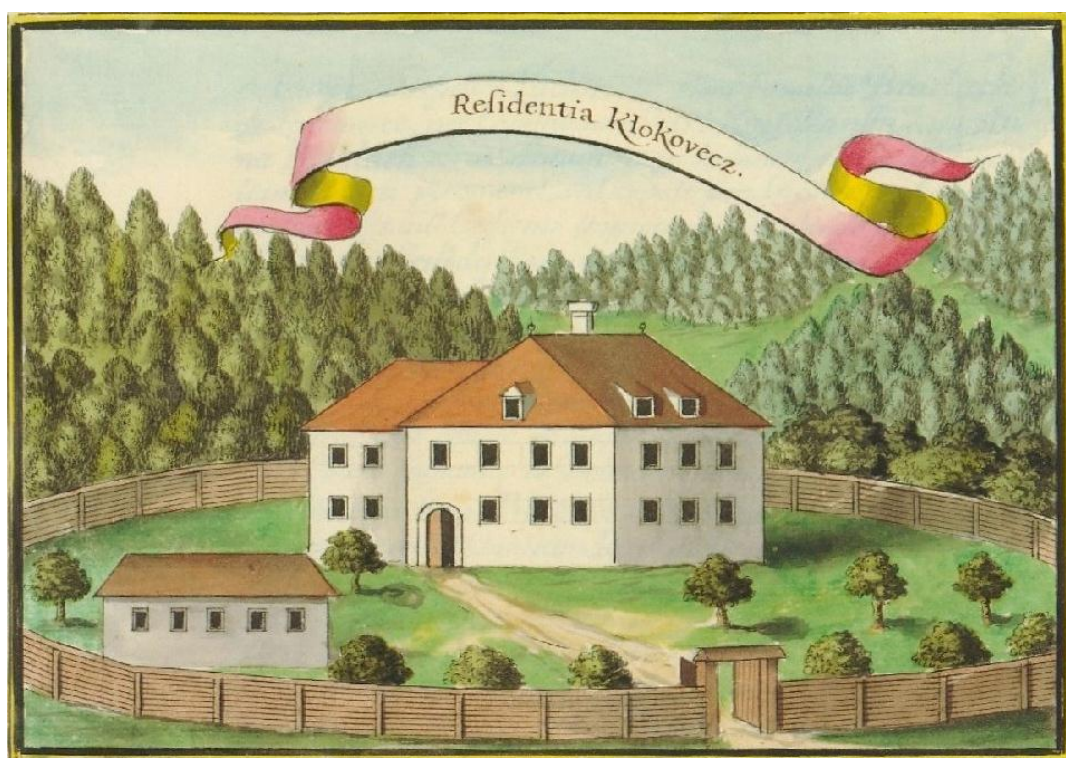
Slika 33. Zajezda (nova rezidencija) – Primjer ograđivanja drvenim kolcima¹⁹⁶

¹⁹⁵ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 13.

¹⁹⁶ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 11.

*Slika 34. Gorica – Primjer ograđivanja drvenom ogradom*¹⁹⁷

*Slika 27. Klokovec – Primjer ograđivanja drvenom ogradom*¹⁹⁸

¹⁹⁷ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 21.

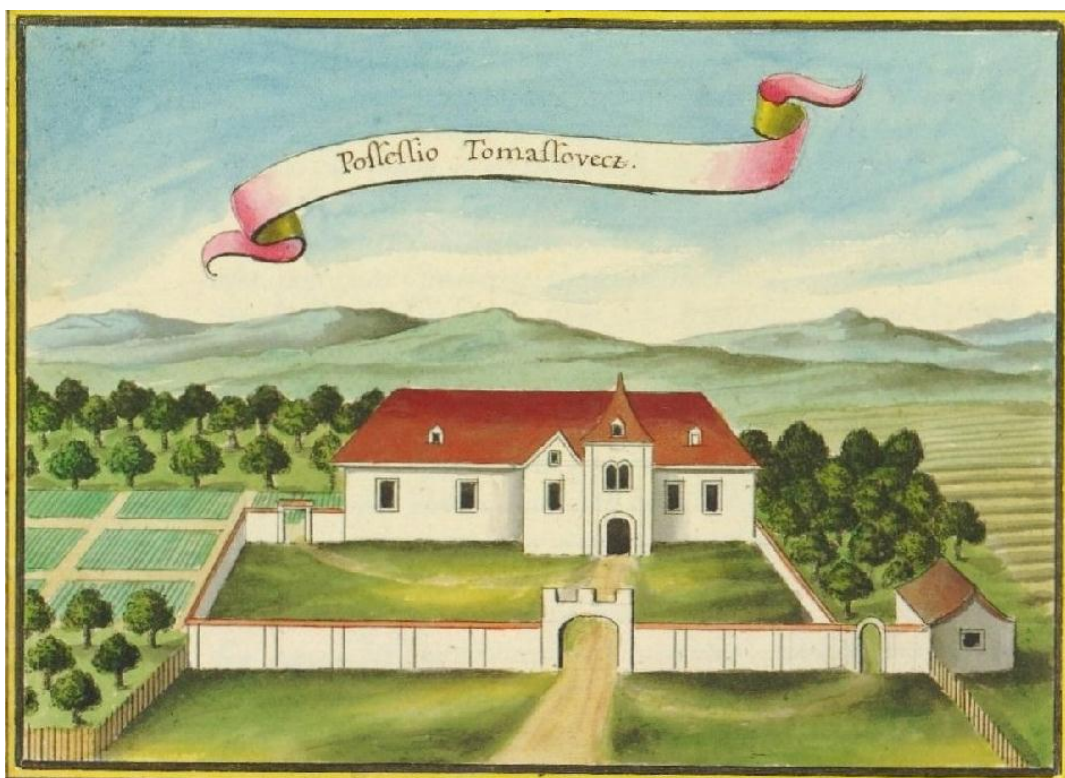
Slika 36. Velika – Primjer drvene ograde¹⁹⁹

Tip drvene ograde, kao načina ograđivanja posjeda, bio je najzastupljeniji. Slika 33. na kojoj je prikazano imanje Zajezda primjer je ograđivanja drvenim kolcima koji su povezani užetom ili žicom. Teško je egzaktno precizirati koji je materijal bio korišten u tu svrhu. Premda su i posjedi Gorica (slika 26.) i Klokovec (slika 27.) bili zaštićeni ogradom napravljenom od drva, njihovi tipovi ograda razlikuju se od onog prikazanog uz imanje Zajezda. Metoda ograđivanja vertikalnim drvenim letvicama primijenjena je na goričkom posjedu. Kompaktnom drvenom ogradom opasano je klokovečko imanje. Dakle, premda je korišten isti materijal (drvo), tehnike ograđivanja bile su različite.

- d) kombinirana (zidana i drvena) ograda – Maruševac, Krištanovec, Kaštel, Novi Marof, Rottenthurn, Tomašovec

¹⁹⁸ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 47.

¹⁹⁹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 19.

Slika 37. Tomašovec – Primjer ograđivanja drvenom i zidanom ogradom²⁰⁰

²⁰⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 128.

Slika 38. Križtanovec – Primjer ograđivanja drvenom i zidanom ogradom²⁰¹

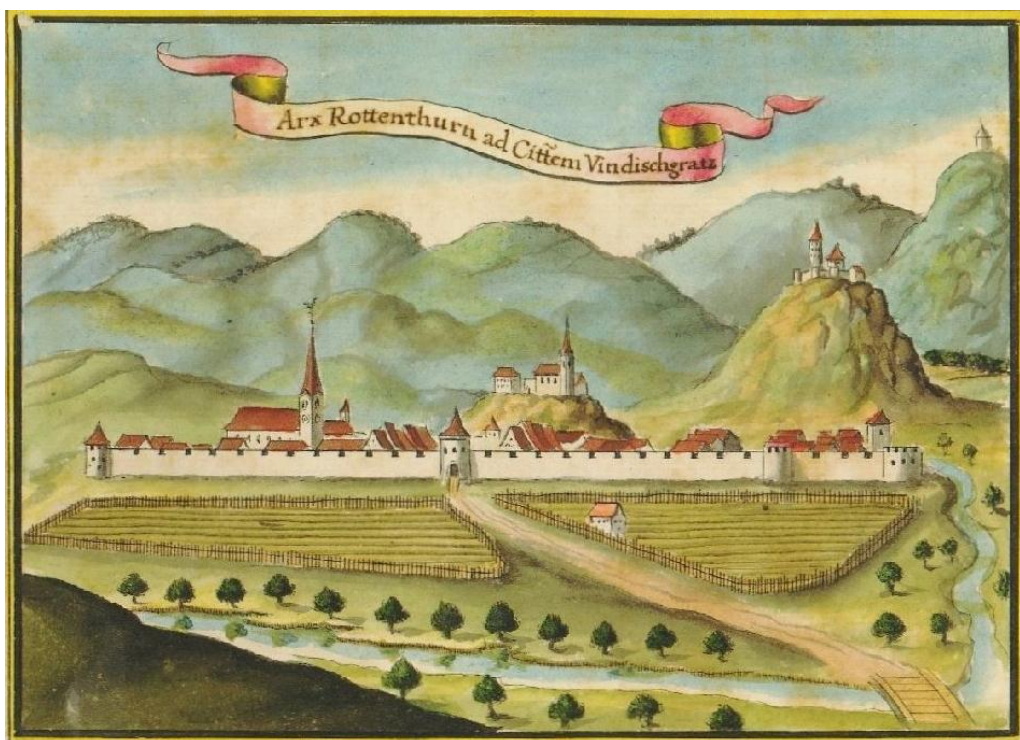
Kombinarno ograđivanje, tj. upotreba drvene i zidane ograde vidljiva je na primjerima prikaza posjeda Tomašovec (slika 37.) i Križtanovec (slika 38.). U oba slučaja zidanom je omeđen dio uz rezidenciju, a drvenom ogradom susjedni posjedi, odnosno površine.

²⁰¹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 29.

5. 2. 3. Naseljenost

Prikazane slike posjeda, doduše ne sve, oslikavaju naseljenost određenih prostora uz imanja. Nekoliko puta sam već istaknula da je glavnina rezidencija s pripadajućim dobrima pozicionirana na ruralnim područjima. Strukture u rasponu od nekoliko kuća pa do čitavih naselja vidljiva su na prikazima posjeda Zajezde, Sv. Ilije/Seketina, Saurića, Trnovca, Novog Mesta, Lapšine, Vrbovca, Rakovca, Budislavca, Rottenthurna, S. Jochena, Liechtenvaldta te kuća u Varaždinu i Zagrebu. Prilikom analiziranja stupnja prikazane naseljenosti na određenim područjima, potrebno je najprije definirati elemente koji čine naselje. Budući da su slike iz *Statusa familiae Patachich* vrlo specifične, izazov je precizirati što sve čini jedno naselje ili na temelju kakvih ga se prepoznatljivih struktura može determinirati. Jedna mogućnost je izdvojiti prikaze posjeda koji sadrže jasno prepoznatljive sakralne objekte, tj. crkve: Milengrad kasnije Zajezda, Sv. Ilija/Seketin, Salinci, Vrbovec, Rakovec, Budislavec i Rottenthurn. Njima treba dodati i prikaze kuća u Varaždinu i Zagrebu. Druga mogućnost je na temelju gustoće objekata, odnosno kuća, utvrditi koje slike prikazuju naselja. Vodeći se tom konstatacijom, pored kuća u Varaždinu i Zagrebu koje su evidentno urbane sredine, mogu se izdvojiti posjedi izvan Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva poput Rottenthurna i Liechtenvaldta te Budislavec, Vrbovec i Rakovec kao primjeri većih, odnosno gušće naseljenih imanja unutar granica Kraljevstva. Treća opcija, koju smatram najprikladnijom, jest definirati prikazom naselja imanja na kojima su pored centralne rezidencije, s pripadajućim gospodarskim zgradama ili bez njih, naslikane kuće koje su možda pripadale podložnicima ili slobodnjacima. Tim principom mogu se izdvojiti sljedeći tipovi:

- a) naselja u ravnini s rezidencijom – Milengrad kasnije Zajezda, Zajezda, Demerje, Kaštel, Vinica, Novo Mesto, Lapšina, Budislavec
- b) naselja koja okružuju rezidenciju – Vrbovec, Rakovec, uz kuće u Varaždinu i Zagrebu
- c) naselja koja se nalaze u podnožju rezidencije koja je pozicionira na brežuljkastom području – Vidovec, Sv. Ilija/Seketin, Saurić, Trnovec, S. Jochen, Liechtenvaldt

Slika 39. Rottenthurn – Primjer posjeda u naselju²⁰²

Slika 40. S. Jochen – Primjer naselja u blizini rezidencije²⁰³

²⁰² Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html >, digitalizirana stranica: 107.

5. 3. Estetske sastavnice krajolika

Signifikantne komponente kulturnih krajolika su estetske, tj. fizionomijsko-morfološke sastavnice, koje uključuju proporcije, dominantne boje, oblike, linije, itd. One su usko povezane s osjetilnima. Njihovom zajedničkom percepcijom dobiva se komplementarni vizualni doživljaj okoliša sa svim njegovim simboličkim vrijednostima. Percepcijske vrijednosti estetskih i osjetilnih komponenti su najmanje objektivne pa time i najteže za procjenu i usporedbu. One se temelje na pozitivnom osjećaju i doživljaju pripadnosti određenom prostoru.²⁰⁴ Poimanje posjeda s njegovim prikazanim krajolicima, premda datiraju iz prve polovice 18. stoljeća, neće biti isto za osobu koja danas živi na tom području i za nekoga tko nikad nije posjetio ili boravio na tom određenom prostoru.

Najvažnija komponenta prikazanih posjeda s pripadajućim krajolicima, iz *Statusa familiae Patachich*, je estetska. Također, ona je najproblematičnija za analiziranje. Peter Burke u svom poznatom djelu *Očevid – Upotreba slike kao povijesnog dokaza* iznosi tezu da za razliku od prirodnog krajolika koji je slika koja se može čitati, naslikani je krajolik slika slike pa da sukladno tome pejzažni slikari gledateljima žele pružiti estetski užitak radije nego prenijeti kakvu poruku.²⁰⁵ Autor (ili možda autori) slikovnih prikaza posjeda definitivno je uspio pružiti vrhunski estetski užitak; skladom toplih i hladnih boja, pravilnim proporcijama prikazanih površina i objekata te prikazom prostora koji su organizirani, geometrizirani i iskorišteni. Također, uspio je prenijeti svoje pozitivne percepcijske doživljaje na današnjeg promatrača, bez obzira je li riječ o osobi koja je blisko vezana za određeno područje koje je prikazano u *Statusu familiae Patachich* ili o osobi koja nikad nije tamo boravila.

Povjesničar Simon Schama smatra da krajolici mogu svojim oblikovanjem izražavati vrline partikularnih političkih ili društvenih zajednica.²⁰⁶ Smatram da su upravo u estetskim komponentama kulturnih krajolika *sakrivene* određene poruke koje po svojim simboličkim vrijednostima reflektiraju tadašnje svjetonazore. Njih ću pokušati detektirati u nastavku rada.

²⁰³ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 109.

²⁰⁴ *Krajolik. Sadržajna i metodska podloga krajobrazne osnove Hrvatske.* (Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja, graditeljstva i stanovanja, Agronomski fakultet u Zagrebu, 1999): 10.

²⁰⁵ Burke, *Očevid – Upotreba slike kao povijesnog dokaza*, 43.

²⁰⁶ Simon Schama, *Landscape and Memory*. (New York: Vintage Books, 1996.): 15.

5. 3. 1. Uređeni vrtovi

Pored umjetničke volje slikara da krajolike prikaže na idiličan način koji izaziva divljenje kod promatrača te želju da ih posjeti, vizualan su izraz ekonomske moći plemićke obitelji Patačić. Konkretnije, naslikani uređeni vrtovi, vizualnim doživljajem i svojim simboličkim vrijednostima, reprezentiraju socijalni status, gospodarsku moć i kulturni kapital. Kao što je već navedeno u Tablici 3., *Temeljne sastavnice kulturnih krajolika u djelu Status familiae Patachich*, uređeni vrtovi prikazani su na sljedećim posjedima: Milengrad kasnije Zajezda, Maruševac, Vrbovec, Rakovec te uz kuću u Varaždinu²⁰⁷. Najveći i ujedno najdetaljnije naslikani su vrtovi u Vrbovcu i Rakovcu. Također, to su slike koje se protežu na dvije stranice, za razliku od ostalih posjeda koji su prikazani na pola stranice ili jednoj stranici. Zahvaljujući tome, svaki promatrač najviše pažnje posvećuje upravo njima. Njihov vizualni doživljaj izaziva impresioniranost kod gledatelja.

Prije analize spomenutih uređenih vrtova prikazanih u *Statusu familiae Patachich*, važno je prisjetiti se odakle seže proces kultiviranja vrta te kako se mijenjalo njegovo poimanje kroz vrijeme.

Koncept vrta sadržan je u *Bibliji*. Božja kreacija, edenski vrt, bio je smješten u raj u namijenjen čovjeku: „Jahve, Bog, zasadi vrt na istoku, u Edenu, i u nj smjesti čovjeka koga je napravio. Tada Jahve, Bog, učini te iz zemlje nikoše svakovrsna stabla – pogledu zamamljiva a dobra za hranu...”²⁰⁸ Čovjek je bio zadužen za brigu o njemu: „Jahve, Bog, uzme čovjeka i postavi ga u edenski vrt, da ga obrađuje i čuva.”²⁰⁹ Nakon što je prekršio Božju zapovijed, čovjek je sankcioniran: „Zato ga Jahve, Bog, istjera iz vrta edenskoga da obrađuje zemlju iz koje je uzet.”²¹⁰ Ovakav prikaz vrta i zbivanja u njemu utjecat će na percepciju vrta u kasnijim povijesnim razdobljima, ali i na odnos čovjeka prema prirodi. Naime, na temelju navedenog biblijskog prikaza u kojem je Bog Stvaratelj prirode znatan vremenski period se zadržalo njezino shvaćanje kao nečeg sakralnog jer dolazi od Boga. Preispitivanjem čovjekova smisla i njegovom ulogom, pod utjecajem novih filozofskih misli, od humanizma nadalje ta će se percepcija promijeniti.

²⁰⁷ Usporedi: Slika 31. Milengrad ili Zajezda, slika 18. Maruševac, slika 41. Vrbovec, slika 42. Rakovec i slika 43. kuća u Varaždinu

²⁰⁸ Vidi: *Biblija*, Knjiga Postanka, I, 2: 8-9

²⁰⁹ Ibidem, I, 2: 15.

²¹⁰ Ibidem, I, 3: 23.

Uređeni vrtovi u neposrednoj blizini rezidencija ili drugih stambenih objekata datiraju iz perioda antike. Rimljani su prepoznali važnost vrtova kao mjesta rekreacije, opservacije i relaksacije pa su ih formirali u blizini svojih vila. Također, postojali su i javni, gradski vrtovi koji su imali istu funkciju. Srednjovjekovni vrtovi najčešće su nastajali unutar samostanskih kompleksa ili utvrda. Premda su bili idealizirani i usko povezani s religijom, tj. božanskim edenskim vrtom, i još uvijek imali prvenstveno utilitarnu svrhu, dobili su novu funkciju – iskorištavali su se u medicinske svrhe. Naime, *herbularius* je bio vrt u kojem su se uzgajale različite vrste bilja koje su služile za liječenje bolesnika.²¹¹ Zahvaljujući križarskim ratovima i uspostavljanjem sve češćih prometnih i trgovačkih veza između Europe te Bliskog i Dalekog istoka, putnici su donijeli sjemenje do tada nepoznatog cvijeća: tulipana, zumbula, ljiljana, mimoza i dr.²¹² Kultivacija ukrasnih biljaka proširila se vrlo brzo pa su se razvili vrtovi ljubavi te vrtovi za zabavu tijekom kasnog srednjeg vijeka.

Renesansa se otvorila prema prirodi i u punoj povezanosti s njom oblikovali su se vrtovi koji su potvrđivali čovjekovu volju i snagu njegove kreativnosti.²¹³ Diljem talijanskih gradova, uz raskošne vile u urbaniziranim i ruralnim sredinama, nastajali su raskošni vrtovi sa dekorativnim zelenilom, i skulpturama u centralnom dijelu, čija je primarna funkcija bila pružiti vrhunski estetski užitek i relaksaciju njegovim korisnicima. Po uzoru na njih, nastajali su vrtovi diljem Srednje i Zapadne Europe. Vrlo važna promjena dogodila se u izgledu – vrtovi su bili prostorno sistematizirani i organizirani prema načelima ravnoteže, simetrije i arhitektonskog geometrizma.²¹⁴

Završetkom Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.) i potpisivanjem Vestfalskog mira, uslijedilo je razdoblje političke stabilizacije koje je rezultiralo nadmetanjem na društvenom i kulturološkom planu između moćnika Zapadne i Srednje Europe.²¹⁵ Pejzažna arhitektura bila je jedna od mnogobrojnih domena na kojima su se vodila natjecanja. Rezultat je bilo stvaranje veličanstvenih vrtova, uz rezidencije, tijekom 17. i 18. stoljeća. Kreirani po načelima baroka i rokoka reflektirali su ekonomski i kulturni kapital svojih vlasnika. Pored impozantnih primjera pejzažne arhitekture, odnosno disciplinirane prirode u obliku vrtova, nastala su relevantna teorijska djela koja su sadržavala ključne kriterije za dizajniranje, ali i upute s elementarnim čimbenicima, koje svaki vrt mora imati. Antoine Joseph Dezallier d'Argenville

²¹¹ Ehrenfried Kluckert, *European Garden Design: from classical antiquity to the present day*. (Cologne: Könemann, 2005.)

²¹² Bruno Milić, „Vrtovi srednjeg vijeka.“ u: *Prostor*, Vol. 2 (1994.), Br. 1-2, str. 101.

²¹³ Bruno Milić, „Vrtovi rane i visoke renesanse.“ u: *Prostor*, Vol. 3 (1995.), Br.1 (9), str. 126.

²¹⁴ Ibidem, 126.

²¹⁵ Dušan Ogrin, *The World Heritage of Gardens*. (London: Thames and Hudson, 1993.): 279.

napisao je djelo *La Théorie et la Pratique du Jardinage* u kojem je identificirao fundamentalne sastavnice vrta i problematizirao kako se pravilno u praksi baviti vrtlarenjem. Upravo je ono postalo nezaobilazna literatura mnogobrojnih *dizajnera* vrtova.

Uređenje vrtova u stilu stroge geometriziranosti napustilo se tijekom 19. stoljeća. Naglasak je bio na *prirodnom* i *slobodnijem* izgledu vrtova pa i javnih parkova. Cilj je bio iskazati njihovu usklađenost s prirodom i multifunkcionalnost.

Europsko visoko vrtlarstvo započeto je s talijanskom renesansom i nastavljeno u baroku sve do kraja dominacije plemstva u 18. stoljeću. Tada je postiglo umjetničke vrhunce, a glavna odlika je premještanje težišta s oponašanja prirode na njezino korištenje kao materije jednog umjetničkog pravca.²¹⁶ Osnovna karakteristika te aristokratske konstrukcije „jest dosljedno geometrijsko ili po Razumu pravilno preoblikovanje svih prirodnih dijelova vrta – nadasve prostora biljaka i voda te s dodatkom toliko drugih materijala i umjetnina, arhitektonskih i kiparskih, kakvih u hortikulturi nikada poslije nije bilo.“²¹⁷ Rezidencije, poput dvoraca i vila, s pripadajućim vrtovima, činile su impresivnu cjelinu koja je reflektirala filozofske i umjetničke svjetonazore, ali i ekonomsku moć njihovih vlasnika.

Vodeća sila u dizajniranju vrtova, a samim time i krajolika uz rezidencije, bila je Francuska od sredine 17. pa do sredine 18. stoljeća. Tijekom vladavine Kralja Sunca, Luja XIV., nastali su najpoznatiji vrtovi uz rezidenciju Versailles. André Le Nôtre, najznačajniji arhitekt vrtova, bio je zaslužan za njihov spektakularan izgled. *Jardin à la française* postavio je standarde koje su imitirali ostali europski arhitekti. Nerijetko, u pokušaju da se nadmaši uzor nastali su mnogobrojni impozantni vrtovi koji i danas plijene pozornost promatrača.

Versailles koji je bio smatran najprovokativnijim predstavljanjem kraljevske raskoši, bio je tipičan primjer vrta, odnosno parka, dizajniranog da impresionira publiku.²¹⁸ Francuski kulturni primat bio je na snazi od Engleske do Rusije, i od Švedske do Napulja.²¹⁹ Trend podizanja *malih Versaillesa* postao je karakteristikom plemstva diljem Europe. Habsburška Monarhije nije bila izuzetak. Štoviše, na području austrijskih zemalja najpoznatiji vrtovi nastali su uz dvorac Belvedere i Schönbrunn. Plemstvo, po uzoru na zapadnoeuropsko, na

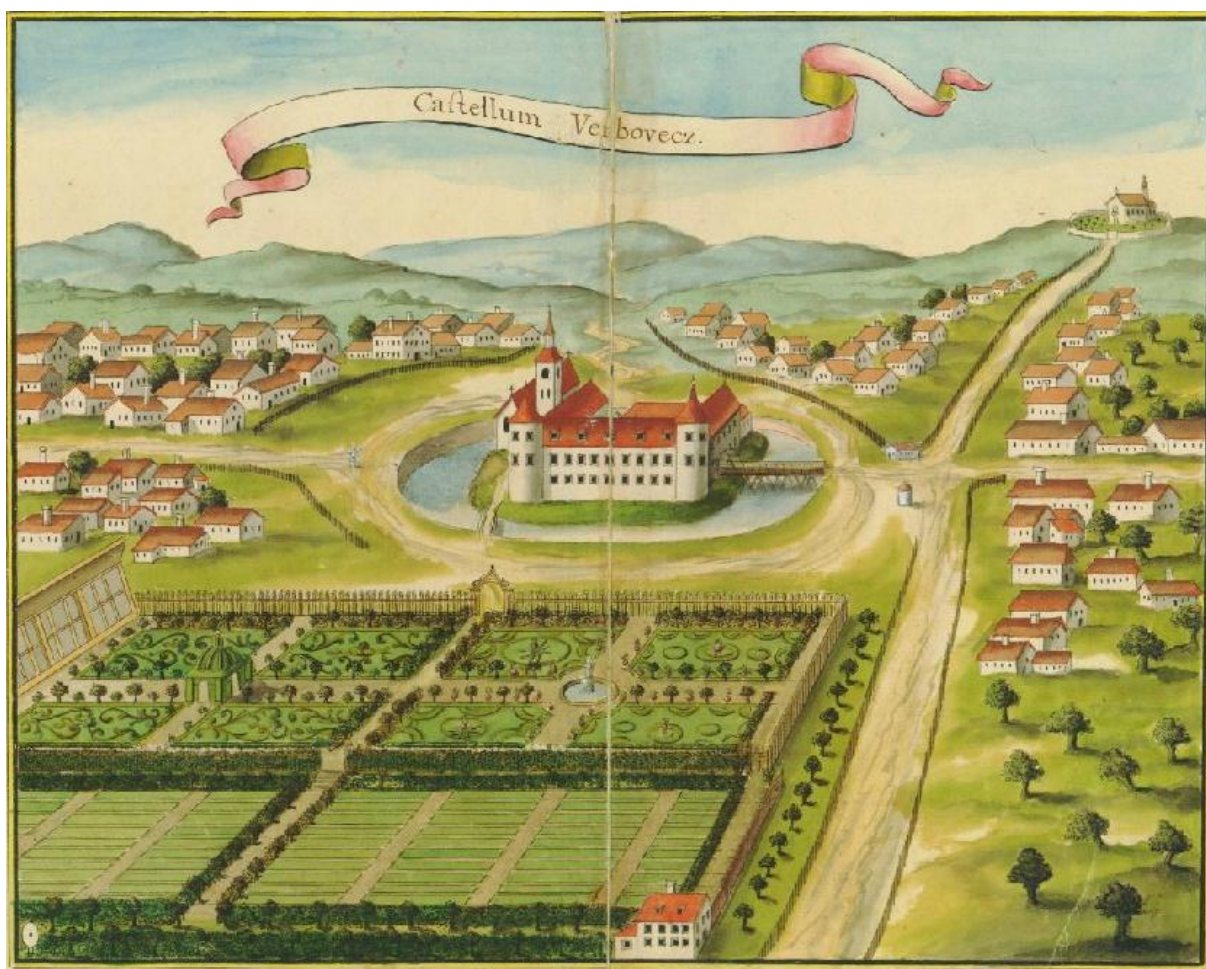
²¹⁶ Nikola Visković, *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj botanici*. (Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2001.): 560.

²¹⁷ Ibidem, 560.

²¹⁸ Warnke, *Political Landscape – The Art History of Nature*: 76.

²¹⁹ Fernand Braudel, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od 15. do 18. stoljeća. Vrijeme svijeta*, sv.3. (Zagreb: August Cesarec, 1992.): 71.

svojim posjedima podizalo je impozantne stambene objekte s pripadajućim vrtovima. Zahvaljući očuvanim slikama posjeda iz *Statusa familiae Patachich*, imamo dokaze da je postojeći trend bio zastupljen na prostoru Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva. Slika vrtova na vrbovečkom posjedu primjer je vrhunskog estetskog prikaza i doživljaja kultiviranog krajolika. Disciplinirana priroda reflektira se na pravilnim i geometriziranim vrtnim površinama koje su u svojem izgledu sadržavale svjetonazore i umjetničke trendove baroka i rokoka.

Slika 41. Vrbovec – Primjer raskošno uređenog vrta²²⁰

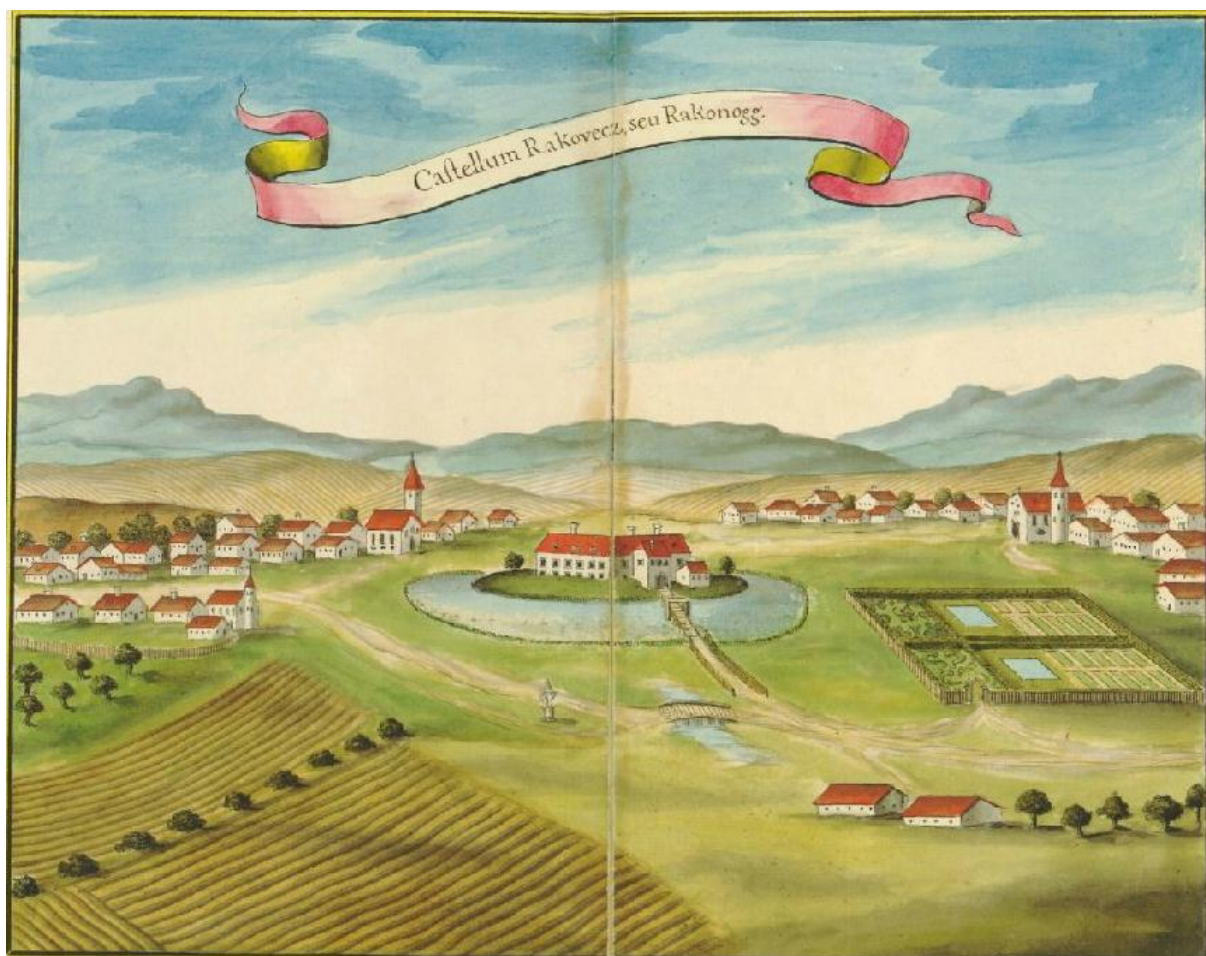
²²⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 84-85.

„Bio je to za ondašnje doba suvremeno oblikovan vrt s brojnim vrtno-arhitektonskim i vrtno-ukrasnim elementima (staklenik, ograda, paviljon, fontana, šetnice natkrivene odrinama, šišane živice, drvored, cvjetnjaci i dr.).“²²¹ Dekorativno bilje koje jasno dolazi do izražaja na slici posjeda Vrbovec potvrda je kako je bila zastupljena sadnja vrsta čija funkcija nije bila dobivanje produkata koji su se koristili u prehrambene svrhe. Dakle, pored slikovnih prikaza kulturnih krajolika gdje su obrađene površine i vegetacija (npr. vinova loza) bile u službi iskorištavanja dobara za proizvodnju, imamo primjer prikazanog krajolika u funkciji estetskog i osjetilnog užitka.

No, najznačajnija je simbolička vrijednost prikazanog krajolika na vrbovečkom posjedu. Aleksandar Patačić, inicijator nastanka djela *Status familiae Patachich* te slikovnih prikaza, bio je vlasnik Vrbovca i Rakovca. Logično je da imanja osobe koje je bila financijski pokrovitelj umjetnika koji ih je slikao budu prikazana najljepše i najraskošnije. Što zbog toga da se iskaže određen znak zahvalnosti, što zbog naglašavanja društvene i gospodarske moći vlasnika. Pritom ne treba eliminirati mogućnost da je upravo Aleksandar Patačić zahtijevao da njegovi posjedi, na kojima je najviše boravio, budu reprezentacija njegova ekonomskog i socijalnog kapitala. Bez obzira radilo se o volji naručitelja, izvršitelja (slikara) ili odrazu postojećeg stanja, prikazani krajolik reprezentira visoku društvenu poziciju vlasnika te kulturnog kapitala koji je posjedovao kao pripadnik moćne obitelji. Ujedno, svojim komponentama (geometriziranost površina, pravilan niz elemenata,...) reflektira barokne svjetonazore.

Rakovec, drugi je primjer posjeda na kojem su uočljivi bogato uređeni vrtovi sa svim njihovim funkcijama – estetskim, funkcionalnim i rekreacijskim.

²²¹ Bojana i Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji – od Zagreba do Iloka*. (Zagreb: Šćitaroci, 1998.): 338.

Slika 42. Rakovec – Primjer uredenog vrta²²²

Paralela u simboličkoj percepciji prikazanog krajolika može se povući s vrbovečkim posjedom. Dakle, ponovno je reprezentirana moć vlasnika. Impozantna rezidencija s jednako raskošnim urednim vrtom ogledalo je njezina gospodara. Osim toga, na primjeru urednih vrtova na slikama posjeda Vrbovec i Rakovec izražene su ranonovovjekovne percepcije prirode. Ona je harmonična, lijepa i uravnotežena. Uz to čovjekovo je remek-djelo, tj. ono što on može *stvoriti* iz divlje prirode podčinjavanjem i kontrolom.

Naslikani vrtovi svjedoče o odnosu čovjeka i prirode koji se reflektira kroz kooperaciju s prirodom (sadnja i uzgoj korisnih produkata), njenom opservacijom i/ili relaksacijom. Čovjek dominira prirodom. Eksploatira je i kultivira na način da ne bude divlja. Ispunjava Bogom povjerenu zadaću nakon progona iz edenskog vrta – obrađuje zemlju.

²²² Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 86-87.

Slika 34. Kuća u Varaždinu – Primjer uređenog vrta uz stambeni objekt u gradskoj sredini²²³

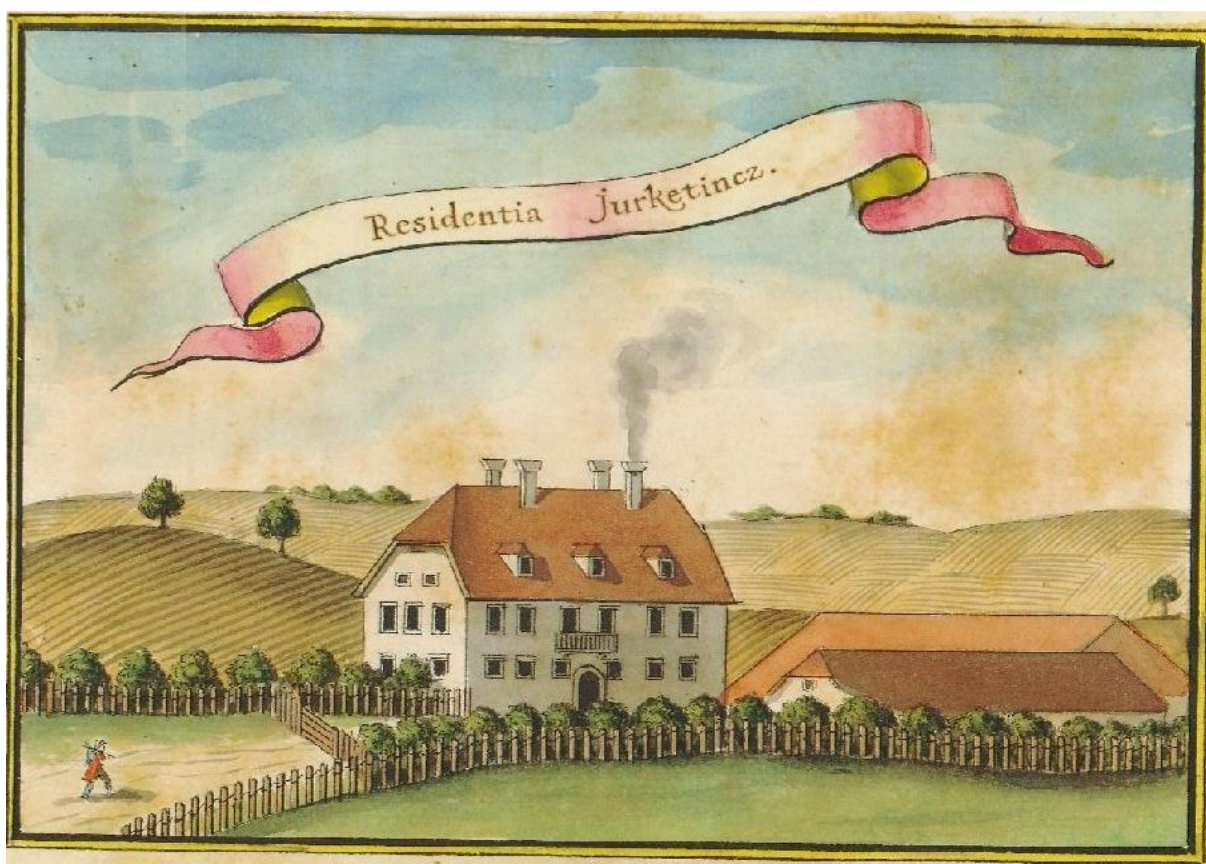
Za razliku od uređenih vrtova na vrbovečkom i rakovečkom posjedu, vrt koji se nalazi uz rezidenciju u Varaždinu egzemplar je vrta u gradskoj sredini. Zbog ograničenog gradskog areala vrt uz kuću u Varaždinu rasprostire se na znatno manjoj površini od onih na posjedu Vrbovec i Rakovec. Također, sadrži puno manje elemenata – u vidu fontana, vodenih površina i dr.

Pravilno oblikovan, harmoničan i uravnotežen upućuje da je plemstvo ponekad i u produžetku svojih gradskih rezidencija imalo *male zelene površine*. Funkcije takvog vrta prvenstveno su bile estetskog, rekreacijskog i relaksacijskog karaktera. Dakle, vlasnicima je služio za kratke šetnje ili za uživanje u pogledu na zasađene biljke.

²²³ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 99.

5. 4. Čovjek u krajoliku

Dva slikovna prikaza, preciznije posjeda Jurketinec (slika 44.) i Novog Mesta (slika 45.), iz *Statusa familiae Patachich* svojevrsna su iznimka jer je na njima naslikan čovjek. Svojim simplificiranim prikazom jedva se primjećuje u krajoliku. Razlozi su tome višestruki. Prvo, naglasak prikaza je na rezidencijama i krajoliku posjeda koji ih okružuje. Drugo, važnije je bilo prikazati kako se prostor iskorištava – u stambene, poljoprivredne i/ili estetske svrhe. Treće, bitnije je bilo neposredno reprezentirati snagu i moć obitelji Patačić negoli prikazati ljude koji borave na određenim posjedima ili se bave određenim aktivnostima. Usprkos tome, autor ili autori slika posvetili su minimalan prostor čovjeku.

Slika 44. Jurketinec – Primjer prikaza čovjeka u krajoliku²²⁴

Slika 44. posjeda Jurketinec u lijevom donjem kutu prikazuje čovjeka koji hoda prema rezidenciji i gospodarskim objektima. Za razliku od nje, prikazani čovjek na posjedu Novo Mesto svojim hodanjem udaljava se od rezidencije.

²²⁴ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 55.

Slika 45. Novo Mesto – Primjer prikazanog čovjeka na posjedu²²⁵

U oba primjera čovjek je minoran u komparaciji s ostalim naslikanim elementima (stambenim i gospodarskim objektima, vegetacijom i poljoprivrednim površinama). S obzirom na to da je naglasak, kako je već nekoliko puta navedeno u tekstu, na prikazivanju stambenog objekta, koji je nerijetko centralni dio slike, i krajolika koji ga okružuje, razumljivo je zašto slikar daje čovjeku malo mjesta na svom remek-djelu.

Kulturni krajolik formira se pod utjecajem čovjeka. Prikazani krajolici, iako naslikani, produkt su čovjekove intervencije – eksploatacije, kultiviranja ili uljepšavanja prostora.

²²⁵ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 67.

5. 5. (Ne)Postojanje životinja na prikazima u *Statusu familiae Patachich*

Dosadašnje slike posjeda, odnosno rezidencija s njihovim okolišem, prikazivale su tipove vegetacije, načine iskorištavanja površina te djelatnosti koje su bile specifične na određenom području. Da je dominantna bila poljodjelska djelatnost, svjedoče brojne prikazane oranice. Intrigantno je da pritom nisu prikazane životinje kako pomažu u obrađivanju zemlje ili koriste poljoprivredne površine primjerice za ispašu. Pitanje koje se nameće jest je li bilo razvijeno stočarstvo na posjedima obitelji Patačić. Direktno, na temelju slika, ne može se dati odgovor na to pitanje. No, validno je konstatirati da su se podložnici na imanjima obitelji Patačić ipak bavili i stočarskim aktivnostima. Argument tome svakako je velik broj prikazanih oranica, koje su služile za uzgoj brojnih kultura, a čiji produkti su se koristili za prodaju i/ili prehranjivanje domaćih životinja.

Ipak, na temelju podataka sadržanih u *Popisu plemićkih posjeda prije regulacije županija* koji se nalaze u fondu 4 u Hrvatskom državnom arhivu,²²⁶ može se utvrditi da je stočarstvo bilo važna djelatnost na imanjima obitelji Patačić. Za primjer izdvojila sam podatke za Vrbovec i Rakovec iz 1750. godine.

²²⁶ Vidi: HR-HDA-4: Sabor Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije: *Popisi plemićkih posjeda prije regulacije županija*.

Tablica 4. Broj životinja na posjedu Vrbovec i Rakovec s pripadajućim selima 1750. godine²²⁷

Ime sela	Zaprežna stoka	Krave muzare	Konji	Kobile	Ždrjebad do 3 god.	Junci i junice do 3 god.	Svinje	Ovce i janjad	Košnice	Mule i magarci
Poljana	97	46	47	54	3	41	453	0	33	0
Prilesje	9	7	6	10	4	14	80	0	0	0
Krkač	7	8	4	4	0	1	33	0	9	0
Gaj	6	8	9	1	4	55	0	0	0	0
Vrbovec	55	59	59	61	3	32	296	0	7	0
Cerje	0	3	6	2	0	1	14	0	2	0
Celine	11	10	6	8	4	12	45	0	0	0
Pavlovec	1	0	4	7	1	1	22	0	2	0
Luka	14	13	4	17	1	9	161	0	12	0
Brčevac	4	10	14	10	2	2	95	0	1	0
Brezani	2	2	0	6	1	1	11	0	0	0
Rakovec	3	6	0	9	1	3	33	0	2	0
Valetić	6	0	2	0	0	0	0	3	0	0
Polonje	2	3	0	3	0	2	3	0	1	0
Dvorišće	6	14	3	10	1	12	42	0	3	0
Hruškovec	0	3	0	3	0	6	9	0	0	0
Samoborci	3	5	6	5	0	2	16	0	0	0
Radoišće	9	8	1	6	1	5	62	0	0	0
Hudovo	1	1	0	4	0	1	18	10	1	0
Baničevac	6	11	9	8	1	9	32	0	5	0
Mlaka	1	2	0	7	0	1	20	0	1	0
Kusanovec	5	2	3	6	0	6	26	0	6	0
Peskovec	5	18	13	35	5	11	126	0	5	0
Lonjica	19	25	9	32	3	15	135	0	0	0
Salnik	4	10	6	5	0	5	48	12	0	0
Rakovec	5	2	0	3	1	3	8	0	0	0
Dropčevac	1	2	0	5	0	1	18	0	3	0
UKUPNO:	282	278	211	321	36	251	1806	25	93	0

²²⁷ HDA, Fond IV. Popis plemićkih posjeda prije regulacije županija: Kutija I, Fascikl 2, br. 8: Verbovecz et Rakovecz

Prema podacima iz *Tablice 4.* koja sadrži podatke o broju popisanih životinja na posjedima Vrbovec i Rakovec s pripadajućim selima 1750. godine, proizlazi da je bila zastupljena zaprežna stoka, krave muzare, konji, kobile, ždrjebad do 3. godine, junci i junice do 3. godine, svinje, ovce i janjad, pčele, a da nije bilo mula i magaraca. U Poljani (97), Vrbovcu (55) i Lonjici (19) bio je najveći broj zaprežne stoke, a u Cerju i Hruškovcu je uopće nije bilo u vrijeme popisivanja. Krava muzara najviše je bilo u Vrbovcu (59), Poljani (46) i Lonjici (25), a u Valetiću niti jedna. Konji nisu bili zastupljeni u svim popisanim selima pa ih tako uopće nije bilo u Brezanimu, Rakovcu, Polonju, Hruškovcu, Hudovu, Mlaki i Dropčevcu. Najviše konja bilo je u Vrbovcu (59), Poljani (47) i Brčevcu (14). Kobila je bilo neznatno više nego konja pa ih je najveći broj bio u Vrbovcu (61), Poljani (54) i Peskovcu (35) dok ih u Valetiću nije bilo. Ždrjebadi do 3 godine bilo je prilično malo pa je selo s najvećim brojem bio Peskovec (5), a u Krkaču, Cerju, Valetiću, Polonju, Hruškovcu, Samoborcima, Hudovu, Mlaki, Kusanovcu, Salniku i Dropčevcu ih nije bilo. Gaj (55), Poljana (41) i Vrbovec (32) imali su najveći broj junaca i junica do 3 godine. Po broju stoke na posjedima Vrbovec i Rakovec prednjače svinje 1750. godine. Sveukupno ih je bilo 1806 od čega najviše u Poljani (453), Vrbovcu (296) i Luki (161). Dva sela, Gaj i Valetić, nisu posjedovala svinje. Ovce i janjad imali su stanovnici triju sela – Salnika (12), Hudova (10) i Valetića (3). Što se tiče košnica, najviše ih je bilo u Poljani (33), Luki (12) i Vrbovcu (7). Mula i magaraca nije bilo na području navedenih sela.²²⁸ U konačnici, može se zaključiti da je najbogatije mjesto sa stokom bio Vrbovec, a nakon njega slijede Poljana i Lonjica. S druge strane, selo Valetić vrlo često je navedeno u kategorijama bez dobara ili njihovim zanemarivim brojem.

Dakle, prema *Popisu* iz 1750. godine na posjedima Vrbovec i Rakovec s pripadajućim selima bilo je najviše svinja što svjedoči o razvijenom svinjogojstvu na tom području. Budući da nakon svinja ima najviše kobila i zaprežne stoke, ponovno se potvrđuje činjenica da je na posjedima obitelji Patačić bilo razvijeno poljodjelstvo.

Ipak, postoji primjer životinje, čija svrha nije bila obrađivanje zemlje, u djelu *Status familiae Patachich.*

²²⁸ Vidjeti detaljnije podatke sadržane u *Tablici 4. Broj životinja na posjedu Vrbovec i Rakovec s pripadajućim selima 1750. godine.*

Slika 46. Kaštel – Primjer prikaza ptice na jednom od dimnjaka²²⁹

Slika rezidencije i dobra Kaštel unikatan je primjer prikaza životinje u *Statusu familiae Patachich*. Poprilično neprimjetna, opaža se tek nakon pomnog proučavanja svakog naslikanog elementa. Na jednom od dimnjaka stambenog objekta u Kaštelu prikazana je ptica koja svojim simplificiranim izgledom asocira na rodu. Unatoč neadekvatnom znanju i nekompetetnosti na području povijesti umjetnosti, sklona sam mišljenju kako u ovom slučaju nije riječ o pogreški umjetnika koji je slikao.

Koji su motivi prikazivanja ptice, teško je odgonetnuti. Je li umjetnik njezinom nazočnošću htio dodatno naglasiti estetiku krajolika na slici ili kad je boravio na posjedu Kaštel, i slikao ga, ptica zaista u nekom trenutku bila na vrhu jednog dimnjaka ostaje neriješena dilema.

²²⁹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 21.

5. 6. Čovjekov negativan utjecaj na krajolik – onečišćenje zraka

Možda se čini nevjerojatnim, ali prikazi posjeda i njihovih krajolika iz *Statusa familiae Patachich* sadrže elemente negativnog čovjekova utjecaja na okoliš. Kako? Vrlo jednostavno – na slikama imanja Jurketinec (slika 44.) i Orehovica (slika 47.) jasno je vidljiv dim koji iz dimnjaka odlazi u atmosferu. Naravno da se naslikani sivi dim može percepirati samo kao konstrukt slikara i njegova volja da upotpuni prostor novim elementom, ali ne treba zapostaviti njegovu simboličku vrijednost. Premda je grijanje neophodno i pripada čovjekovim potrebama nužnim za opstanak, ne može se ignorirati da se njime zagađuje okoliš. Konkretno, u ova dva slučaja, onečišćuje se zrak izgaranjem drva ili nekih drugih materijala. Količina energije i negativnih produkata oslobođenih u atmosferu na taj način znatno je manje štetna od onih iz obrtničkih postrojenja. No, promatrano u periodu dugog trajanja, onečišćenje utječe na krajolik i uzrokuje njegovu promjenu.

Slika 47. Orehovica – Primjer dimnjaka koji onečišćuje zrak²³⁰

²³⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 15

6. KOMPARACIJA KULTURNIH KRAJOLIKA HRVATSKO-SLAVONSKOG KRALJEVSTVA S KRAJOLICIMA MLETAČKE DALMACIJE I DUBROVAČKE REPUBLIKE

Analizom prikaza kulturnih krajolika na posjedima obitelji Patačić utvrđeno je da su krajolici imali uporabnu i estetsku funkciju. Većina prikazanih bila je rezultat poljoprivrednih aktivnosti koje su bile dominantna djelatnost na području Varaždinske, Zagrebačke i Križevačke županije. Dvije nekretnine – kuće u Zagrebu i Varaždinu bile su jedini objekti smješteni u gradskim središtima pa je sukladno tome krajolik koji ih je okruživao bio različit od ostalih. Da bi se moglo odgovoriti na pitanja je li plemstvo mijenjalo krajolike uz svoje posjede te u kojoj mjeri je utjecalo na određene krajolike u svojoj domeni, potrebno je komparirati situaciju s ostalim područjima gdje je živjela staleška elita. Budući da nema saznanja o egzistenciji djela poput *Statusa familiae Patachich*, koji bi prikazivali plemićke rezidencije u 18. stoljeću, na prostoru Mletačke Dalmacije i Dubrovačke Republike, sličnosti i razlike biti će navedene na temelju komparacije prikaza u *Statusu familiae Patachich* sa slikama palače Garagnin u Trogiru, iz doktorske disertacije Fani Celio Cega *Svakidašnji život grada Trogira od sredine 18. do sredine 19. stoljeća*,²³¹ te palače Sorkočević iz djela *Barokne palače u Dubrovniku* Katarine Horvat-Levaj.²³²

Najprije treba se prisjetiti društveno-političkih zbivanja na prostoru Dalmacije i Dubrovnika tijekom ranog novog vijeka. Prostor Dalmacije bio je u mletačkoj sferi utjecaja od 1420. do 1797. godine. U tom periodu Venecija je imala vodeću ulogu u njezinom političkom, društvenom, gospodarskom i kulturnom aspektu života. Svoj utjecaj reflektirala je i na prostornu politiku čiji je bila sukreator. Prijelomne točke u organizaciji prostora bile su krajem 15. i početkom 16. stoljeća kada se pod venecijanskim pokroviteljstvom počinju sve više razvijati naselja uz obalu što je ujedno omogućilo i migriranje stanovništva iz unutrašnjosti prema obalnim dijelovima. Prostor između Trogira, Splita i Klisa bio je ključan dio na kojem se koncentrirao život stanovnika i podizala nova naselja.²³³ Završetkom dugotrajnih ratnih sukoba Venecije i Osmanskog Carstva u 18. stoljeću stvoreni su preduvjeti za društveni razvoj koji se reflektirao u domenama umjetnosti i kulture. Progres je bio najočitiji unutar plemićkog staleža.

²³¹ Fani Celio Cega, *Svakidašnji život grada Trogira od sredine 18. do sredine 19. stoljeća*. (Split, 2005.) (dalje: Celio Cega, *Svakidašnji život grada Trogira*)

²³² Katarina Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*. (Zagreb - Dubrovnik: Institut za povijest umjetnosti, 2001.): 29. (dalje: Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*)

²³³ Ivo Babić, *Prostor između Trogira i Splita*. (Kaštel Novi: Zavičajni muzej Kaštela, 1991.): 124. (dalje: Babić, *Prostor između Trogira i Splita*)

Dubrovačka Republika balansirala je između habsburške, osmanske i mletačke jadranske političke sfere.²³⁴ Visoki gospodarski profit i standard življenja rezultirao je konstrukcijom reprezentativne stambene arhitekture palača i ljetnikovaca u 16. stoljeću.²³⁵ Nova kultura življenja bila je demonstrirana u impozantnoj dekoraciji eksterijera i interijera stambenih objekata. Dubrovnik se prometnuo kao idejno i duhovno središte istočnog Jadrana tijekom 17. stoljeća. Barokna stambena arhitektura Dubrovnika podignuta je na ostacima potresom 1667. godine razorenog srednjovjekovno-renesansnoga grada.²³⁶ Barokni urbanizam rezultirao je planskim podizanjem ulica s koherentnim urbanim prostorom i naglašenim sakralnim građevinama isusovačkog kompleksa koji je ideološki i urbanistički dominirao gradom.²³⁷ Najznačajnija inovacija dubrovačkog baroknog urbanizma bila je uvođenje terasa i vrtova u prostornu organizaciju grada i palača.²³⁸

S obzirom na to da nema relevantnih vizualnih izvora na temelju kojih bi bilo moguće komparirati ladanjske objekte dubrovačkog i plemstva Mletačke Dalmacije s prikazima iz *Statusa familiae Patachich*, odlučila sam analizirati i usporediti gradske rezidencije s pripadajućim krajolicima.

Palača obitelji Garagnin u Trogiru primjer je gradske plemićke rezidencije na području Dalmacije. Nakon što je pokupovala nekretnine oko prvotnog kupljenog dijela, obitelj Garagnin sagradila je novu palaču s gospodarskim dijelovima na temeljima starih kuća koje su bile ruševne, a potom je renovirala stariju palaču koja se naslonila na novu, otvorila do nje prolaze te tako dobila jednu zaokruženu cjelinu kuća u kojoj je stanovala.²³⁹ Novu kuću, pozicioniranu nasuprot gradskih vratiju, započeli su graditi 1763. godine.²⁴⁰

²³⁴ Josip Vrandenčić, Miroslav Bertoša, *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku*. (Zagreb: Leykam International, 2007.): 58. (dalje: Vrandenčić, Bertoša, *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku*)

²³⁵ Ibidem, 44-45.

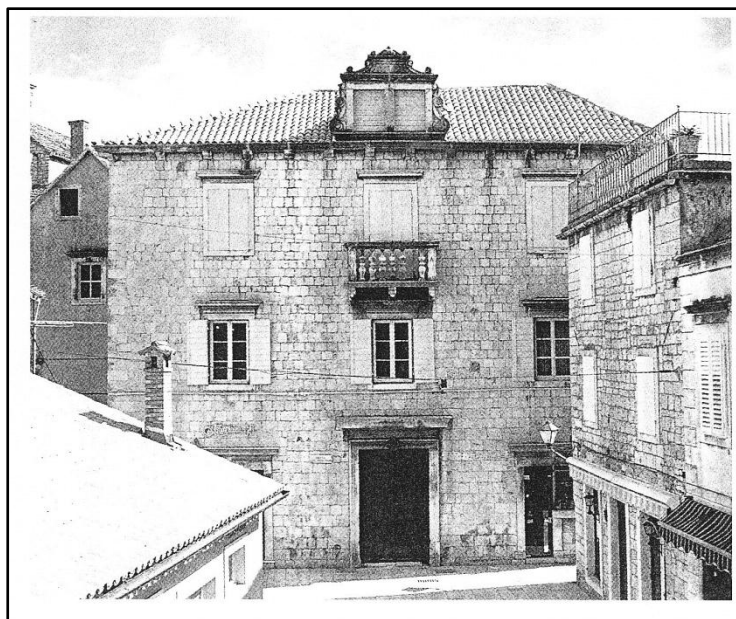
²³⁶ Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku* : 29.

²³⁷ Vrandenčić, Bertoša, *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku*: 60.

²³⁸ Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku* : 36.

²³⁹ Celio Cega, *Svakidašnji život grada Trogira*: 83.

²⁴⁰ Ibidem, 74.

Slika 48. Palača Garagnin – Primjer plemićke rezidencije u Mletačkoj Dalmaciji²⁴¹

Plemićke rezidencije nastale na dalmatinskom prostoru, pored utilitarnih funkcija – obrambenih i stambenih, imale su veliku simboličku vrijednost jer su bile odraz ekonomske moći i statusa plemićkog sloja. Na primjeru palače Garagnin u Trogiru, nastale u drugoj polovici 18. stoljeća, vidljive su temeljne karakteristike dalmatinskih plemićkih rezidencija: tvrdi građevni materijal i gradnja višekatnica zbog ograničenosti prostora u gradskim središtima. Primat gradskih rezidencija u odnosu na ladanjske ekvivalentan je venecijanskom plemstvu. Iako se u Veneciji pojavila ljubav prema ladanju krajem 15. stoljeća, a brojne patricijske obitelji posjedovale kuće okružene zelenilom, odnosno ladanjske rezidencije s bogato dekoriranim vrtovima, na otocima Giudecci i Muranu,²⁴² zbog političkih i društvenih razloga stanovanje u gradu prednjači. Komparacijom s plemićkim rezidencijama u Veneciji u drugoj polovici 18. stoljeća može se konstatirati da plemstvo dalmatinskih gradova podiže svoja stambena zdanja po uzoru na venecijansko, prateći trendove u uređenju eksterijera i interijera. Dakako da su to ipak manje impozantne građevine od venecijanskih što se može tumačiti i manjim gospodarskim potencijalom dalmatinskog plemstva.

²⁴¹ Fotografija palače Garagnin preuzeta je iz: Celio Cega, *Svakidašnji život grada Trogira*: 76.

²⁴² Charles Diehl, *Mletačka Republika*. (Zagreb: Tipex, 2006.): 144.

Gradske rezidencije, odnosno palače patricija i bogatih građanskih obitelji u Dubrovniku bile su simboli statusa te mjesto za život i vođenje posla.²⁴³ Na primjeru palače obitelji Sorkočević (slika 49.) vidljivo je kako su zbog specifičnih prostornih okolnosti, odnosno skučenosti unutar gradskih zidina, stambeni objekti bili građeni uvis na tri ili četiri etaže.

Slika 49. Palača Sorkočević na Držićevoj poljani 3 – Primjer gradske plemićke rezidencije u Dubrovačkoj Republici²⁴⁴

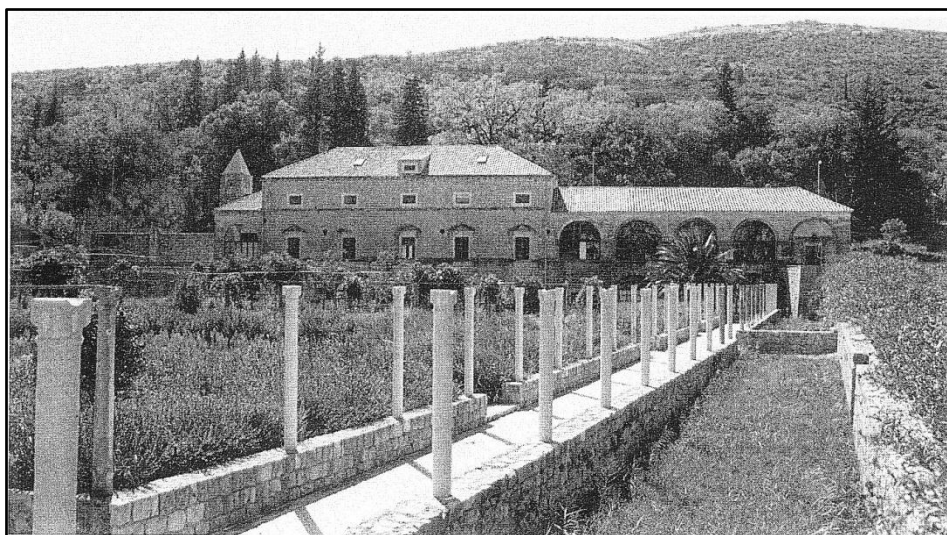
Trokatna palača Sorkočević formirana je u renesansnom i baroknom dobu postupnim spajanjem nekoliko srednjovjekovnih objekata. Njezina vanjšтина s bogato artikuliranim zapadnim i sjevernim pročeljem, izloženim vizurama s katedralnog trga te najistaknutijih gradskih i izvangradskih prostora, čini ju jednim od najmonumentalnijih profanih zdanja baroknog Dubrovnika.²⁴⁵

²⁴³ Robin Harris, *Povijest Dubrovnika*. (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.): 312 (dalje: Harris, *Povijest Dubrovnika*)

²⁴⁴ Fotografija preuzeta iz: Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*

²⁴⁵ Horvat-Levaj, *Barokne palače u Dubrovniku*: 278.

Nastanak brojnih ljetnikovaca u gotičkom, renesansnom i baroknom stilu na području Dubrovačke Republike svjedoči o integraciji Dubrovnika u sredozemni svijet. Konceptija ljetnikovaca kao obitavališta na selu namijenjenog odmoru datira iz antičkih vremena. Veliku pozornost Dubrovčani su posvećivali lokacijama rezidencija u ruralnim područjima jer su morala zadovoljavati dva ključna kriterija: dobru prometnu povezanost s centrom moći i sigurnost od neprijatelja. Pored Cavtata, koji je bio omiljena lokacija za podizanje ruralnih rezidencija dubrovačke vlastele, ljetnikovci su nicali na povoljnim mjestima – na Šipanu, Lopudu i Koločepu; u zaljevima i uvalama kao što su Tršteno, Orašac i Zaton; uzduž obale luka u Rijeci dubrovačkoj i Gružu; na padinama Konavala i na Lapadu, a u unutrašnjosti u Župi i Šumetu.²⁴⁶

Slika 50. Ljetnikovac obitelji Sorkočević u Rijeci dubrovačkoj – Primjer plemićke rezidencije izvan grada u Dubrovačkoj Republici²⁴⁷

Na primjeru ruralne rezidencije obitelji Sorkočević u Rijeci dubrovačkoj (slika 50.) evidentno je da su plemićki stambeni objekti izvan grada bili rasprostranjeni na znatno većoj površini pa nisu bili toliko skućeni i građeni uvis poput gradskih. Za razliku od palača u *srcu* Dubrovačke Republike, čijim je krajolikom dominirao kamen, ruralne su bile okružene morem i/ili vegetacijom. Krajolik uz ljetnikovac obitelji Sorkočević, prema slici 50., bio je obilježen bjelogoričnim drvećem. Njegova primarna funkcija bila je pružanje estetskog i osjetilnog užitka njegovim korisnicima. Usprkos nepovoljnoj zemljanoj podlozi, ljetnikovci

²⁴⁶ Harris, *Povijest Dubrovnika*: 320.

²⁴⁷ Preuzeto iz: Harris, *Povijest Dubrovnika*: 324.

dubrovačkog plemstva sadržavali su vrtove uređene atraktivnim drvećem, raslinjem i ukrasnim biljem.

Analiziranjem i kompariranjem rezidencija obitelji Patačić s plemićkim palačama obitelji Garagnin u Trogiru te obitelji Sorkočević u Dubrovniku, vidljive su sličnosti i razlike odnosa plemstva prema krajoliku na području Hrvatsko-Slavonskog Kraljevstva, Mletačke Dalmacije i Dubrovačke Republike u ranom novom vijeku. S obzirom na to da su rezidencije podignute u posve različitim klimatskim uvjetima, njihov izgled prilagođen je određenim životnim uvjetima i postojećem ekosustavu. Palače u dalmatinskim gradovima i Dubrovniku nastaju na ograničenom prostoru pa su mahom zbog toga višekatnice. Nerijetko, podignute su na srednjovjekovnim temeljima stambenih objekata, a nadograđivanjem ili pregrađivanjem u renesansnom ili baroknom stilu dobivaju svoj konačan izgled. Za razliku od njih, plemićke rezidencije na kontinentu nastaju na većoj površini pa su komotnije i rasprostranjenije na većoj površini. Što se tiče uzora u konstrukciji rezidencija, dalmatinske i dubrovačke slijede talijanske trendove, a kontinentalne francuske i austrijske. Krajolikom koji ih okružuje dominira palača konstruirana od tvrdog građevinskog materijala – kamena na primorskom, a cigle na kontinentalnom arealu. Dok su gradske rezidencije lišene vegetacije, ruralni objekti okruženi su karakterističnim biljem i raslinjem, a u slučaju kontinentalnih rezidencija i obrađenim poljoprivrednim površinama. Krajolik uz plemićke objekte u ruralnim područjima Mletačke Dalmacije i Dubrovačke Republike ima isključivo funkciju pružanja estetskog užitka, a krajolici, prema prikazima u *Statusu familiae Patachich*, imali su pored estetske i uporabnu funkciju.

Temeljna karakteristika rezidencija i krajolika koji ih okružuju, bilo na kontinentu, bilo uz more, bila je simbolička autoreprezentacija ekonomske moći, društvenog statusa i prestiža plemićkog staleža. Kultiviranjem krajolika zapravo je pokazana moć čovjeka da disciplinira, odnosno ukroti divlju prirodu. Dakle, krajolici u vlasništvu plemićkih staleža na svim područjima hrvatskih zemalja tijekom ranog novog vijeka bili su podređeni iskazivanju njihove moći nad ostalim društvenim slojevima i prirodom.

7. DANAŠNJE PERCEPCIJE KRAJOLIKA U DJELU *STATUS FAMILIAE PATACHICH*

„Sve se mijenja, ne može se dva puta ući u jedan te isti tok rijeke, da li je tada ista rijeka i jeste i nije.“²⁴⁸ Grčki filozof Heraklit konstatirao je da se stvari mijenjaju, nastaju i propadaju još na prijelazu iz 6. u 5. stoljeće prije Krista. Priroda je podložna promjenama; najčešće zbog intervencije čovjeka. Također, okoliš se transformira na bolje ili na gore utjecajem prirodnih pojava te djelovanjem životinja i ljudi.

Jesu li kulturni krajolici kakve imamo prikazane u djelu *Status familiae Patachich* prošli kroz promjene i kakve u periodu od skoro tri stoljeća, analizirat ću na primjerima Bežanca, Maruševca, Zajezde, Vinice, Vrbovca i Bisaga. Današnjim fotografijama nekadašnjih posjeda u vlasništvu plemićke obitelji Patačić problematizirat ću (ne)transformaciju krajolika i njihovu valorizaciju kao dio baštine.

²⁴⁸ Heraklit, *Svjedočanstva i fragmenti*. Preveo Niko Majnarić. (Zagreb: Matica hrvatska, 1951.): 48.

7.1. *Nepromijenjen krajolik: Zajezda*

Posjed Zajezda bio je jedan od prvih dobara u vlasništvu obitelji Patačić. Poslije je postao glavna nekretnina plemićke obitelji. Da je bio signifikantan, potvrđuje činjenica da je rod Patačića uvijek uz svoje prezime isticao da potječe *od Zajezde*. Prvi prikazi rezidencija u djelu *Status familiae Patachich* upravo su slike imanja Zajezda.

*Slika 51. Zajezda – današnji ostaci, 1. dio*²⁴⁹

Kostur nekadašnje impozantne barokne rezidencije još uvijek egzistira. Na slikama 51. i 52. vidljiv je današnji izgled rezidencije i njezina krajolika. Trokrilna katnica s potkrovljem u ruševnom je stanju. Oštećenja prouzročena potresom 1984. godine nije moguće sanirati. Kako sam saznala u razgovoru sa stanovnicom tog kraja, temelji rezidencije zbog izrazite nestabilnosti ne dozvoljavaju sanaciju pa je *osuđena* na propast.

²⁴⁹ Fotografirano u Zajezdi, 13. 04. 2013.

*Slika 52. Zajezda – današnji ostaci, 2. dio*²⁵⁰

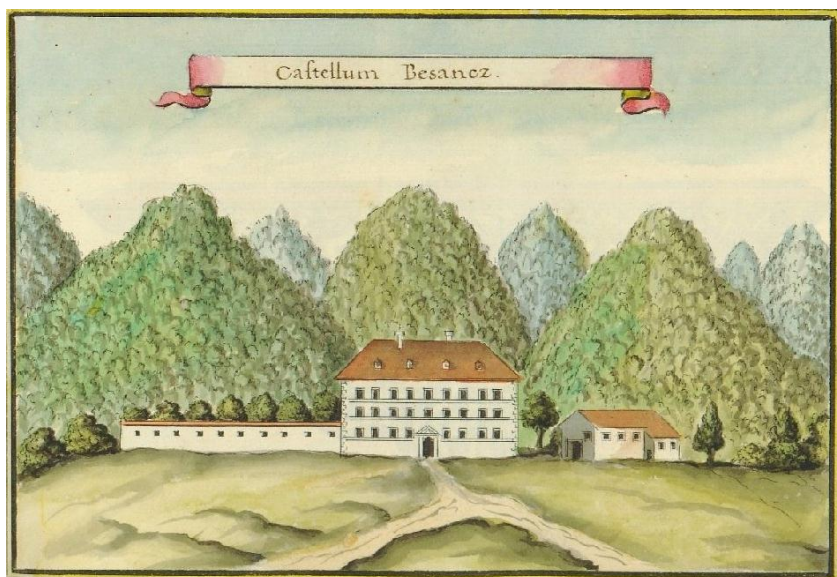
Prema prikazima posjeda Zajezde u *Statusu familiae Patachich* uz rezidenciju nije egzistirao estetski dekoriran vrt, već su njezinu okolinu upotpunjavala stabla. Današnja situacija vrlo je slična. Objekt je okružen drvećem, a vrste koje se mogu prepoznati su: bor i hrast lužnjak.

Intrigantno je da će sudbina Zajezde biti ekvivalentna onoj koju su doživjeli Patačići – nestanak. Možda jedina svjedočanstva o obitavanju plemićke obitelji Patačić na tom području (p)ostanu stabla koja su nekoć svojim zelenilom ispunjavala prostor uokolo rezidencije.

²⁵⁰ Fotografirano u Zajezdi, 13. 04. 2013.

7. 2. Konzervirani krajolici: Bežanec i Maruševac

Da se nekadašnje plemićke rezidencije i krajolici koji ih okružuju znaju valorizirati na adekvatan način, svjedoče primjeri Bežanca i Maruševca. Od trenutka kad su ovjekovječani iz kista slikara u rodoslovnom albumu *Status familiae Patachich*, posjedi su imali mnogo vlasnika koji su gospodarili rezidencijama i krajolikom. Tijekom višestoljetnog perioda postali su prava svjedočanstva bogate povijesti.

*Slika 53. Posjed Bežanec u djelu Status familiae Patachich*²⁵¹

*Slika 54. Bežanec – Današnji hotel-dvorac*²⁵²

²⁵¹ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 57.

Bežanec je danas u funkciji hotela-dvorca. Ujedno je vrhunski primjer jednog od načina prezervacije materijalne baštine. Poput prikaza u *Statusu familiae Patachich* u prvoj polovici 18. stoljeća, brežuljci koji danas okružuju posjed bogati su vegetacijom, odnosno šumskim pokrovom. Pozitivna promjena koja se zbila u krajoliku vidljiva je današnjim posjećivanjem lokacije. Za razliku od situacije u prvoj polovici 18. stoljeća kada, sudeći prema slici 18. prostor ispred glavnog dijela rezidencije nije bio obogaćen vegetacijom, engleski perivoj bogat stablima oplemenjuje ga danas.

Slika 55. Maruševac – Primjer očuvanog plemićkog posjeda²⁵³

Današnji dvorac Vragović – Patačić – Schlippenbach²⁵⁴, tj. Maruševac, izgledom rezidencijalnog objekta i krajolika koji ga okružuje pruža estetski užitak jednako kao i prikazani posjed Maruševac u djelu *Status familiae Patachich*. U *Tablici 3. Temeljne sastavnice kulturnih krajolika u djelu Status familiae Patachich*²⁵⁵ istaknuto je da krajolik čine sljedeći elementi: drveće, uređen vrt, oranice te vodene površine (opkop i jezero). Današnjim posjećivanjem posjeda primjećuje se da rezidenciju okružuje krajolik kojeg je

²⁵² Preuzeto iz: <<http://www.zagrebtv.org/hr/otkrij-zagreb/12-smjestaj/hoteli/tri-zvjezdice/286-dvorac-bezanec>> (2. 05. 2013.)

²⁵³ Fotografirano u Maruševcu, 13. 04. 2013.

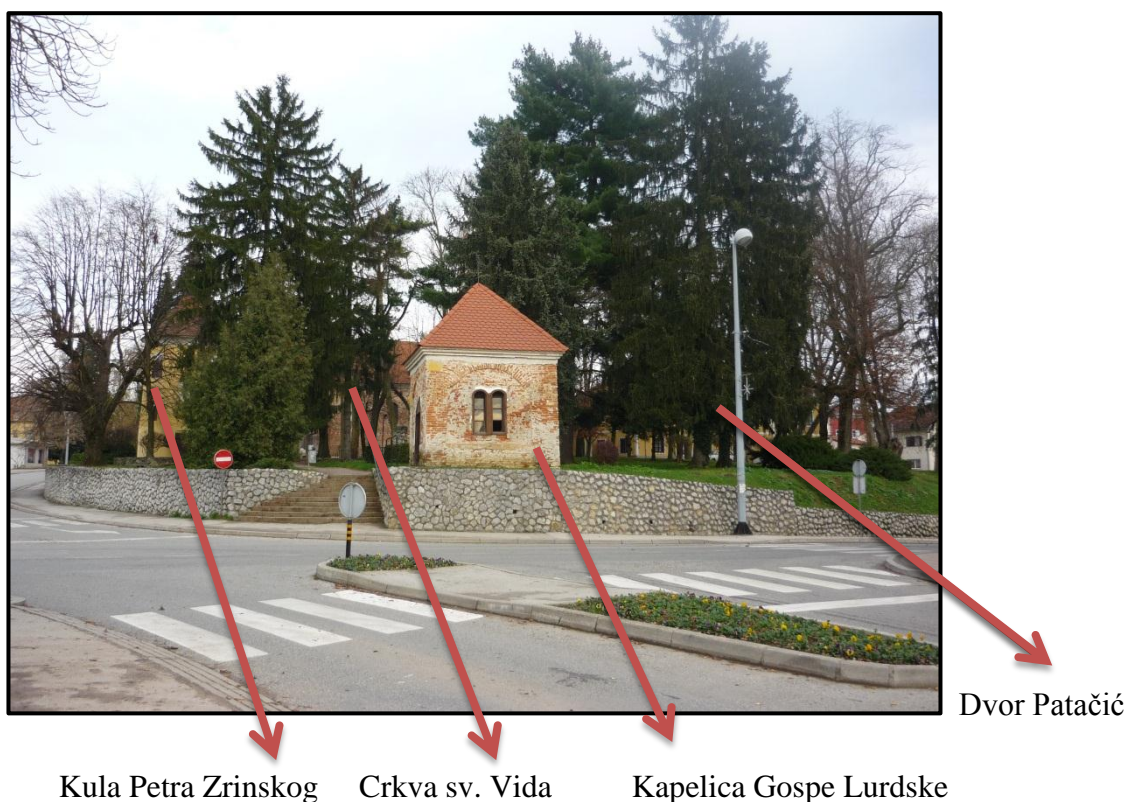
²⁵⁴ Vidi: <www.dvorci.hr/Page.aspx?pageID=181>

²⁵⁵ Vidi: Tablica 3., str. 32

čovjek svojom brigom uspio održati na nivou koji i dalje svojom vizualnošću pruža osjećaj ugone. Također, osjeća se kako se uređeni interijer objekta proteže i na eksterijer. U odnosu na prikaz iz prve polovice 18. stoljeća, evidentne su promjene u krajoliku. Najuočljivija diferencijacija je izostanak vodenih površina. Izuzev fontane, koja je vjerojatno ponekad ispunjena vodom, nisu vidljive vodene površine u okolini. Postojeće drveće i mali uređeni vrt te oranice koje se nalaze u okolini Maruševca, asociraju na one prikazane u rodoslovnom albumu obitelji Patačić. No, malo je vjerojatno da datiraju iz istog perioda.

7. 3. Transformacija kulturnih krajolika: Vrbovec i Vinica

Koliko je krajolik podložan transformaciji, evidentno je na primjeru Vrbovca i Vinice. Čovjekovom intervencijom u periodu više od dva i pol stoljeća, drastičnim promjenama na tim prostorima, krajolik se izmijenio. Ako se komparira krajolik vrbovečkog posjeda plemićke obitelji Patačić iz prikaza u *Statusu familiae Patachich* sa slikama 56., 57. i 58. koje pokazuju postojeći krajolik, uočavaju se diferencijacije u prostornoj domeni, vegetaciji i egzistiranju građevinskih objekata.

Slika 56. Vrbovec – ostaci nekadašnjeg posjeda obitelji Patačić²⁵⁶

Od nekadašnje monumentalne tvrđave sačuvano je nekoliko objekata: jugozapadna kula koja nosi naziv kula Petra Zrinskog u čast hrvatskom banu rođenom u Vrbovcu, dvor Patačić, crkva sv. Vida Mučenika i kapelica Gospe Lurdske. Impozantni kaštel, čiji prikaz iz perioda oko 1740. godine nalazimo u rodoslovnom albumu *Status familiae Patachich*, stradao je prilikom bune seljaštva Križevačke županije 1755. godine. Nakon toga, manji dio kompleksa je renoviran, ali nikada više nije bilo u punom sjaju. No, prostor između očuvanih objekata popunjen je drvećem. U maniri engleskog perivoja stabla poput hrasta lužnjaka (lat. *Quercus*

²⁵⁶ Fotografirano u Vrbovcu, 13. 04. 2013.

robur) i borova (lat. *Pinus sylvestris*) oplemenjuju put od jedne, druge, treće pa do četvrte građevine ispunjene bogatom poviješću.

*Slika 57. Dvor Patačić u Vrbovcu*²⁵⁷

Pored navedenih promjena, u odnosu na slikovni prikaz, uočava se nepostojanje vodenog opkopa uokolo preostalih objekata. Vjerojatno je u određenom trenutku on zatrpan zemljom, a kasnije dodatno kamufliran i slojem asfalta. Sklona sam mišljenju da ta vodena površina i dalje egzistira ispod slojeva asfalta i zemlje. Argument u prilog tome, svakako je i vlaga koja stvara probleme u crkvi.

Najradikalnija transformacija dogodila se na mjestu uredenih vrtova. Na slici 57. pruža se pogled na lokaciju gdje su se prema prikazu u *Statusu familiae Patachich* nalazili vrtovi oblikovani prema principu striktno geometriziranosti i organiziranosti svih elemenata – od biljnih do artificijelnih (staklenik i fontana). Barokno stiliziran krajolik sa zelenim površinama supstituiran je urbaniziranim krajolikom sastavljenim od niza stambenih objekata, konstruiranih od tvrdog građevinskog materijala i prometnice. Čovjekovom intervencijom, krajolik je bitno izmijenjen na način koji je omogućio čovjeku stvaranje dodatnog životnog, preciznije stambenog prostora.

²⁵⁷ Fotografirano u Vrbovcu, 13. 04. 2013.

Slika 57. Današnji izgled dijela Vrbovca na kojem su bili zasadeni impozantni vrtovi prema prikazu u djelu Status familiae Patachich²⁵⁸

Slika 58. Vinica – Kurija Patačić u fazi rekonstrukcije²⁵⁹

²⁵⁸ Ibidem

²⁵⁹ Fotografirano u Vinici, 13. 04. 2013.

Slična situacija evidentna je na nekadašnjem posjedu plemićke obitelji Patačić u Vinici (slika 58.). Doduše, uređenih vrtova na viničkim imanjima nije bilo, ako svoj sud baziramo na prikazima sadržanim u djelu *Status familiae Patachich*. Postojeći rezidencijalni objekt u procesu je renovacije. Okružen je stambenim objektima s tri strane, izuzev prednje ispred koje se pruža pogled na mali gradski trg zasađen čempresima. Vinica je poput Vrbovca primjer transformacije krajolika bogatog prirodnim čimbencima u krajolik podređen čovjekovoj potrebi za stanovanjem. Također, na oba primjera vidljiva je nova razina čovjekova ukroćivanja krajolika, a time i prirode.

Za razliku od krajolika koji svojim današnjim izgledom ne svjedoče o nekadašnjoj prošlosti pod plemićkom vlašću, postojeći rezidencijalni objekti (dvor u Vrbovcu i kurija u Vinici) nositelji su baštine imena velikaške obitelji Patačić. Naime, kad sam u Vinici pitala gdje je lokacija nekadašnjeg posjeda obitelji Patačić, desetogodišnji dječak kao i gospodin starije dobi usmjerili su me u pravcu gdje je kurija Patačić. Situacija je slična i u Vrbovcu. Od djeteta preko čovjeka zrele pa sve do starije dobi, znat će objasniti gdje se nalazi Dvor Patačić (jedan od razloga je i taj što je tamo smještena radijska postaja) i uputiti u pravom smjeru prema materijalnoj baštini. No, ukoliko se nekog od stanovnika upita za informacije o plemićkoj obitelji Patačić ili o njihovom djelovanju na tom području, u većini slučajeva neće se dobiti nikakav odgovor.

7. 4. Pretvaranje kulturnog u prirodni krajolik: Bisag

Prethodni primjeri odabranih posjeda pokazali su kako je čovjekovom intervencijom krajolik promijenjen na štetu prirode, a na korist umjetno dobivenih materijala. Slučaj Bisaga, a i brojnih utvrda, dvoraca te drugih vrsta materijalne baštine primjeri su kako neadekvatnom brigom društva u cjelini propadaju i nestaju svjedočanstva kulturne prošlosti.

Može li jednom kulturni krajolik ponovno postati prirodni? Odgovori su pozitivni i negativni ovisno o aspektu s kojeg razmatramo ovu problematiku. Naime, prestankom čovjekova kultiviranja i održavanja određenog prostora krajolikom i njegovim oblikovanjem ponovno počinje dominirati priroda. Budući da nikada više ne može poprimiti prvobitni izgled kakav je imao u prošlosti, može se tvrditi i da ne može ponovno postati prirodni. Uz to, zauvijek je obilježen čovjekovim utjecajem usprkos tome što priroda pokušava izbrisati tragove njegove intervencije u okolišu.

Djelovanje prirode na nekadašnjem kulturnom krajoliku i njegova transformacija tijekom višegodišnjeg perioda dolazi do izražaja na nekadašnjem posjedu obitelji Patačić u Bisagu.

Slika 60. Bisag u djelu Status familiae Patachich²⁶⁰

²⁶⁰ Pruzeto iz: <http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>, digitalizirana stranica: 67.

Slika 60. koja prikazuje imanje Bisag, u prvoj polovici 18. stoljeća, pokazuje kako njegovim krajolikom dominiraju građevinski objekti – impozantna rezidencija i gospodarske zgrade. U pozadini se uočava šuma, odnosno vegetacija koju čovjek još nije kultivirao prema svojim potrebama.

Danas je grad Bisag ruševina, s ostacima dviju kula i kapele, koja se nalazi u „dvorištu“ jedne od okolnih kuća. Tijekom Drugog svjetskog rata grad Bisag stradao je u požaru. Prema podacima lokalnog stanovništva²⁶¹, saznaje se da su ga partizani spalili nakon što su ustaše napustile grad. Požar, koji je trajao oko dva tjedna, potpuno je uništio Bisag koji nakon toga svakim danom sve više i više propada i nikada nije bio renoviran. Prema podacima lokalnih stanovnika, nalazi se već nekoliko godina u privatnom vlasništvu. Navodno je novi vlasnik namjeravao renovirati grad i u blizini sagraditi turističko-ugostiteljske objekte. No, vjerojatno zbog nedostatka financijskih sredstava još se uvijek nije započelo s radovima. Dio grada koji danas postoji južni je, tj. stražnji dio. Kao što je i vidljivo na slici 61., ruševine su obrasle drvećem i ostalim raslinjem što onemogućava dobar uvid u konstrukciju postojećih elemenata. No, unatoč tome vidljiv je građevni materijal (kamen i cigla) zidina te ostaci žbuke.

Slika 61. Bisag – Ostaci nekadašnje plemićke rezidencije²⁶²

²⁶¹ Zahvaljujem gospodinu Dragutinu i gospođi Slavici Klaus na informaciji.

²⁶² Fotografirano u Bisagu, 13. 04. 2013.

*Slika 62. Bisag – primjer prirode koja ponovno zauzima svoje*²⁶³

U jugoistočnu kulu ne može se ući zbog vegetacije kojom je obrasla. Do kapele sv. Florijana²⁶⁴ vode stepenice, obrasle raslinjem i u *blažem* ruševnom stanju. Vrijednost ostataka kapele značajna je. Naime, u njoj se nalaze freske s prizorima iz Kristova života koje se vide na slici 63. Vidljivo ih je 6 koje su simetrično raspoređene na zidovima. Ispod nekih se nalaze latinski natpisi, vjerojatno koji ih opisuju ili pak prezentiraju Kristove poruke čovjeku. Iako su freske polako počele izbjeljivati i nestajati, još uvijek je vidljivo bogatstvo boja kojim su oslikane. Također, na zidovima su, nakon pozornijeg gledanja, primjetne boje kojima su zidovi bili oslikani – crvena i žuta. Od propadanja freske čuva cigleni strop kapelice koji je bačvastog svoda.

²⁶³ Fotografirano u Bisagu, 13. 04. 2013.

²⁶⁴ T. Đurić, Feletar, D. *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*. (Koprivnica: Ogranak Matice hrvatske): 140.

Slika 63. Kapelica sv. Florijana u Bisagu – ostaci fresaka biblijskih motiva²⁶⁵

Ispod kapelice nalazi se tijelo francuskog grofa Eduarda de Corberona²⁶⁶ kojeg su tamo pokopali Draškovići, jedni od mnogobrojnih vlasnika posjeda u Bisagu. Vrlo je vjerojatno da se za nekoliko godina više neće moći ući do kapelice zbog vegetacije koja obrasta ostatke ruševine.

Bisag je pravi primjer kako se devastacijom nekadašnjih rezidencijalnih objekata stvaraju preduvjeti za djelovanje prirode koja krajolik transformira u formi divlje, neukroćene prirode.

²⁶⁵ Ibidem

²⁶⁶ Eduard de Corberon (Edgarus Corberon de Troissereux), francuski plemić, živio je od 1807. do 1861. godine. Rodio se 1807. godine u Troissereuxu u Francuskoj, a podrijetlom je iz francuske plemićke obitelji. Visoko obrazovanje stječe u Francuskoj, luta po Europi i zalaže se za razvoj prosvjetne službe u mnogim zemljama. Godine 1845. dolazi u Hrvatsku i kupuje dvorac Janiševac. Kao prijatelj obitelji Drašković pristupio preporodu, upoznao se s banom Jelačićem i s njim sudjelovao u vojnim pohodima na Mađarsku i Beč. Izradio projekt za osnivanje modernog Sveučilišta u Zagrebu. Taj rukopis pred smrt predao je varaždinskom tiskaru Platzeru sa željom da se tiska pedeset godina nakon njegove smrti. Prema njegovom prijedlogu, koji je 1850. god. Odbio bečki dvor, bili su Zagrebu predviđeni fakulteti – filozofski i pravni s hrvatskim nastavnim jezikom, medicinski s njemačkim jezikom, dok bi bogoslovni zadržao latinski nastavni jezik. Prema želji, sahranjen u grobnici Draškovića u Bisagu. Njegovi ostaci nalaze se i danas ispod kapelice. Vidi: Đurić, Feletar, *Stari gradovi, dvorci i crkve*, 140-141.

7. 5. (Ne)Valorizacija kulturnih krajolika u današnjem društvu

Na primjerima Zajezde, Bežanca, Maruševca, Vrbovca, Vinice i Bisaga evidentni su načini na koje se (ne)valoriziraju kulturni krajolici kao dio baštine. Oni koji su imali sreću biti pravodobno i adekvatno zaštićeni, uspjeli su manje-više sačuvati svoj nekadašnji izgled. Pritom je presudnu ulogu imalo prepoznavanje njihove estetske i ekonomske vrijednosti.

Plemićka obitelj Patačić, kako se može uvjeriti na temelju pojedinih prikaza posjeda u rodoslovnom albumu *Status familiae Patachich*, ulagala je puno truda i financijskih sredstava u uređivanje krajolika na svojim imanjima. Dakako da je kapital uložen u njih bio znatno manji od onog investiranog u rezidencije. Njihov odnos prema krajoliku uvelike je refleksija francuskih i habsburških uzora, tj. njihove relacije prema krajoliku koja je bila u skladu s baroknim svjetonazorima.

Danas su i dalje arhitektonske građevine nositelji značenjske slojevitosti i visokih simboličkih vrijednosti te prostornog identiteta.²⁶⁷ O (ne)valorizaciji materijalne baštine, koju je u nasljeđe ostavila plemićka obitelj Patačić, ovisilo je zaštićivanje krajolika koji ih okružuju. Kao rezultat čovjekova djelovanja u prostoru i njegova odnosa prema prirodnom okruženju, kulturni krajolik istinski je nepokretno kulturno dobro koje je suočeno s problemom neadekvatnog raspolaganja u današnjem društvu. Nažalost, to potvrđuju brojni primjeri. Premda je Vijeće Europe donijelo *Konvenciju o europskim krajolicima* 2000. godine²⁶⁸, a Hrvatski sabor donio *Zakon o potvrđivanju Konvencije o europskim krajolicima*, 2002. godine²⁶⁹, gdje je istaknuto da će se uspostaviti i provoditi krajobrazne politike koje imaju za cilj zaštitu krajobraza, upravljanje i planiranje jačanjem svijesti građana, njihovim obrazovanjem i obučavanjem te identifikacijom i procjenom samih krajolika, još uvijek se nedovoljno čini na području zaštite krajolika. Situacija se može promijeniti u nadolazećim godinama, većom angažiranošću svih članova društva.

²⁶⁷ Dumbović Bilušić, Obad Šćitaroci, „Kulturni krajolici u Hrvatskoj:“ 266.

²⁶⁸ Vidi: European Landscape Convention < www.cidce.org/pdf/LandscapeConvention.pdf >

²⁶⁹ Vidi: Hrvatski sabor, *Zakon o potvrđivanju konvencije o europskim krajobrazima* <narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/327898.html> (28. 11. 2012.)

8. ZAKLJUČAK

Obitelj Patačić započela je svoj uspon na društvenoj ljestvici u 16. stoljeću. Iskoristivši političku i društvenu situaciju na području Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva, nakon bitke kod Mohača, te pristajući uz Habsburgovce kao nove vladare, članovi roda Patačić postali su cijenjeni akteri koji su se svojim dužnostima isticali u vojničkim, političkim i kleričkim sferama društva. Obavljanje eminentnih funkcija omogućilo im je stjecanje novčanog kapitala, imovine te društvenog i kulturnog prestiža. Lojanost vladarima *kuće austrijske* osigurala im je brojne povlastice i privilegije. Zahvaljujući njima, napredovali su do samog vrha unutar plemićkog društvenog sloja, koji je bio rezerviran za najmoćnije velikaške obitelji.

Rodoslovni album *Status familiae Patachich* iniciranjem grofa Aleksandra Patačića objavljen je u Beču 1740. godine. Sastoji se od teksta na latinskom jeziku u kojem je opisana povijest najznačajnijih članova obitelji te slika imanja, insignija i rodoslovnog stabla. Slikovni prikazi posjeda u vlasništvu obitelji Patačić tijekom ranog novog vijeka dragocjen su izvor za proučavanje okoliša, a posebice njegovih važnih segmenata poput kulturnih krajolika. Problem lažnosti, odnosno stupanj vjernosti slika postavlja niz nedomumica prilikom analiziranja i problematiziranja prikazanih rezidencija, gospodarskih zgrada i krajolika koji ih okružuju. Mogućnosti umjetnikovih manipulacija nad postojećim krajolikom kako bi zadovoljio određene slikarske norme ili naglasio estetske čimbenike krajolika, pridonose stanovitoj rezerviranosti prilikom *iščitavanja* temeljnih komponenti prikazanih krajolika. Unatoč tim eventualnim poteškoćama i netočnostima kod primarne razine, unutarne značenje ili sadržaj, tj. posljednji nivo promatranja slika, reflektira realno stanje na terenu.

(Re)prezentirani kulturni krajolici u djelu *Status familiae Patachich* imaju dvije funkcije: uporabnu i/ili estetsku. Većina slikovnih prikaza, od sveukupno četrdeset i devet, demonstrira da su se površine uz rezidencije eksploatirale u poljoprivredne svrhe. Samo su na nekoliko posjeda prikazane šume koje upućuju da čovjek još nije počeo vršiti drastične intervencije na njihovim površinama kako bi ih mogao koristiti za obavljanje poljodjelskih djelatnosti. Oranice svjedoče o sadnji kultura poput pšenice, ječma i drugih kultura koje su bile karakteristične za područja Varaždinske, Križevačke i Zagrebačke županije gdje su bila smještena imanja u vlasništvu članova obitelji Patačić. Od prikazane vegetacije koja se nalazila u okolini rezidencijalnih i gospodarskih objekata na imanjima, najviše se prepoznaje bjelogorično drveće te nekoliko primjera crnogoričnih stabala. Vinova loza biljka je koju se

može uočiti na nekoliko posjeda. Njezin prikaz potvrđuje da je na manjem broju imanja bila zastupljena vinogradarska djelatnost. Glavni cilj iskorištavanja krajolika u poljoprivredne svrhe bila je proizvodnja hrane koja se koristila za prehranu ljudi, stoke i trgovinu. Estetska funkcija krajolika najviše je dolazila do izražaja na posjedima gdje su bili uređeni vrtovi po uzoru na francuske i/ili austrijske. Organizacija svih elemenata po načelu hijerarhije i stroge geometriziranosti naglašavala je čovjekovu dominantnu ulogu u odnosu na prirodu. Također, vrtovi su svojom dekoracijom odražavali barokne prakse u oblikovanju krajolika. Svojim izgledom pružali su perfektan vizualni i osjetilni doživljaj. Impozantan eksterijer uz veličanstvenu rezidenciju reprezentirao je ekonomsku moć i kulturni kapital obitelji Patačić. Upravo je to naglašavanje snage i veličine, kroz interijer i eksterijer, bila zajednička karakteristika plemstva na području Hrvatsko-slavonskog Kraljevstva, Mletačke Dalmacije i Dubrovačke Republike u periodu ranog novog vijeka, a koja je kulminirala u 18. stoljeću.

Na većini prikazanih posjeda u vlasništvu plemićke obitelji Patačić dogodile su se prostorne i vegetacijske promjene koje su nastale intervencijom čovjeka ili prirode u dugogodišnjem periodu. Uglavnom su to izmjene na štetu nekadašnjih krajolika, a na današnju korist čovjeka. Neadekvatnom brigom za baštinu obitelji Patačić, ali i ostalih plemićkih obitelji, važna svjedočanstva povijesti propadaju ili su već propala. Arhitektonski objekti koji su se uspjeli sačuvati makar i u devastiranoj formi nositelji su nekadašnjeg moćnog imena velikaške obitelji Patačić. Važno je postojeće ostatke rezidencija i okoliš koji ih okružuje zaštititi kako ne bi doživjeli sudbinu jednaku njihovim vlasnicima – *nestanak s lica zemlje*, a jedina svjedočanstva na njih ostali bi prikazi u djelu *Status familiae Patachich*.

9. SUMMARY

This paper tried to explain how one noble family, the Patačići, have *treated* the cultural landscapes on their estates. The concept of cultural landscapes, as properties representing the master-work created by nature or man, is found in European tradition of landscape painting. Observing and analyzing images presented in *Status familiae Patachich*, a work which contains history of significant members of the family and their properties, it is obvious that cultural landscapes were used for agricultural and esthetical purposes. Furthermore, landscapes served as a means of representing social status, economic power and cultural capital. Thus, noble family Patačić demonstrated their wealth and prerogatives. During long period of time, majority of the landscapes surrounding the residencies, on former estates of the family Patačić, changed. Unfortunately, transformation was in most cases negative and made by human intervention. Nowadays, society needs to protect and preserve remaining ones.

Bibliografija

Izvori:

HDA, Fond IV. *Popis plemićkih posjeda prije regulacije županija*

Kutija I, Fascikl 2, br. 8: Verbovecz et Rakovecz

Krčelić, B. A. *Annuae ili historija: 1748. – 1767*. Zagreb: JAZU, 1952.

Patačić, Aleksandar. *Status familiae Patachich sive notia illius universalis honorifica aequae ac utilis ex archivis et documentis authenticis desumpta*. Beč, 1740.

<http://stari.nsk.hr/Bastina/knjige/Status_familiae_Patachich/Status_familiae_Patachich.html>

Literatura:

Adamček, Josip, Kampuš, Ivan. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u 15. i 16. stoljeću*.

Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1976.

Babić, Ivo. *Prostor između Trogira i Splita*. Kaštel Novi: Zavičajni muzej Kaštela, 1991.

Barker, Thomas M. *Army, Aristocracy, Monarchy: Essays on War, Society and Government in Austria 1618-1780*. New York: Columbia University Press for Social Science Monographs, Boulder, 1982.

Biblija: Stari i Novi zavjet. Zagreb: Kršćanska sadašnjost, 2002.

Braudel, Fernand. *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od 15. do 18. stoljeća*.

Strukture svakidašnjice, sv.1. Zagreb: August Cesarec, 1992.

Braudel, Fernand. *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od 15. do 18. stoljeća*.

Vrijeme svijeta, sv. 3. Zagreb: August Cesarec, 1992.

Budak, Neven. *Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.

Burke, Peter. *Očevid – Upotreba slike kao povijesnog dokaza*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2003.

Cega, Celio Fani. *Svakidašnji život grada Trogira od sredine 18. do sredine 19. stoljeća*. Split, 2005.

Cifrić, Ivan. *Okoliš i održivi razvoj – ugroženost okoliša i estetika krajolika*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo: Zavod za sociologiju Filozofskog fakulteta, 2002.

Cifrić, Ivan. *Pojmovnik kulture i okoliša*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti „Baltazar Adam Krčelić“, 2009.

Cifrić, Ivan, Tijana Trako. „Društvo i okoliš u vremenskoj perspektivi. O sociologiji vremena i menadžmentu vremena.“ U: *Sociologija i prostor*, 48 (2010)186 (1): 19-49.

Cifrić, Ivan. *Kultura i okoliš*. Zaprešić: Visoka škola za poslovanje i upravljanje s pravom javnosti „Baltazar Adam Krčelić“, 2012.

Cosgrove, Denis E. *Social Formation and Symbolic Landscape*. Madison: The University of Winsconsin Press, 1998.

Delort, Robert, François Walter. *Povijest europskog okoliša*. Zagreb: Barbat, 2002.

Diehl, Charles. *Mletačka Republika*. Zagreb: Tipex, 2006.

Dumbović, Bilušić Biserka, Mladen Obad Šćitaroci. „Kulturni krajolici u Hrvatskoj – identifikacija i stanje zaštite.“ u: *Prostor* 2 [34] 15 (2007), 260-271.

Đurić, T., Feletar, D. *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*. Koprivnica: Ogranak Matice hrvatske, 1991.

Harris, Robin. *Povijest Dubrovnika*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.

Heraklit. *Svjedočanstva i fragmenti*. Preveo Niko Majnarić. Zagreb: Matica hrvatska, 1951.

- Horvat-Levaj, Katarina. *Barokne palače u Dubrovniku*. Zagreb-Dubrovnik: Institut za povijest umjetnosti, 2001.
- Jaritz, Gerhard. „Nature images – image nature. Visual representations and their function in the late Middle Ages.“ U: *People and nature in historical perspective*. Laszlovszky, József, Péter Szabó, ur. Budapest: Central European University, Department of Medieval Studies & Archeolingua, 2003.: 53-62.
- Jembrih, Alojz. „Tragom kulturne i književne baštine znamenitih pl. Patačića.“ U: *Gazophylacium*, God. IX, br. 1/2, (Zagreb, 2004.) str. 62-97.
- Karbić, Damir. „Plemstvo – definicija, vrste, uloga.“ U: *Povijesni prilozi*, 31 (2006), 31: 11-21.
- Kluckert, Ehrenfried. *European Garden Design: from classical antiquity to the present day*. Cologne: Könemann, 2005.
- Korade, Mijo. „Plemićka obitelj Patačić u hrvatskoj kulturi i znanosti.“ U: *Gazophylacium*, God. IX, br. 1/2, (Zagreb, 2004.) str. 98-107.
- Krajoblik. Sadržajna i metodska podloga. Krajobrazne osnove Hrvatske*. Zagreb: Ministarstvo prostornog uređenja stanovanja; Agronomski fakultet u Zagrebu, 1999.
- Lefebvre, Henri. *The Production of Space*. Oxford: Blackwell, 1991.
- Löw, Martina. „The Constitution of Space. The Structuration of Spaces Through the Simultaneity of Effect and Perception.“ U: *European Journal of Social Theory* 11(1): 25-49.
- Maček, Pavao. „Rod Patačića od Zajeze – pregled rodoslovlja.“ U: *Gazophylacium* 9 (2004.), 1/2: 113-117.

- Maček, Pavao. *Rod Patačića od Zajezde: rodoslovna rasprava*. Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije „Tkalčić“, 2004.
- Marković, Mirko. *Hrvatsko plemstvo, svećenstvo i redovništvo – njihova uloga u političkom, kulturnom i nacionalnom životu Hrvata*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk, 2003.
- Matasović, Josip. „Prilog genealogiji Patačića.“ U: *Narodna starina*, 24 (1930).
- Matić, Tomo. „Rukopisi Aleksandra Patačića“. U: *Rad JAZU* 304 (1955.)
- Milić, Bruno. „Vrtovi srednjeg vijeka.“ U: *Prostor*, Vol.2 (1994.), Br. 1-2: 99-114.
- Milić, Bruno. „Vrtovi rane i visoke renesanse.“ U: *Prostor*, Vol. 3 (1995.), Br. 1 (9): 125-140.
- Mitchell, W. J. T. *Ikonologija. Slika, tekst, ideologija*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2009.
- Mosser, Monique i Georges Teyssot. *The History of Garden Design: the Western Tradition from the Renaissance to the Present Day*. London: Thames and Hudson, 1991.
- Oexle, Otto Gerhard. „Aspekte der Geschichte des Adels im Mittelalter und in der Frühen Neuzeit.“ U: *Europäischer Adel 1750-1950*. Hans-Ulrich Wehler, ur. Gottingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1990.
- Obad Šćitaroci, Bojana i Mladen. *Dvorci i perivoji u Slavoniji – od Zagreba do Iloka*. Zagreb: Šćitaroci, 1998.
- Ogrin, Dušan. *The World Heritage of Gardens*. London: Thames and Hudson, 1993.
- Pageaux, Daniel-Henri. „Od kulturnog imaginarija do imaginarnog,“ U: Dukić, Davor – Blažević, Zrinka – Plejić Poje, Lahorka – Brković, Ivana (prir.) *Kako vidimo strane zemlje*. (Zagreb, 2009.): 125 – 150.
- Pálffy, Géza. *Povijest Mađarske: Ugarska na granici dvaju imperija (1526. - 1711.)*. Samobor: Meridijani, 2010.

Panofsky, Erwin. *Meaning in the visual arts*. London: Penguin Books, 1993.

Panofsky, Erwin. *Umetnost i značenje: ikonološke studije*. Beograd: Nolit, 1975.

Petrić, Hrvoje. *Pogranična društva i okoliš. Varaždinski generalat i Križevačka županija u 17. stoljeću*. Samobor: Izdavačka kuća Meridijani, Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju, 2012.

„Plemstvo“, s. v. U: *Enciklopedija hrvatske povijesti i kulture*. Igor Karaman, ur. Zagreb: Školska knjiga, 1980.: 458 – 461.

Popović, Štefanija. „Problemi i metode istraživanja strukture seljačkog i vlastelinskog posjeda u vrijeme likvidacije feudalnih posjeda.“ U: *Radovi* 12 (1979.): 25-126.

Walter, François. „Perception des paysages, action sur l'espace: la Suisse au XVIIIe siècle.“ u: *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations*. 39, 1 (1984), 3 – 29.

Warnke, Martin. *Political Landscape – The Art History of Nature*. Cambridge: Harvard University Press, 1995.

Schama, Simon. *Landscape and Memory*. New York: Vintage Books, 1996.

Schimert, Peter. „The Hungarian Nobility in the Seventeenth and Eighteenth Centuries.“ U: *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries – Northern, Central and Eastern Europe*. Scott, H. M., ur. London, New York: Longman, 1995.: 144 – 182.

Simmons, Ian G. *Globalna povijest okoliša*. Zagreb: Disput, 2010.

Szabo, Agneza. „Istaknuti članovi grofova Patačić od Zajezde s osvrtom na njihove političke i kulturno-prosvjetne djelatnosti.“ U: *Gazophylacium* 9 (2004.), 1/2: 50-61.

Thomas, Keith. *Man and the natural world – changing attitudes in England 1500 – 1800*. England: Penguin Books, 1983.

Van Horn Melton, James. „The Nobility in the Bohemian and Austrian Lands 1620-1780.“ U: *The European Nobilities in the Seventeenth and Eighteenth Centuries – Northern, Central and Eastern Europe*. Scott, H. M., ur. London, New York: Longman, 1995.: 110 – 143.

Velagić, Zvonimir. „Krčelićevi Patačići.“ U: *Gazophylacium* 9 (2004.), 1/2: 108 -112.

Visković, Nikola. *Stablo i čovjek: prilog kulturnoj botanici*. Zagreb: Izdanja Antibarbarus, 2001.

Vrandenčić, Josip, Bertoša, Miroslav. *Dalmacija, Dubrovnik i Istra u ranome novom vijeku*. Zagreb: Leykam International, 2007.

Internet:

European Landscape Convention < www.cidce.org/pdf/LandscapeConvention.pdf > (28. 11. 2012.)

Hrvatski sabor, Zakon o potvrđivanju konvencije o europskim krajobrazima <narodne-novine.nn.hr/clanci/međunarodni/327898.html> (28. 11. 2012.)

Konvencija o europskim krajobrazima
<www.dzpp.hr/dokumenti_upload/20110119/dzpp201101191422200.pdf> (28. 11. 2012.)

Kulturni krajolik, Ministarstvo kulture Republike Hrvatske <www.min-kulture.hr/default.aspx?id=7242> (28. 11. 2012.)

